

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

KRISTINA BALIŪNAITĖ
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA

JURIDINIO ASMENS DALYVIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ. TEISMŲ PRAKTIKOS
ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – doc. dr. Antanas Rudzinskas

Vilnius, 2014

TURINYS

IVADAS	3
1. JURIDINIO ASMENS DALYVIO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PRIGIMTIES TEORINIAI ASPEKTAI	8
1.1. Ribotos atsakomybės režimas santykiuose su juridinio asmens dalyvio civiline atsakomybe	8
1.1.1. Teigiami ribotos atsakomybės režimo aspektai	9
1.1.2. Neigiami ribotos atsakomybės režimo aspektai	10
1.2. Korporatyvinio šydo pakėlimas (<i>piercing the corporate veil</i>) kaip išimtis iš ribotos atsakomybės koncepcijos kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų požiūriu	13
1.3. Juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės institutas santykiuose su deliktinės atsakomybės institutu	21
2. JURIDINIO ASMENS DALYVIO KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTO TEISINIO STATUSO YPATUMAI	25
2.1. Juridinio asmens dalyvio sąvoka	25
2.2. Lemiamos įtakos kriterijus sprendžiant juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės klausimą	29
2.3. Juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės santykis su įmonės vadovo civiline atsakomybe	33
2.4. Civilinės atsakomybės taikymo ypatumai esant dalyvių daugumai	39
2.5. Subsidiariosios juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės samprata	42
3. RIBOTOS ATSAKOMYBĖS JURIDINIO ASMENS DALYVIO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS BEI JŲ TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE	45
3.1. Juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės kaip viena iš dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų	45
3.2. Nesąžiningi juridinio asmens dalyvių veiksmai kaip viena iš dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų	47
3.3. Priežastinis ryšys kaip viena iš juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų	61
IŠVADOS	68
LITERATŪRA	70
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	77
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	78
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	80

IVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas ir problematika.

Teisėje ribota juridinio asmens atsakomybė yra siejama su tuo, kad juridinio asmens dalyvis už juridinio asmens prievolos atsako tik ta suma, kurią jis sumokėjo kaip įnašą į juridinį asmenį. Tokia juridinio asmens dalyviams suteikiama ribotos atsakomybės apsauga siekiama užtikrinti efektyvų ekonomikos vystymąsi ir verslo plėtrą. Tačiau, nepaisant šio režimo teikiamų privalumų, teisėje pripažįstama išimtis iš ribotos atsakomybės taisyklės.

Pažymėtina, kad bankrutuoja gana nemažai įmonių sukeldamos skausmingas pasekmes visai visuomenei ir būtent dalyviai dažniausiai būna atsakingi už įmonės privedimą prie bankroto ribos. Viena iš priemonių skirtų užkirsti kelią dalyvių savivaliavimui – asmeninės atsakomybės jiems nustatymas, arba įstatymo leidėjo valia priimant įstatymo normą, arba teismų praktikos keliu. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 2. 50 str. 3 d. kaip tik ir nustato papildomą atsakomybę juridinio asmens dalyviams. Yra autorių¹, kurie šią normą vadina novatoriška, teigiant, kad jos priėmimas ne tik inicijavo pirmuosius bandymus panaikinti ribotos atsakomybės apsaugą, bet ir paskatino Lietuvos teisinę sąmonę nebetraktuoti ribotos atsakomybės kaip absoliučios taisyklės. Kiti autoriai² kalba apie tolesnį teisinio reguliavimo tobulinimą siekiant teisinio nuspėjamumo. Iš tikrųjų norma yra suformuluota pakankamai plačiai, jos turinys yra nepakankamai apibrėžtas. Bene sudėtingiausia civilinės atsakomybės už juridinio asmens prievolos juridinio asmens dalyviams taikymo sąlyga – nesąžiningumas. Įstatymų leidėjas neatskleidė nesąžiningumo sąvokos ir jos vertinimo kriterijų, o to aiškinimo ir taikymo klausimas – teismų diskrecijos teisė. Čia iškyla klausimas dėl to, ar teismams suteikiama ne per plati diskrecijos teisė sprendžiant nesąžiningumo klausimą bei aiškinant kitas dalyvio atsakomybės sąlygas. Kadangi įstatymų leidėjas dar nedetalizavo normos, reguliuojančios dalyvio civilinę atsakomybę, tačiau jau susiformavus nors ir ne gausiai, bet pakankamai teismų praktikai, šiandienai aktualu išgryninti visus kriterijus, kuriais remiasi teismas sprenddamas dalyvio atsakomybės sąlygų taikymo klausimą, o tai svarbu tiek juridinio asmens dalyvių, tiek kreditorių teisių saugos ir teisėtų lūkesčių požiūriu. Be to, pažymėtina, kad teismų praktika nėra vienoda. Teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolos sąlygų sąrašo ir šio instituto santykio su deliktinės atsakomybės institutu. Teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių sutapatinančių šiuos institutus. Vis dėlto šis klausimas yra aktualus, kadangi nuo to priklauso

¹ Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2006, p. 107.

² Levickaitė, I. Can the corporate veil be pierced under Lithuanian law? *International Journal of Baltic Law*. 2004, 4: 48.

sąlygų, kurioms esant dalyviui taikoma atsakomybė, ypatumai. Dalyvių civilinės atsakomybės kontekste kyla ir daugiau klausimų į kuriuos būtina atsakyti, kaip pavyzdžiui, kokia yra smulkiojo akcininko atsakomybės apimtis, arba koks atsakomybės standartas yra taikomas juridinio asmens dalyviui kartu atliekančiam ir juridinio asmens vadovo funkcijas.

Juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės problematika susiveda į ribotos atsakomybės režimo sukeltus padarinius. Viena vertus ribota atsakomybė yra reikšminga valstybės ūkiui, nes skatina verslo iniciatyvą, kita vertus režimas sukėlė galbūt dar didesnį neigiamą efektą, skatinantį mokslininkus ieškoti šio režimo alternatyvų, kadangi atvėrė kelią juridinio asmens dalyvių piktnaudžiavimui ir to nulemtam kreditorių bei apskritai visos visuomenės teisių ir teisėtų interesų pažeidimui. Taip pat paminėtina, kad dalyvio atsakomybės institutas įtvirtintas kaip ribotos atsakomybės principo išimtis, todėl ir teismų praktikoje neturi būti taikomas per plačiai, kad paneigtų ribotos atsakomybės principą. Juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės instituto taikymas reiškia skirtingų vertybių pusiausvyros paiešką. Šiame darbe to ir siekiama, atskleidžiant vienos iš priemonių skirtų kovoti su neigiamais ribotos atsakomybės režimo efektais – juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės instituto vietą, ypatumus bei apskritai šio instituto veiksmingumą kreditorių bei dalyvių teisių saugos požiūriu.

Baigiamojo darbo naujumas

Juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės instituto taikymo sąlygos dar nėra iki galo išaiškintos, ypač tai pasakytina apie nesąžiningumo kaip atsakomybės pagrindo sąvoką, jos vertinimo kriterijus, atsakomybės subjektų ypatumus, trūksta detalios atsakomybės sąlygų bei problemų analizės remiantis ne tik senesniąja, bet ir naujausia teismų praktika bei teisės doktrina. Visa tai skatina detaliau pasižiūrėti į juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės institutą.

Baigiamojo darbo ištyrimo lygis

Svarbu pastebėti, kad doktrinoje juridinio asmens dalyvių civilinei atsakomybei skiriama nemažai dėmesio ne tik užsienio valstybėse, bet ir Lietuvoje. Naujasis LR CK, kurio 2. 50 str. 3 d. numatoma išimtis iš ribotos atsakomybės taisyklės, jau perkopė dešimt galiojimo metų, todėl nieko keista, kad per šį laikotarpį teisinė doktrina pasipildė mokslininkų darbais juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės tematika. Paminėtina 2006 m. A. Tikniūtės daktaro disertacija³, kurioje nagrinėjamos įvairių formų korporatyvinių juridinių asmenų kreditorių teisių apsaugos priemonės, taip pat ir dalyvių ribotos atsakomybės panaikinimo teisinės technikos. 2008 m. daktaro disertacijoje⁴ V. Papijanc analizuoja patronuojančios įmonės atsakomybės prieš dukterinės įmonės kreditorius institutus, autorius pateikia dalyvio atsakomybės instituto lyginamąjį tyrimą įmonių grupėse. Taip pat paminėtina G. Jakuntavičiūtės

³ Tikniūtė, A., *supra* note 1.

⁴ Papijanc, V. *Patronuojančios įmonės atsakomybė prieš dukterinės įmonės kreditorius: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2008.

daktaro disertacija⁵, kurioje analizuojami juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės institutai, kartu pateikiamos ir reikšmingos teisinės išvalgos sprendžiant juridinio asmens dalyvių ir vadovų atsakomybės santykio klausimą. Paminėtini ir tokie teisės teoretikai kaip: A. Augustaitis, G. Butrimienė, M. Civilka, I. Levickaitė, L. Mikalonienė ir kiti Lietuvos mokslininkai⁶. Minėtų autorių darbuose yra orientuojamasi į juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolos bendrųjų pagrindų aptarimą bei į lyginamąją įvairių valstybių jurisprudencinės praktikos analizę, tačiau pasigendama detalesnės juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolos instituto taikymo analizės teismų praktikoje. Užsienio teisės doktrinos atstovai nagrinėję ribotos atsakomybės juridinių asmenų dalyvių atsakomybės institutus paminėtini šie: T. P. Glynn⁷, F. H. Easterbrook, D. R. Fischel⁸, S. M. Bainbridge⁹, W. J. Carney¹⁰. Pažymėtina, kad vieni autoriai esant tam tikroms sąlygoms pateisina ribotos atsakomybės panaikinimą (S. M. Bainbridge), o kiti autoriai griežtai pasisako už ribotos atsakomybės režimo išlaikymą, nors ir pripažindami šio režimo trūkumus (F. H. Easterbrook, D. R. Fischel).

Baigiamojo darbo reikšmė

Šio darbo naujumas ir išskirtinumas lyginant su panašios tematikos kitų autorių darbais yra tame, kad darbe kompleksiskai nagrinėjamas juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės institutas ribotos atsakomybės režimo atvejais: ne tik teoriniame, bet ir praktiniame, tiek Lietuvos, tiek užsienio kontekste. Darbe daugiausia analizuojama Lietuvos teismų praktika, pateikiami ir lyginami teismų išaiškinimai dėl šio instituto taikymo sąlygų. Taip pat pateikiama užsienio valstybių teismų praktikos ir teisės doktrinos pavyzdžių. Tai padės išgryninti juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės instituto vietą. Atlikus tyrimą pateikiamos išvados turėtų būti naudingos ne tik teismams, nagrinėjantiems ginčus dalyvių civilinės atsakomybės srityje,

⁵ Jakuntavičiūtė, G. *Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2012.

⁶ Augustaitis, A. Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievolos. *Juristas*. 2004, 1: 3-5. Butrimienė, G. Ar ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų dalyviai pagal bendrą taisyklę neatsakantys už bendrovės prievolos, gali būti patraukti civilinė atsakomybėn? *International Journal of Baltic Law*. 2005, 2 (4): 60–8. Civilka, M. Akcininkų atsakomybė už bendrovės prievolos (2). *Juristas*. 2006, 2: 25–33. Levickaitė I., *supra* note 2, p. 25–52. Mikalonienė, L. Subsidiari akcininko atsakomybė. *Teisė*. 2010, 76: 176–189. Kiršienė, J; Tikniūtė, A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievolos. *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47): 68–77. Bartkus, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, antroji knyga: Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 93–96, p. 127–129. Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 172–183.

⁷ Glynn, T. P. Beyond „Unlimiting“ Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers. *Vanderbilt Law Review*. [interaktyvus] 2004, 57(2). [žiūrėta 2014-11-24]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=572482>.

⁸ Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1996.

⁹ Bainbridge, S. M. *Abolishing Veil Piercing* [interaktyvus]. Harvard Law School. Cambridge. 2000. [žiūrėta 2014-11-25]. <http://papers.ssrn.com/paper.taf?abstract_id=236967>.

¹⁰ Carney W. J. Limited liability. *Encyclopedia of Law and Economics* [interaktyvus]. 1998. [žiūrėta 2014-11-24]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=50563>.

bet ir teisininkams – praktikams konsultuosiantiems klientus šios srities tematika. Taip pat ir teisės teorijos specialistams, bei teisės studentams.

Tyrimo tikslas

Šio darbo tikslas – išanalizuoti ir nustatyti ribotos atsakomybės juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles instituto esminius teorinius ir praktinius aspektus, remiantis teismų praktika pateikti teisinį atsakomybės pagrindų vertinimą, bei civiliniu teisiniu požiūriu įvertinti šio instituto veiksmingumą praktikoje.

Tyrimo uždaviniai

1. Aptarti juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles prigimties teorinius aspektus apžvelgiant teigiamus ir neigiamus ribotos atsakomybės režimo požymius bei kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų požiūrį į juridinių asmenų dalyvių ribotos atsakomybės šydo pakėlimo doktriną (angl. *piercing the corporate veil*).

2. Nustatyti civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratą, kuriam taikomas juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles standartas.

3. Išanalizuoti ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles sąlygas ir jų taikymo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje bei įvertinti instituto veiksmingumą kreditorių teisinių interesų apsaugos požiūriu.

Tyrimo metodika

1. *Lyginamasis metodas* – šio metodo pagalba aptariamos skirtingos teisės teoretikų pozicijos juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės instituto kontekste. Metodas taip pat leis išanalizuoti ribotos atsakomybės doktrinas ir praktiką kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos sistemose, palyginti užsienio bei Lietuvos dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles galimus kilimo atvejus. Pasitelkiant šį metodą taip pat bus apžvelgiama nevienoda Lietuvos teismų praktika.

2. *Sisteminės analizės metodas* – šio metodo naudojimas sudarė prielaidas nuosekliai išanalizuoti juridinių asmenų dalyvių kaip atsakomybės subjektų pagal juridinio asmens prievoles teisinio statuso ypatumus, dalyvių civilinės atsakomybės kilimo sąlygas.

3. *Lingvistinis metodas* – šis metodas naudotas aiškinant teisės normas bei teismų sprendimus.

4. *Empirinis metodas (dokumentų analizės metodas)* – šis metodas pasitelktas renkant ir analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių norminius teisės aktus, teismų sprendimus bei teisės doktriną.

Tyrimo struktūra

Tyrimo struktūrą nulėmė iškelti darbo uždaviniai, todėl kiekvienam jų skiriama atitinkama tyrimo dalis (skyrius). Visą darbą sudaro trys skyriai.

Pirmajame skyriuje apžvelgiami juridinio asmens dalyvio atsakomybės prigimties teoriniai aspektai. Skyrius padės atskleisti dalyvio civilinės atsakomybės atsiradimą nulėmusias priežastis, geriau suprasti šio instituto reikšmę ir vietą įvairių valstybių teisės reguliavimo srityje kadangi pateikiamas kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų požiūris. Galiausiai skyriuje įvertinamas vienas iš probleminių šio instituto aspektų – juridinio asmens dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles institutas santykyje su deliktinės atsakomybės institutu.

Antrajame skyriuje analizuojami juridinio asmens dalyvio kaip civilinės atsakomybės subjekto teisinio statuso ypatumai. Apibrėžiant dalyvio sąvoką, lemiamos įtakos kriterijaus reikšmę, dalyvio atsakomybės santykį su įmonės vadovo atsakomybe, atsakomybės ypatumus dalyvių daugeto atveju, nustatomas civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratas, kuriam taikomas juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės standartas.

Trečiajame skyriuje pateikiama juridinio asmens dalyvio atsakomybės sąlygų bei jų taikymo Lietuvos teismų praktikoje analizė. Tai padės nustatyti ir įvertinti probleminius dalyvio civilinės atsakomybės sąlygų aspektus bei šio instituto veiksmingumą kreditorių ir dalyvių teisių požiūriu.

Ginamieji teiginiai

1. Juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles institutas nėra tapatus deliktinės atsakomybės institutui: aiškus šių institutų atskyrimas lemia atitinkamas teises pasekmes – atsakomybės sąlygų nustatymo ir įrodinėjimo ypatumus. Todėl dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles institutas laikytinas savarankišku kreditoriaus teisių gynimo būdu.

2. Juridinio asmens dalyvio civilinę atsakomybę pagal juridinio asmens prievoles lemia ne tik jo turima lemiamą įtaką visuotiniame akcininkų susirinkime – atsakomybės subjektu atsižvelgiant į konkrečias faktines aplinkybes gali būti pripažįstamas ir smulkusis dalyvis.

3. Juridinio asmens dalyvis, kuris *de facto* veikia kaip įmonės vadovas, nepatenka į atsakomybės pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. subjektų ratą, nepriklausomai nuo jo turimo formalaus teisinio statuso. Ar dalyvis vykdo valdymo funkciją yra fakto klausimas.

4. Teismų praktikoje nesąžiningumą linkstama vertinti vadovaujantis objektyviais kriterijais.

1. JURIDINIO ASMENS DALYVIO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PRIGIMTIES TEORINIAI ASPEKTAI

Romėnų teisė savarankiškais teisės subjektais laikiusi įvairius kolektyvinius junginius nesuformulavo juridinio asmens sampratos. Juridinis asmuo kaip civilinės teisės subjektas, o kartu ir juridinio asmens sąvoka susiformavo vystantis kapitalistiniam gamybos būdui. Pažymėtina, kad teisės doktrinoje sukurta nemažai juridinio asmens sampratos aiškinimo teorijų ir nors jos konfliktuoja tarpusavyje ir nepateikia išsamaus juridinio asmens sampratos išaiškinimo susilaukia didelio mokslininkų susidomėjimo¹¹. Šiuo metu teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pripažįstama, kad juridinis asmuo yra fizinių asmenų sukurtas išvestinis civilinės teisės subjektas, jų interesų personifikacijos priemonė¹².

Pabrėžtina ir tai, kad istorijos raidoje juridiniam asmeniui buvo priskirti požymiai aktualūs būtent konkretaus laikmečio visuomeninių interesų apsaugai. Ilgainiui atsirado poreikis juridinį asmenį paversti jo dalyvių (steigėjų) turto apsaugos priemone. Šitaip suformuojamas juridinis asmuo, kurio turtas, valia, atsakomybė atirbomi nuo jo dalyvių. Galiausiai pripažinus ribotos atsakomybės taisyklę kartu susiduriama ir su dalyvių piktnaudžiavimo ribotos atsakomybės režimu schemomis.

Siekiant atskleisti dalyvių civilinės atsakomybės instituto problematiką, šiame skyriuje pateikiami teigiami ir neigiami ribotos atsakomybės režimo aspektai bei aptariamas bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijų požiūris į *piercing the corporate veil*, kuris padės suvokti dalyvių civilinės atsakomybės instituto vietą užsienio valstybių teisinio reguliavimo sistemoje. Galiausiai pateikiamas vertinimas dėl dalyvių civilinės atsakomybės instituto prigimties santykyje su deliktinės atsakomybės institutu.

1.1. Ribotos atsakomybės režimas santykyje su juridinio asmens dalyvio civiline atsakomybe

Teismų sprendimuose pasisakoma, kad ribotos atsakomybės principas yra įmonių teisės ramstis¹³. Įmonių teisės specialistai dažnai nurodo, jog ribotos atsakomybės juridiniam asmeniui suteikimas reiškia rizikos perkėlimą kreditoriui, o patį ribotos atsakomybės institutą laiko

¹¹ Jakuntavičiūtė, G., *supra* note 5, p. 23.

¹² *Ibid.*

¹³ „a pillar of corporate law“, *United Electrical, Radio and Machine Workers of America v. 163 Pleasant Street Corporation*, 960 F.2d 1080, 1091 (1st Cir. 1992) (Cituota iš: Davis, W. B. E.; Hizir, S. Dance of the Corporate Veils: Shareholder Liability in the United States of America and in the Republic of Turkey. *Ankara Bar Review* [interaktyvus] Vol. 1 2008, (76): 76 [žiūrėta 2014-11-24]. <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/ankar1&div=34&collection=journals&se_t_as_cursor=3&men_tab=srchresults&terms=dance%5Bof%5Bthe%5Bcorporate%5Bveils&type=matchall>.

atsakomybės kreditoriams perkėlimo įrankiu¹⁴. Kalbant apie ribotos atsakomybės režimą pažymėtina, kad šiuo atveju iškyla dviejų interesų derinimo klausimas: viena vertus ribota atsakomybė užtikrina verslo plėtrą, skatindama ekonominių santykių augimą, kita vertus ribotos atsakomybės režimas neužtikrina socialinio teisingumo, kadangi juridinio asmens dalyviams sudaro prielaidas piktnaudžiauti ribotos atsakomybės režimo teikiamomis privilegijomis. Kaip pažymi A. Tikniūtė, mokslininkai iki šiol bando paaiškinti ir pagrįsti, kokios socioekonominės ir teisinės priežastys lemia, kad nepaisant didžiulio rizikos eksternalizavimo pavojaus, ribotos atsakomybės taisyklė vyrauja Vakarų valstybių įmonių teisėje¹⁵. Kaip rašo W. J. Carney, iš esmės visos vakarų valstybės įtvirtino ribotos atsakomybės privataus juridinio asmens formą. Ribotos atsakomybės doktrina išsiplėtė ir į Azijos valstybes, kurios perėmė šią formą (pvz., Korėja)¹⁶.

Siekiant gilesnės analizės toliau bus aptariami teigiami ir neigiami šio režimo aspektai.

1.1.1. Teigiami ribotos atsakomybės režimo aspektai

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad vakarų valstybių teisėkūros institucijos yra linkusios plėsti ribotos atsakomybės apsaugą kuo platesniam juridinių asmenų ratui ir atitinkamai nurodoma, kad šią tendenciją paaiškina keletas požymių: vienanarių bendrovių visuotinis pripažinimas, naujų ribotos atsakomybės juridinių asmenų atsiradimo tendencija, taipogi teismų atsargumas naikinant ribotą atsakomybę, net jei nuo to nukenčia teisingumo principas.¹⁷

Įmonių teisėje ribota atsakomybė turi daug šalininkų. Doktrinoje nurodoma, kad kone išsamiausią sąrašą priežasčių ribotos atsakomybės naudai pateikia Easterbrook ir Fischel¹⁸. A. Tikniūtė taipogi nemažai dėmesio skiria tiek teigiamų, tiek neigiamų ribotos atsakomybės režimo bruožų aptarimui.

Viena iš pagrindinių motyvacijų kompanijų steigimosi yra ta, kad tokios kompanijos dalyviams yra suteikiama ribotos atsakomybės apsauga. Remiantis šia doktrina akcininkas gali prarasti tik tai, ką jis sumokėjo už akcijas, taigi akcininkas nėra asmeniškai atsakingas už įmonės skolas¹⁹. Kaip teigia F. H. Easterbrook, sakyti, kad atsakomybė yra ribota reiškia tai, kad įmonės

¹⁴ Petroševičienė, O. Juridinių asmenų samprata ir jos raidos tendencijos. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 276.

¹⁵ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 39.

¹⁶ Carney, W. J., *supra* note, 10, p. 6.

¹⁷ Tikniūtė, A., *op cit.*, p. 40.

¹⁸ Sollars, G. G. An Appraisal of Shareholder Proportional Liability. *Journal of Business Ethics*. 2001, 32 (4): 336.

¹⁹ Bainbridge, S. M., *supra* note 9, p. 2.

investuotojai nėra atsakingi daugiau nei ta suma, kurią jie sumoka. Niekas nerizikuoja daugiau nei jis investuoja²⁰.

Dažniausiai sutinkamas argumentas už ribotos atsakomybės taikymą yra tas, kad ribota atsakomybė skatina ekonominį augimą. Ekonomiškai pajėgiausia visuomenės dalis yra skatinama investuoti. Iš esmės didesnės kapitalizacijos įmonės renkasi vykdyti veiklą per ribotos atsakomybės juridinius asmenis²¹. Dar vienas teigiamas aspektas yra tas, kad sumažinami juridinio asmens valdymo kaštai. Pasak A. Tikniūtės, be ribotos atsakomybės apsaugos investuotojai arba vengtų investuoti, baimindamiesi, kad galimi nuostoliai gali viršyti potencialią naudą, arba jie patirtų milžiniškas išlaidas stebėdami valdymo organų veiklą, kontroliuodami įmonės įsipareigojimus, vertindami potencialius nuostolius²².

Kitas teigiamas aspektas: mažesni kreditorių vykdomo dalyvių mokumo monitoringo kaštai. Skolininkui esant ribotos atsakomybės juridiniam asmeniui, kreditoriai turi sekti tik paties juridinio asmens finansinę būklę, nekreipiant dėmesio į individualius ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorius²³.

Dar vienas svarbus argumentas ribotos atsakomybės naudai – rizikos paskirstymas, kadangi ribota atsakomybė leidžia paskirstyti riziką į skirtingas ribotos atsakomybės įmones²⁴.

Kaip teigia A. Tikniūtė, ribotos atsakomybės reikšmė yra neabejotina, kadangi per ją galima pasiekti svarbiausią tikslą – visų rinkos dalyvių turto kapitalizavimo galimybę²⁵.

Taigi, kaip minėta aukščiau, dėl ribotos atsakomybės investuotojai turi galimybę paskirstyti savo investicijas daugelyje bendrovių, sumažinamas akcininkų poreikis kontroliuoti valdymo organus, be to, patiems kreditoriams paprasčiau stebėti bendrovių, o ne akcininkų turtinę padėtį. Tačiau pažymėtina, kad teigiami ribotos atsakomybės režimo bruožai tai tik viena „medalio pusė“, kadangi pripažįstami ir neigiami šio režimo aspektai.

1.1.2. Neigiami ribotos atsakomybės režimo aspektai

Kalbant apie neigiamus ribotos atsakomybės režimo aspektus doktrinoje yra vartojamas moralinės rizikos terminas (*moral hazard*). Jau buvo minėta, kad vienas iš pagrindinių bendrovės privalumų yra tai, kad akcininkų galimi nuostoliai yra ribojami tai sumai, kurią jie investavo į bendrovę. Todėl, pagal bendrą taisyklę pati bendrovė yra laikoma atsakinga už savo įsipareigojimus, o kreditoriai norėdami patenkinti savo reikalavimus turi teisę tik į bendrovės

²⁰ Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *supra* note 8, p. 40.

²¹ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 42.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*, p. 43.

²⁵ *Ibid.*

turtą. Nors dalyviai negali prarasti daugiau nei, kad jie investavo, bet jų kapitalo gražos dydis priklauso nuo rizikos laipsnio. Dėl to, kaip teigiama doktrinoje, ribota atsakomybė sukuria dalyvių iniciatyvą nevengti per didelės rizikos, nes nesėkmės atveju nuostoliai, viršijantys investicijų dydį vis tiek bus eksternalizuoti²⁶. Anot A. Tikniūtės, tai ir sudaro vadinamąjį moralinį ribotos atsakomybės pavojų arba kitaip tariant piktnaudžiavimo pavojų. Kartu autorė nurodo, kad net tie autoriai (Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *aut.pastaba*), kurie vienareikšmiškai pasisako už ribotos atsakomybės išlaikymą, pripažįsta, jog ribota atsakomybė sukelia dalyvių piktnaudžiavimo problemą, jie negali paneigti, kad ribotos atsakomybės socialinę kainą tenka mokėti visai visuomenei²⁷. Juridinio asmens dalyvių piktnaudžiavimas gali reikštis įvairiausiais būdais: investavimas į per daug rizikingus projektus, dirbtinis savo nemokumo sukėlimas, naujos įmonės įkūrimas perkeltiant visą savo turtą ir gamybą į ją, senajai paliekant tik skolas ir kt. Mokslinėje literatūroje skolintas kapitalas ir likvidavimo procedūra išskiriami kaip faktoriai, kurie padidina piktnaudžiavimo galimybę. Jei bendrovės kapitalas yra skolintas iš paties akcininko, arba iš trečiojo asmens, o šių kreditorių reikalavimai yra užtikrinti įkeitimu, bendrovei iškėlus bankrotą, kreditorių, turinčių įkeitimo teisę reikalavimai bus patenkinti pirmiau už kitus kreditorius. Todėl ribota atsakomybė kartu su bankroto teisės kreditorių eiliškumu padidina suinteresuotumą vykdyti veiklą iš skolinto kapitalo²⁸. Doktrinoje taip pat nurodoma, kad „antrasis faktorius skatinantis neigiamą akcininkų iniciatyvą yra susijęs su teise likviduoti bendrovę pirmiau, nei bus iškelti ieškiniai dėl žalos padarymo“²⁹.

Mokslinėje literatūroje pažymima, jog juridinio asmens piktnaudžiavimas ribota atsakomybe gali reikštis keliais būdais: juridinio asmens, kitų juridinio asmens dalyvių arba kreditorių atžvilgiu³⁰. Pažymėtina, kad mokslininkai daugiausia dėmesio skiria trečiajam atvejui.

Kitu neigiamu aspektu yra laikoma nepakankama rizikos prevencija ir valdymas. Ribota atsakomybė skatina akcininkus nevykdyti bendrovės veiklos priežiūros, kitais būdais valdyti riziką – palaikyti pakankamą bendrovės kapitalizaciją ar ieškoti kitų rizikos sumažinimo priemonių³¹.

²⁶ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 44.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*, p. 47. Pažymėtina, kad pagal LR akcinių bendrovių įstatymo 15 str. 1 d. 5 p. įstatymų nustatytais būdais akcininkas turi teisę skolinti bendrovei, tačiau bendrovė, skolindamasi iš savo akcininkų, neturi teisės įkeisti akcininkams savo turto.

²⁹ Ringleb, Pr., Wiggings, P. Liability and Large – Scale, Long – Term Hazards // Journal of Political Economics, 1990, Nr. 98, p. 574 (Cituota iš: Tikniūtė A., *supra* note 1, p. 47).

³⁰ Levickaitė, I., *supra* note 2, p. 29. Kartu autorė pažymi, jog reikia turėti omenyje, kad šie santykiai yra išskiriami analitiniais tikslais, ir kad šie santykiai gali būti kompleksinio pobūdžio.

³¹ Plačiau žr. Hansmann, H.; Kraakman, R. Toward Unlimited Shareholder Liability for Corporate Torts // *Yale Law Journal* [interaktyvus] 1991, Nr. 100, p. 1883, 1889. [žiūrėta 2014-09-09]. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ylr100&div=105&collection=journals&set_as_cursor=16&men_tab=srchresults&terms=Hansmann|H.,|Kraakman|R&type=matchall#1897>.

Daugelis šiuolaikinių mokslininkų pasisako už ribotos atsakomybės režimą teigdami, kad tam tikromis kreditorių teisių gynimo priemonėmis galima pašalinti neigiamus ribotos atsakomybės efektus. Doktrinoje³² išskiriama keletą skirtingo pobūdžio kreditorių teisių apsaugos priemonių: vienos jų yra universalios ir taikomos visiems juridiniams asmenims t. y. ne tik ribotos atsakomybės, tai būtų privalomasis civilinės atsakomybės draudimas ir valdymo organų narių atsakomybė. Kitą grupę priemonių sudaro tokios bendrovių teisės priemonės kaip minimalus įstatinis kapitalas, kapitalo suformavimo ir palaikymo teisinis reglamentavimas, ir galiausiai trečiąją grupę sudaro sutarčių teisės kreditorių apsaugos priemonės. Pažymėtina, kad kiekviena iš šių kreditoriaus teisių gynimo priemonių mokslinėje literatūroje susilaukia tam tikros kritikos. Pavyzdžiui, civilinės atsakomybės draudimas yra kritikuotinas dėl to, kad draudimo rinka nepajėgi prisiimti visų galimų rizikų, arba kai kurios rizikos apskritai gali būti nedraudiminės. Doktrinoje³³ pažymima, kad minimalaus kapitalo reikalavimas yra plačiai taikomas visoje Europoje, bet kartu nurodoma, jog minimalaus kapitalo reikalavimas yra grubi priemonė, kadangi jis nėra susijęs nei su įmonės veiklos rizikingumu, nei su kapitalo struktūra. Pažymėtina, kad, pavyzdžiui, JAV atsisakė šio reikalavimo, kadangi jis nėra veiksmingas³⁴. Galiausiai, kaip teigia A. Tikniūtė, Lietuvoje valdymo organų atsakomybė prieš kreditorius nėra pakankamai sureguliuota³⁵. Vadinasi galima teigti, kad minėtos kreditorių teisių apsaugos priemonės siekiant pažaboti neigiamus ribotos atsakomybės aspektus nėra pakankamos dėl savo trūkumų, todėl išimtiniais atvejais išlieka poreikis juridinio asmens dalyvius traukti asmeninę atsakomybę.

Taigi, ribotos atsakomybės režimas viena vertus užtikrina ekonominių santykių augimą, skatina verslo plėtrą, sudarant galimybę įgyvendinti įvairius projektus prisiimant ribotą riziką, skatina investicijas, kreditoriams nereikia tikrinti visų dalyvių finansinių-ekonominių galimybių, o užtenka koncentruotis tik į paties juridinio asmens finansinius išteklius. Tačiau, nepaisant visų ribotos atsakomybės teikiamų privalumų, ribotos atsakomybės režimas sudaro sąlygas juridinio asmens dalyvių piktnaudžiavimui ir tai yra pripažįstama vienu iš pagrindinių neigiamų ribotos atsakomybės režimo aspektų, kas sąlygoja tai, kad yra nustatoma išimtis iš bendrosios ribotos atsakomybės koncepcijos. Ši išimtis, ir kartu viena iš priemonių, skirtų kovoti su dalyvių savivaliavimu – tai asmeninės atsakomybės jiems nustatymas. Toliau apie tai ir bus kalbama.

³² Tikniūtė, A., *supra* note., p. 58. Easterbrook ir Fischel išskiria keletą alternatyvių metodų skirtų mažinti riziką: minimalaus kapitalo reikalavimas, privalomasis draudimas, valdymo organų atsakomybė bei kapitalo palaikymo ir formavimo teisinis reglamentavimas. Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R., *supra* note 9, p. 60-62.

³³ Carney, W. J., *supra* note 10, p. 21.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Tikniūtė, A., *op cit.*, p. 65-71.

1.2. Korporatyvinio šydo pakėlimas (*piercing the corporate veil*) kaip išimtis iš ribotos atsakomybės koncepcijos kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų požiūriu

Ribotos atsakomybės režimas kreditoriams labiau padidina komercinę riziką nei, kad komercinių santykių turėjimas su neribotos atsakomybės įmonėmis. Kyla rizika, kad ribotos atsakomybės juridiniam asmeniui gali nepakakti turto tam, kad patenkinti kreditorių reikalavimus, o juridinio asmens dalyviai šiomis sąlygomis gali piktnaudžiauti. Teisinėje doktrinoje pažymima, kad neatsižvelgiant į ribotos atsakomybės požymio privalumus jį absoliutinti yra ydinga, kadangi sudaromos sąlygos piktnaudžiauti šia visuotinai pripažinta ir aksioma virtusia koncepcija³⁶. Šiuolaikinėje bendrovių teisėje yra pripažįstama, kad dalyviai gali netekti ribotos atsakomybės apsaugos, pavyzdžiui, dėl nesąžiningo elgesio. Istoriškai situacija, kai dalyviai netenka ribotos atsakomybės imuniteto yra vadinama „piktnaudžiavimu privilegija, verslo vykdymui pasinaudojant bendrovės forma“ arba „nesąžiningu pasinaudojimu įstatymu“, ir dėl to teismas taiko „turinio“ prieš „formą“ principą³⁷.

Vadovaujantis teisingumo, sąžiningumo ir neleistinumo piktnaudžiauti teise principais, taip pat ir bendru principu *nulla regula sine exceptione* (*nėra taisyklės be išimties*), nustatoma išimtis iš ribotos atsakomybės principo koncepcijos. Ši išimtis lemia juridinio asmens dalyvio atsakomybės nustatymą. Reikia pažymėti, kad vis daugiau valstybių yra sudaromos sąlygos „pakelti“ korporacinį šydą.

Vakarų valstybėse yra išskiriami du teisiniai instrumentai skirti dalyvio ribotos atsakomybės problemos sprendimui. Visų pirma, kaip pažymima doktrinoje, kiekviena išsivysčiusi teisinė sistema turi tam tikrą teismų praktikos išplėtotą doktriną teisingumo atstatymui – teismams išimtiniais atvejais yra suteikiama kompetencija naikinti dalyvių korporacinę apsaugą³⁸.

Juridinio asmens dalyvio atsakomybė gali būti nustatoma teisės normos pagrindu, pavyzdžiui, Italijos CK 2325³⁹ straipsnis numato akcininko atsakomybę, jei bendrovė tapo nemoki tuo metu, kai jos akcininkas buvo vienas asmuo. Rusijos Federacijos civilinio kodekso 56 str. reglamentuojančiame juridinių asmenų atsakomybę, konkrečiai jo trečioje dalyje yra įtvirtinta, kad jeigu juridinio asmens nemokumą (bankrotą) lėmė steigėjo (įmonės dalyvio) veiksmai, juridinio asmens nuosavybės savininko ar kitų asmenų, kurie turi teisę teikti tam juridiniam asmeniui privalomus nurodymus, jį kontroliuoti ar kitu būdu turi galimybę veikti jo

³⁶ Augustaitis, A., *supra* note 6, p. 4.

³⁷ Mikalonienė, L., *supra* note 6, p. 176.

³⁸ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 87.

³⁹ Piacentini, V. *Italian Civil Code Translated in English. Italian Company Law*. III ed. Milan: Wolters Kluwer Italia, 2014, p. 5.

veiksmus, tokiems asmenims gali būti taikoma subsidiari atsakomybė už juridinio asmens prievoles, jei juridinis asmuo neturi pakankamai turto⁴⁰. JAV galioja specialus įstatymas (CERSLA), numatantis atsakomybę už įmonės padarytą žalą aplinkai. Lietuvos teisiniame reguliavime įstatymu yra įtvirtinta juridinio asmens dalyvio asmeninė atsakomybė už juridinio asmens prievoles (LR CK 2. 50 str. 3 d.), be to, LR CK 2. 104 str. 2 d. grynai „techninė“ prasme numato akcininko atsakomybę, kai pertvarkant juridinį asmenį, kurio dalyviai atsako pagal juridinio asmens prievoles, tai, nepaisant pasirinktos naujos juridinio asmens teisinės formos, pertvarkomo juridinio asmens dalyviai trejus metus yra subsidiariai atsakingi pagal pertvarkomo juridinio asmens prievoles, atsiradusias iki naujos teisinės formos juridinio asmens įregistravimo juridinių asmenų registre.

Vis dėlto dauguma vakarų valstybių tokio specialaus reglamentavimo neturi, todėl teismams tenka spręsti juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės klausimą individualiai.

Antrasis teisinis instrumentas remiasi teisėsaugos institucijomis, kurios plečia valdančių juridinį asmenį subjektų atsakomybę už juridinio asmens prievoles⁴¹. Ši priemonė dar tik formuojasi ir nagrinėjama kaip naujausia teisinio reguliavimo tendencija.

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad „turinio požiūriu ribotos atsakomybės doktrinos yra stebėtinai universalios, kadangi tik išimtiniais atvejais yra nepaisoma juridinio asmens atskirumo nuo dalyvių principo ir teismai atitinkamai nukreipia reikalavimą į pastarųjų turtą bylose, kylančiose dėl bendrovės delikto ar sutartinių įsipareigojimų nevykdymo, jei pasinaudojant korporacine struktūra buvo siekiama atlikti teisei priešingus veiksmus“⁴². Korporacinis šydas gali būti pakeltas remiantis įvairiausiais pagrindais, pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos šalyse teismai vadovaujasi atstovavimo institutu, kuris tokia forma Europoje arba neegzistuoja, arba yra silpniau išvystytas. Kontinentinės Europos valstybės neturi vientisos ribotos atsakomybės doktrinos, pavyzdžiui, Belgija ir Prancūzija tiesiog nuosekliai laikosi joms būdingos juridinio asmens teorijos ir laisvai taiko „atsakomybės perkėlimo įgaliotiniui doktrinas“. Tai bendrieji atsakomybės pagrindai, kurie leidžia teismams ignoruoti juridinį asmeniškumą, jei bendrovė fiktyvi, maišomas juridinio asmens turtas ir dalyvio turtas, jei bendrovė veikia kaip įgaliotinis – išimtinai dalyvio interesais.⁴³ Bendrosios teisės tradicijos sistemose vartojama daug bendro pobūdžio sąvokų ir metaforų korporacinio šydo pakėlimo taikymui pagrįsti, be to, teismai dažnai remiasi teisingumo ir sąžiningumo principais, nedetalizuodami konkrečių instituto požymių. Germanų teisės tradicijos šalyse laikomasi

⁴⁰ Civil Code of the Russian Federation [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-07].

<http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=247776>.

⁴¹ Glynn, T. P. *supra* note 7, p. 343.

⁴² Osborne, D. E. *Asset Protection Domestic and International Law and Tactics*. Deerfield, IL: Clark Boardman Callaghan, Thomson/West Group, 2002 17:04 (Cituoja iš: Tikniūtė, A., *op cit.*, p. 88.).

⁴³ Kiršienė, J.; Tikniūtė, A., *supra* note 6, p. 70.

daugiau tikslumo ir tvarkos, nurodomi konkretūs požymiai ir veiksniai dėl kurių nusprendžiama pakelti korporacinį šydą.⁴⁴ Be to, svarbu pažymėti ir tai, kad bendrosios teisės tradicijos šalys yra linkusios ginti ribotos atsakomybės doktriną, kai tuo tarpu kontinentinės teisės tradicijos valstybės daugiau linkusios nepaisyti ribotos atsakomybės taisyklės socialinio teisingumo vardan.

Toliau bus aptarti korporacinio šydo pakėlimo instituto taikymo ypatumai Vokietijoje, kuri geriausiai reprezentuoja kontinentinės teisės tradiciją bei JAV ir Jungtinėje Karalystėje, atstovaujančioms bendrosios teisės tradiciją. Tuo tarpu Lietuvos *piercing the corporate veil* bus aptartas kituose skyriuose.

Vokietija

Vokietijos teismų praktika yra suformulavusi ribotos atsakomybės panaikinimo doktriną. Šis dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles institutas yra žinomas *Durchgriffshaftung* vardu. Kartu atkreiptinas dėmesys, kad ribotos atsakomybės privilegija gali būti panaikinama į kitą pusę ir tada jau įmonė atsako už dalyvio prievoles. Mokslinėje literatūroje pažymima, kad teismai neturi paruošę konkretaus testo šios doktrinos taikymui. Korporacinės formos apsauga yra naikinama tik ekstremaliais atvejais, teismams aptakiai pasisakant būtent apie konkrečios bylos aplinkybes⁴⁵. Vokiečių teisininkai ir teismų praktika išskiria kelis korporacinio šydo pakėlimo pagrindus.

Pirmiausia tai atvejai kuomet *sumaišomas dalyvio ir bendrovės turtas*. Dalyvis norėdamas pasinaudoti ribotos atsakomybės apsauga turi gerbti turto atskirumo principą, to nedarant dalyvis negali tikėtis, kad jis galės remtis atskirumo principu pats nesilaikydamas jo. Turto sumaišymo teisinę sudėtį sudaro aplinkybės dėl kurių neįmanoma konkretaus turto priskirti įmonei ar jos dalyviui: iš buhalterijos dokumentų neįmanoma nustatyti įmonei ar dalyviui tas turtas priklauso⁴⁶. Šiuo atveju ribota atsakomybė turėtų būti naikinama tada, kai turto maišymas yra toks intensyvus, kad neįmanoma individualizuoti lėšų. Svarbu ir tai, kaip minima doktrinoje, turto atskyrimui taikomas ekonominis kriterijus – t. y. net jei turtas ir yra juridškai atskirtas, tačiau akcininkas bendrovės nuosavybę naudoja savo ūkinėje-komercinėje veikloje (pvz., išnuomoja bendrovei patalpas, kurias realiai naudoja savo veiklai) turto atskyrimo principas *de facto* bus laikomas pažeistu⁴⁷. Paprastai turto sumaišymo galimybę turi kontroliuojantis dalyvis⁴⁸.

Kita išimtis – *nepakankama kapitalizacija*. Bendrovės kapitalas atlieka kreditorių garantinio fondo funkciją, bendrovės turtas laikomas patikimiausia prievolių užtikrinimo

⁴⁴ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 74.

⁴⁵ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 95.

⁴⁶ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 33.

⁴⁷ Civilka, M., *supra* note 6, p. 32 – 33.

⁴⁸ Papijanc, V., *op cit.*, p. 33.

priemone ir todėl tinkamo dydžio kapitalo formavimas ir palaikymas turi svarbią reikšmę užtikrinant kreditorių teisėtus interesus. Vis dėlto pažymėtina, kad kaip ir buvo minėta anksčiau, nustatant minimalaus kapitalo reikalavimą nėra atsižvelgiama į du pagrindinius faktorius nuo kurių priklauso kreditorių rizika – įmonės veiklos rizikingumą ir kapitalo struktūrą. Nėra pateiktos metodikos pagal kurią būtų galima įvertinti įstatinio kapitalo adekvatumą ir proporcingumą. Pažymėtina, kad šis juridinio asmens dalyvio atsakomybės pagrindas yra taikomas daug rečiau nei turto sumaišymo pagrindas. Kadangi kapitalo neadekvatumas nėra objektyvus kriterijus, tai pagal Vokietijos teisę šiuo pagrindu dalyvio atsakomybė kyla, jei dalyvis sąmoningai nepakankamai kapitalizuoja bendrovę ir šis nepakankamumas yra žymus ir esminis.

Trečias pagrindas – *piktnaudžiavimas dukterinėmis bendrovėmis*. Vokietijoje galioja specialus susijusių įmonių įstatyminis reguliavimas – *Konzernrecht*. Toks reguliavimas skirtas apsaugoti kreditorius ir akcininkus nuo tipinių grėsmių kylančių susijusiose akcinėse bendrovėse⁴⁹. Šiuo atveju korporacinė apsauga gali būti panaikinta, jei patronuojanti bendrovė perima visą dukterinės bendrovės turtą padarydama šią nemokia ir tuo pažeisdama kreditorių interesus, arba naudojama tokia schema – vienoje iš susijusių bendrovių akumuliuojamas pelnas, o kita paliekama tik su kreditorių reikalavimais⁵⁰.

Vokietija geriausiai reprezentuoja kontinentinę teisės sistemą, ši valstybė yra puikiai išvysčiusi trečiųjų asmenų apsaugos sistemą nuo dalyvių piktnaudžiavimo per *Konzernrecht*.

JAV

Korporacinio šydo pakėlimo teisinis mechanizmas JAV kaip ir kitose bendrosios teisės tradicijos šalyse nėra kodifikuotas⁵¹. Todėl ribotos atsakomybės naikinimo klausimas paliekamas spręsti teismams. Svarbu pažymėti, jog būtent JAV yra laikoma korporacinio šydo panaikinimo doktrinos tėvyne, valstybė pasižymi gausia teismų praktika susiformavusia šiuo klausimu. Principas, kad bendrovė yra atskiras teisės subjektas nuo dalyvių JAV buvo suformuotas anksčiau nei Jungtinėje Karalystėje byloje *Bank of Augusta v. Earle* (1839)⁵². JAV jurisprudencijos pripažįstamas juridinio asmens interesų atskirumas nuo jo dalyvių lemia tai, kad galioja bendra taisyklė, jog korporacijos statusas apsaugo dalyvius nuo atsakomybės už juridinio asmens prievoles, vadinasi dalyviai atsako tik savo įnašo dalimi. Teismams suteikiama teisė pakelti įmonės korporacinį šydą tik išimtiniais atvejais. Pažymėtina, kad ribota atsakomybė

⁴⁹ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 92.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 98.

⁵¹ Levickaitė, I., *supra* note 2, p. 32.

⁵² 13 Pet. (US) 519. 587, 10J. Ed. 274 tekste Farat, A., Michon, D. Lifting the corporate veil: limited liability of the company decision-makers undermined? Analysis of English, US, German, Czech and Polish approach. *Common Law Review* [interaktyvus] Vol. 8. 2008. p. 23. [žiūrėta 2014-09-12] <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/comnlrevi9&div=11&collection=journals&set_as_cursor=1&men_tab=srchresults&terms=liftingthe|corporateveil&type=matchall#25>.

dažniausiai naikinama uždaro tipo bendrovėse, tuo tarpu didelių korporacijų atžvilgiu teismai retai naudoja korporacinio šydo panaikinimo doktriną, nebent tuomet, kai siekiama priversti patironuojančią bendrovę atsakyti už dukterinės skolas⁵³. Teismai taikydami atsakomybę siekia vienintelio tikslo – teisingumo atstatymo. Teisėjas Fuld byloje *Walkovszky v. Carlton* teigė: „Plačiaja prasme [...] teismai pakels korporacinį šydą kuomet yra būtina išvengti apgaulės ir pasiekti teisingumą“⁵⁴. Arba kitoje byloje: „Teisinis korporacinio šydo panaikinimo mechanizmas yra teisingumo atstatymo priemonė ir todėl teismai įrodinėjimo našta, kad teisingumas reikalauja netaikyti bendrosios ribotos atsakomybės taisyklės, nustatys ieškovui“⁵⁵.

JAV teismai naudoja keletą testų vertinant juridinio asmens dalyvių atsakomybę siekiant nustatyti ar esant tam tikroms aplinkybėms korporacinis šydas turi būti pakeltas.

Alter Ego (lot. kitas aš) testas dar vadinamas *two-prong test* (dviejų kriterijų testu). Vienoje žymioje JAV teismo nagrinėtoje byloje *Sea-land services, Inc. v. Pepper Source Inc*⁵⁶. teismas sprendė klausimą dėl korporacinio šydo pakėlimo naudodamas dviejų kriterijų testą. Pasak teismo, tam, kad pakelti korporacinį šydą pirmiausia turi būti nustatytas toks juridinio ir kontroliuojančio asmens interesų bendrumas, kad nebėra tarp tų subjektų jokio atskirumo, ir antra, laikymasis atskirumo principo privestų prie neteisingų pasekmių. Taigi remiantis *Alter Ego* testu yra svarstomi tokie kriterijai: pirma, ar juridinis asmuo yra taip įtakojamas kontroliuojančio asmens, kad nebėra atskirumo tarp juridinio asmens bei kontroliuojančio asmens nuosavybės ir interesų, ir antra, ar juridinio asmens atskirumo nuo dalyvio išlaikymas bus priemonė egzistuoti apgaulei⁵⁷. Svarbu tai, kad jei patys dalyviai nepaiso juridinio asmens atskirumo principo, tai jie negali tikėtis, kad teismai irgi nepaisys šio principo, priešingai, atskirumo priemone nesąžiningai naudojantis kreditorių atžvilgiu ribota atsakomybė bus panaikinta. Svarstant pirmąjį kriterijų papildomai turėtų būti nustatomas įvairių įmonių teisinių formalumų pažeidimas, netinkamas apskaitos vedimas, kuris privestų prie turto sumaišymo ar dekapitalizavimo⁵⁸. Antrasis kriterijus yra gana abstraktus. Kai kurie teismai neteisingas pasekmes preziumuoja esant kvalifikuotam interesų bendrumui, kiti reikalauja papildomai įrodinėti neteisingas pasekmes, kituose teismų sprendimuose galima rasti konkretesnių kriterijų, kurie verčia atsisakyti taikyti teisinio subjektiškumo principą⁵⁹.

⁵³Tikniūtė, A., *op cit.*, p. 102.

⁵⁴JAV byla: *Walkovszky v. Carlton*, 18 N.Y. 2d. 414, 276 N.Y.S.2d 585, 223 N.E.2d 6 (1966) (Cituota iš: Levickaitė, I., *supra* note 2, p. 32.).

⁵⁵JAV byla: *Dewitt Truck Brokers v. W. Ray Flemming Fruit Co.*, Unites States Court of Appeals, 4th Circuit 540 F.2 d 681 (1976) (Cituota iš: Levickaitė, I., *op cit.*, p. 32.).

⁵⁶JAV byla: *Sea-land Services, Inc. v. Pepper Source Inc.*, United States Court of Appeals, 7th Circuit, 941 F.2d. 519 (1991).

⁵⁷Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 104.

⁵⁸Papijanc, V., *supra* note 5, p. 57.

⁵⁹*Ibid.*

Instrumentality (juridinio asmens kaip įrankio) testas. Teismai nepaisys juridinio asmens ribotos atsakomybės tokiu atveju kai: pirma, konkretaus sandorio sudarymo metu egzistavo patronuojančios bendrovės visa apimanti kontrolė juridinio asmens atžvilgiu, antra, nustatomas neteisėtas ar netinkamas atsakovo elgesys ir, trečia, dėl dviejų pirmų elementų sukeltos neigiamos pasekmės kreditoriams⁶⁰. Jei tik patronuojanti įmonė netinkamai pasinaudojo dukterine įmone, siekdama išimtinai savo pačios tikslų, šiuo pagrindu ji atsakys už dukterinės bendrovės skolas kreditoriams⁶¹. Pažymėtina, kad nustatyti kas yra visa apimanti kontrolė nėra paprasta. Visų įmonės dalių turėjimas, ar patronuojančios, ar dukterinės įmonės valdymo organų narių tapatumas nesuteikia pagrindo konstatuoti visa apimančią kontrolę⁶². Dažnai teismai remiasi tam tikrais papildomais kriterijais: vidiniais (patronuojanti įmonė visiškai finansuoja dukterinę, moka algas dukterinės įmonės darbuotojams) ir išoriniais organizaciniais veiksniais (tos pačios buveinės, prekės ženklai, pavadinimai). Antrasis elementas yra gan abstraktus ir dėl to gali būti pakankamai plačiai interpretuojamas, nustatant kas yra neteisėta arba neteisinga. Trečias *instrumentality* kriterijus nusako priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos.

Tiek *alter ago*, tiek *instrumentality* testai turi bendrus kontrolės ir apgaulės (neteisėtumo, nesąžiningumo) elementus. Priešingai nei *alter ago* doktrina, *instrumentality* turi papildomą priežastinio ryšio elementą.⁶³

Equity (teisingumo atstatymas) teismai nepatenkinti nė vienu iš pirmiau aptartų testų, sprenddami bylas sukūrė savo *sui generis* taisyklės, nustatydami ir taikydami dalyvio atsakomybę už juridinio asmens prievoles⁶⁴. Šiuo atveju teismai svarsto tokius klausimus ir atitinkamai ribota atsakomybė naikinama esant tokiems faktams kaip: pirma, nepakankamas kapitalo suformavimas antra, dividendų neišmokėjimas ar nepagrįstai didelių išmokėjimas, trečia, motininės bendrovės lėšų pasisavinimas, ketvirta, bendrovės egzistavimo techninių formalumų nesilaikymas.

⁶⁰ *Instrumentality* modelis pirmą kartą suformuotas ir išsamiai išnagrinėtas Powell 1931 m. Nurodyta trijų veiksmių doktrina (*three-prong test*) laikoma iki šiol vyraujančia *piercing* forma JAV. Powell, F. J. *Parent and Subsidiary Corporations: Liability of a Parent Corporation for the Obligations of its Subsidiary*. Chicago: Callaghan. 1931 tekste Papijanc, V., *supra* note 4, p. 54. Taip pat plačiau apie Powell taisyklę žr. Dante, F. Comparative Aspects of Piercing the Corporate Veil in the United States and Latin America. *Duquesne Law Review* [interaktyvus] Vol. 50, Issue 4, 2012, p. 720-725 [žiūrėta 2014-11-24] <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/duqu50&div=30&collection=journals&set_as_cursor=7&men_tab=srchresults&terms=comparative|aspects|of|piercing|the|corporate|veil|in|the|united|states&type=matchall#698>.

⁶¹ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 105.

⁶² Papijanc, V., *op cit.*, p. 54.

⁶³ Alting, C. Piercing the Corporate Veil in American and German Law – Liability of Individuals and Entities: A Comparative View. *Tulsa Journal of Comparative & International Law* [interaktyvus] Vol. 2. (1994-1995). p. 196 [žiūrėta 2014-09-14]

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tulcint2&div=4&collection=journals&set_as_cursor=17&men_tab=srchresults&terms=Piercing|the|Corporate|Veil|in|American|and|German|Law&type=matchall>.

(prisijungimo laikas 2014-09-14)

⁶⁴ Civilka, M., *supra* note 6, p. 30.

Viešoji tvarka. JAV teismai naikina korporacinę apsaugą jei dalyviai naudojami korporacine forma turėdami tikslą pažeisti įstatymą ar kitaip pažeisti viešąją tvarką. Netinkamas dalyvio elgesys gali reikštis tokiais būdais: įkuriama nauja įmonė perkeliant visą turtą ir gamybą į ją, o senajai yra paliekamos tik skolos, kiti galimi šio testo pritaikymo atvejai yra susiję su situacijomis kuomet prisidengiama formalia įmonės organizacine autonomija siekiant išvengti konkurencijos, aplinkosaugos arba darbo teisės reikalavimų.

Doktrinoje pažymima, kad JAV ekonominė juridinio asmens teorija yra pažengusi labai toli, jog siekdami apsaugoti sąžiningų kreditorių teises, tam, kad realiai, o ne fikciškai būtų įvykdytos prievolės teismai taiko atsakomybę tam susijusių ūkio subjektų nariui, kuris turi pakankamai išteklių užtikrinti tinkamą ir visišką prievolių kreditoriams įvykdymą⁶⁵. JAV tam yra sukūrusi įvairių teisinių schemų: atvirkštinis (*reverse*) ir trianguliarinis (*triangular*) korporacinis šydas, kurie ir leidžia priėti prie dukterinių ir kitų susijusių asmenų turto, kad realiai būtų įvykdytos vienos iš grupei priklausančių bendrovių prievolės⁶⁶. Nors remiantis korporacinio šydo panaikinimo doktrina laikoma, kad atsakingu už juridinio asmens prievoles gali būti pripažįstamas tik dalyvis, tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvirkštinių variantų t. y. kai bendrovė pripažįstama atsakinga už kontroliuojančio subjekto prievoles⁶⁷. Tuo tarpu trianguliarinis korporacinio šydo panaikinimas įvyksta tada, kai kontroliuojama bendrovė pripažįstama atsakinga už susijusios su kontroliuojančiu akcininku bendrovės skolas⁶⁸.

Jungtinė Karalystė

Anglijos teismai ribotos atsakomybės principą aiškina griežtai, akcininkai pagal bendrą taisyklę nėra atsakingi už kompanijos skolas ir įsipareigojimus išskyrus tą sumą, kurią jie sumokėjo už akcijas. Dėl to Jungtinėje Karalystėje korporatyvinio šydo pakėlimas yra retas ir yra leidžiamas tik esant išimtinėms aplinkybėms, pavyzdžiui, tada, kai nustatoma, kad įmonė buvo įsteigta apgaulingais tikslais ar tam, kad išvengti sutartinių ar kitų įsipareigojimų⁶⁹. Kaip pavyzdį būtų galima pateikti 1933 m. Anglijoje nagrinėtą bylą⁷⁰, kurioje Apeliacinis Teismas konstatavo, kad „įmonė buvo įsteigta tik kaip priedanga, kuri leido atsakovui nepaisyti nekonkuravimo susitarimo“ (korporacinis šydas pakeliamas siekiant užkirsti kelią tyčiniam sutartinių įsipareigojimų nevykdymui, *aut. pastaba*).

⁶⁵Civilka, M., *supra* note 6, p. 30.

⁶⁶*Ibid.*

⁶⁷Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 102.

⁶⁸*Ibid.*, p. 103.

⁶⁹Van Hulle, K.; Gessel, H. *European Corporate Law*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2006, p. 363.

⁷⁰JK byla: *Gilford Motor Co Ltd v Horne* (1933) Ch 935 (Cituota iš: Sealy L., Worthington S. *Cases and Materials in Company Law*. Eighth edition. Oxford University Press. Oxford, p. 62-63.

Kitoje byloje teismas pažymėjo, kad „korporacinis šydas gali būti pakeltas tik esant specialioms aplinkybėms parodančioms, kad įmone pasinaudota kaip priedanga siekiant užslėpti tikruosius faktus“⁷¹.

Panašiai kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose korporacinio šydo pakėlimo taikymo mechanizmas Jungtinėje Karalystėje yra pagrįstas teisingumo sumetimais. Nesant įstatyminių nuostatų Anglijos teismai formuluoja tam tikrą kriterijų sąrašą, kuriuo remiantis yra atsakoma į klausimą ar reikalinga pakelti korporatyvinį šydą. Kaip pavyzdys galėtų būti Anglijoje nagrinėta byla, kurioje teisėjas J. Atkinsonas išskyrė šešis susijusius kriterijus, kuriais turėtų būti vadovaujamasi sprendžiant klausimą dėl patronuojančios įmonės atsakomybės už jos dukterinės įmonės įsipareigojimus:

1. „Ar pelnas buvo traktuojamas kaip patronuojančios įmonės pelnas?
2. Ar verslą vykdančys asmenys buvo paskirti patronuojančios įmonės?
3. Ar prekybos riziką vykdė ir sprendimams vadovavo patronuojanti įmonė?
4. Ar patronuojanti įmonė vadovavo rizikingiems žingsniams, sprendė, kas turi būti padaryta ir koks kapitalas turėtų būti paskirtas vykdant rizikingą veiksmą?
5. Ar patronuojanti įmonė gavo pelną vadovaudamasi savo įgūdžiais ir nurodymais?
6. Ar patronuojanti įmonė vykdė efektyvią ir nuolatinę kontrolę?“⁷²

Anglijos teismų praktikoje susiformavo keletas išimtinių atvejų kuomet teismai pakelia korporatyvinį šydą ir naudoja tokias sąvokas kaip apgaulė (*fraud*), atstovavimas (*agency*) ir ekonominis vienetas (*economic unit*). Atstovavimas⁷³ remiasi atstovavimo instituto principais (pavyzdžiui patronuojančiai įmonei (atstovaujamasis) tenka visos dukterinės įmonės (atstovas) sukurtos teisės ir pareigos, taikant šį modelį naikinama patronuojančios įmonės atsakomybės privilegija). Apgaulė reiškiasi piktnaudžiavimu ribotos atsakomybės privilegija siekiant išvengti įstatyminių ar sutartinių taisyklių taikymo. Teismai taikydami šį modelį siekia teisingumo principo įgyvendinimo. *Merchandise Transport Ltd. v. British Transport Commission* byloje Apeliacinis teismas nustatė, kad „patronuojanti įmonė įsteigė dukterinę tik tam, kad gautų atitinkamą licenciją, nes pati dėl teisinių pagrindų jos gauti negalėjo“⁷⁴. Taigi šiuo atveju naudojama dukterinė įmone siekiant netaikyti įstatymo. Trečio modelio esmė yra ta, kad patronuojanti įmonė gali atsakyti už dukterinės įmonės prievoles esant didelei ekonominei jų

⁷¹ JK byla: *National Dock Labour Board v. Pinn & Wheeler Ltd & others* (1989) BCLC 647 (Cituota iš: Levickaitė I., *supra* note 3, p. 36.).

⁷² JK byla: *Smith, Stone & Knight v. Birmingham Corporation* (1939) 4 ALL ER, 116 (Cituota iš: Hannigan, B. *Company Law*. Second edition. Oxford. Oxford University Press, 2009, p. 57.).

⁷³ Plačiau apie šį modelį žr. Farat, A.; Michon, D., *supra* note 52, p. 22. [žiūrėta 2014 -09 -14]. Taip pat žr. Papijanc, V., *supra* note 5, p. 47–48.

⁷⁴ 1962, 2 QB. P. 173 (Cituota iš: *Ibid.*, p. 49).

tarpusavio koncentracijai, kuri leidžia konkrečiu atveju konstatuoti esant ekonominę vienetą⁷⁵. Didelę koncentraciją ir ekonominę vienovę rodo patronuojančios ir dukterinės įmonės bendra komercinė politika, bendri verslo interesai, *day-to-day* veiklos kontrolės kriterijus. Papijanc V. pažymi, kad nors ir taikomas šis modelis praktikoje, tačiau įmonių teisės doktrinoje ir kitoje teismų praktikoje atsirado tendencija nepripažinti šio modelio savarankišku *lifting* pagrindu ir tokios tendencijos pagrindu yra laikomos pastangos griežčiau laikytis atskirumo principo, be to, įstatymo leidėjas beveik uždraudžia automatiškai taikyti *lifting* vien tik esant grupės sudėčiai⁷⁶.

Taigi ribotos atsakomybės taisyklė nėra absoliuti. Daugelyje teisinių sistemų, siekiant kovoti su juridinio asmens dalyvių savivaliavimu, sudaromos sąlygos ribotos atsakomybės panaikinimui (piercing the corporate veil). Ne išimtis ir Lietuva. Užsienio valstybių praktika gali būti puikus pavyzdys plėtojant mūsų valstybės teismų ir teisės praktiką šioje srityje, ypač, atsižvelgiant į tai, kad nesąžiningumas, kaip viena iš dalyvio papildomos atsakomybės sąlygų nėra detalizuojamas įstatymo leidėjo - tai teismų diskrecijos teisė, šių valstybių praktika gali padėti nustatyti nesąžiningumo sąvoką ir svarbiausius kriterijus, kuomet galima taikyti išimtis iš bendrosios ribotos atsakomybės koncepcijos.

Toliau vis labiau artėjant prie Lietuvos teisinio reguliavimo bus aptariamas klausimas dėl juridinio asmens dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievolos santykį su deliktinės atsakomybės institutu.

1.3. Juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolos institutas santykyje su deliktinės atsakomybės institutu

Nagrinėjant juridinio asmens dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievolos institutą, kyla klausimas dėl to kaip reikėtų vertinti šį institutą: ar kaip atskirą civilinių teisių gynimo būdą CK 1.138 str. 8 p. prasme, ar šį institutą tapatinti su deliktinės atsakomybės institutu, laikant, kad jų taikymo sąlygos yra tapačios ir keliant klausimą dėl CK 2. 50 str. 3 d. normos galbūt esančios pertekline.

Lietuvoje nėra bendros nuomonės dėl dalyvio atsakomybės kilmės pagal CK 2. 50 str. 3 d. Doktrinoje⁷⁷ pateikiama nuomonė, kad dalyvio atsakomybė gali būti kvalifikuojama kaip papildoma (subsidiari) prievolė, kuri kyla įstatymo pagrindu remiantis CK 1. 136 str. 2 d. 6 p. Kildinant dalyvio atsakomybę pagal įstatymą, dalyvį ir bendrovę sieja tas pats materialinis teisinis santykis su kreditoriumi dėl tam tikros prievolės, kreditoriaus atžvilgiu yra skolininkų daugetas. Dalyvio atsakomybė laikoma netiesiogine. Taip pat išreiškiama pozicija dėl dalyvio

⁷⁵ *Ibid.*, p. 50.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 51.

⁷⁷ Mikalonienė, L., *supra* note 6, p. 182.

papildomos turtinės prievolės kvalifikavimo kaip subsidiarios civilinės atsakomybės dėl delikto, šios pozicijos laikomasi ir teisės doktrinoje⁷⁸ ir teismų praktikoje⁷⁹. Nors pagal šią koncepciją dalyvio atsakomybė tiesiogiai nepriklauso nuo bendrovės prievolės pagrindo, tačiau kreditorių patirti praradimai įvertinami specifiniu, įstatyme įtvirtintu būdu – pagal neįvykdytas bendrovės prievoles ar jų dalį.⁸⁰ Doktrinoje⁸¹ pateikiama keletas priežasčių dėl kurių dalyvio papildoma atsakomybė turėtų būti vertinama kaip tiesioginė atsakomybė deliktinės atsakomybės instituto pagalba:

Pirma: istoriškai juridinio asmens statuso suteikimas bendrovėms lėmė akcininkų ir bendrovės kaip savarankiškų subjektų atskirumą. Todėl išoriniu požiūriu uždarosios akcinės bendrovės buvo modeliuojamos pagal atviro tipo bendroves kaip juridinius asmenis ir taip, kad tam tikra apimtimi būtų toleruojamas akcininkų aktyvumas. Aktyvūs dalyviai dėl savo aktyvaus vaidmens nepraranda ribotos atsakomybės privilegijos, akcininkų turtinę prievolę lemia ne akcininkų aktyvus vaidmuo ar dalyvio statusas, ar akcininko teisių suteikiamos galios. Atsakomybė kyla tada, kai dėl akcininko nesąžiningo elgesio turtinių nuostolių patiria bendrovės kreditoriai. Akcininko atsakomybę lemia jo paties veiksmų rezultatai ir dėl to akcininko atsakomybė yra tiesioginė ir vertinama pagal deliktinės atsakomybės taisykles.⁸²

Antra: dalyvio papildomos turtinės prievolės pagrindimas deliktinės atsakomybės sąlygomis užtikrina didesnę teisinę aiškumą ir nuoseklesnę teisinę argumentaciją. Įstatymas neįtvirtina solidarios akcininkų kaip skolininkų pareigos, solidari pareiga nebūtų preziumuojama ir pagal CK 6. 66 str. 1, 3 d. atitinkamai kiekvieno iš akcininkų pareiga būtų laikoma daline. Tačiau kiekvieno nesąžiningo akcininko prievolės dalims pagal CK 2. 50 str. 3 d. nustatyti aiškaus reglamentavimo nėra, todėl iš esmės būtų remiamasi civilinės atsakomybės sąlygomis. Akcininko kaip dalyvio atsakomybę grindžiant deliktinės atsakomybės sąlygomis, akcininkai bendrai padarę žalos, atsakytų solidariai (CK 6. 279 str. 1 d.).⁸³

Trečia: atsižvelgiant į šiandienines užsienio teismų praktikos tendencijas nesąžiningi dalyvio veiksmai pasinaudojant bendrovės teisine forma, tuo padarant žalos bendrovės kreditoriams, vertinami remiantis deliktinės atsakomybės institutu. Lyginamoji analizė patvirtina, kad akcininko kaip dalyvio atsakomybės institutas yra funkciškai alternatyvus

⁷⁸ Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. I tomas. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2004, p. 164.

⁷⁹ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006.

⁸⁰ Mikalonienė, L., *supra* note 6, p. 182.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Ibid.*, p. 183.

⁸³ *Ibid.*, p. 184.

nemokios bendrovės valdymo organų atsakomybei. Lietuvoje nemokios įmonės kreditoriams valdymo organų narių civilinė atsakomybė yra deliktinė.⁸⁴

Taigi, minėta, kad teisės doktrinoje ir teismų praktikoje laikomasi tos pozicijos, kad juridinio asmens dalyvio atsakomybė pagal juridinio asmens prievolės kvalifikuojama kaip tiesioginė atsakomybė deliktinės atsakomybės instituto pagalba. Su tokia pozicija negalima sutikti.

Doktrinoje yra pateikiamas skirtingas ribotos atsakomybės privilegijos panaikinimo sąlygų sąrašas. Pavyzdžiui, J. Kiršienė nurodo: „[...] *juridinio asmens dalyvio atsakomybė kyla esant šioms sąlygoms: žalai (juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės), neteisėtiems veiksams (dalyvis elgėsi nesąžiningai), priešastiniam ryšiui tarp žalos ir neteisėtų veiksmų bei kaltei*“⁸⁵. Laikant, kad atsakomybės sąlygos yra keturios dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės institutas yra sutapatinamas su deliktinės atsakomybės institutu⁸⁶. Kiti autoriai⁸⁷ mano esant tris sąlygas. Teismų praktikoje⁸⁸ linkstama taip pat prie trijų sąlygų buvimo, nurodant, kad kaltės nereikia nustatinėti, kadangi nesąžiningi veiksmai patys savaime reiškia kaltę.

Doktrinoje⁸⁹ nurodoma, kad dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės nereikia painioti su deliktinės atsakomybės institutu. CK 2. 50 str. 3 d. nustatyta dalyvio atsakomybė yra nustatoma remiantis trimis sąlygomis: juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės, nesąžiningi veiksmai ir priešastinis ryšys reiškiantis, kad būtent dėl nesąžiningų dalyvio veiksmų juridinis asmuo neįvykdė prievolės. Kad kiltų atsakomybė pagal šį straipsnį nereikia įrodinėti neteisėtų veiksmų, žalos bei kaltės, kurie yra būtini kilti deliktinei atsakomybei. Abiejų minėtų institutų sąlygos yra skirtingos: negalėjimas įvykdyti prievolės nėra žala, nesąžiningi veiksmai nereiškia, kad tai neteisėti veiksmai (apie dalyvio atsakomybės sąlygas plačiau bus kalbama kitame skyriuje). Taikant dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės institutą svarbu bendro sąžiningumo principo pažeidimas (nesąžiningi veiksmai) piktnaudžiaujant ribotos atsakomybės mechanizmu, atsakomybės privilegijos

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Baranauskas, E., *et al.*, *supra* note 6, p. 183.

⁸⁶ Teismų praktikoje taip pat galima rasti pavyzdžių, kuomet yra sutapatinamos deliktinės atsakomybės ir atsakomybės privilegijos panaikinimo sąlygos pagal CK 2. 50 str. 3 d. kadangi teismai nurodo, jog remiantis minėtu straipsniu civilinės atsakomybės sąlygos yra ne tik reikalavimas nustatyti neteisėtus veiksmus, bet ir žalos padarymo faktą bei priešastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, atitinkamai nustačius neteisėtus veiksmus nulėmusius žalos atsiradimą, skolininko kaltę preziumuojama. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006.

⁸⁷ Pavyzdžiui, Augustaitis A. nurodo, kad norint taikyti CK 2. 50 str. 3 d. turi būti nustatytos šios objektyvios ir subjektyvios aplinkybės: juridinio asmens negalėjimas įvykdyti savo prievolių, priešastinis ryšys tarp negalėjimo įvykdyti prievolės ir juridinio asmens dalyvio veiksmų, bei veiksmų nesąžiningumas lėmęs negalėjimą įvykdyti prievolės. Augustaitis A., *supra* note 6, p. 4. Taip pat už šias tris sąlygas pasisako Levickaitė I., *supra* note 2, p. 40.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-124/2004.

⁸⁹ Papijanc V. *Piercing the corporate veil* institutas ir patronuojančios įmonės atsakomybė pagal dukterinės įmonės prievolės Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 10 (112); 95-102.

panaikinimas, ir atsakomybė pagal svetimas prievoles⁹⁰ t. y. savarankiškas teisės subjektas verčiamas atsakyti ne pagal savo prievoles, o pagal kito teisės subjekto prievoles. Tuo tarpu taikant deliktinę atsakomybę teisės subjektas atsako pagal savo prievolę, kuri atsiranda pažeidus konkrečią įstatyme nustatytą pareigą arba pažeidus bendrą pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai (CK 6. 246 str. 1 d.) tuo pažeidimu padarant žalos kreditoriams, noliečiant atsakomybės privilegijos t. y. nėra „korporacinio šydo pramušimo“⁹¹. Be to, svarbu pažymėti, kad taikant deliktinę atsakomybę siekiama atlyginti žalą, kuri buvo padaryta tyčia ar dėl neatsargumo, tuo tarpu dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles instituto paskirtis - kovoti su piktnaudžiavimu ribotos atsakomybės privilegija juridinio asmens dalyviui atliekant nesąžiningus veiksmus.

Apibendrinus galima teigti, kad dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles ir deliktinės atsakomybės institutai nėra tapatūs. Šių institutų sąlygos, struktūra ir paskirtis yra skirtingi ir toks skirtumas yra svarbus tiek dalyvių, tiek kreditorių teisių gynimo atžvilgiu, kadangi aiškaus skirtumo tarp šių institutų taikymo sąlygų darymas užtikrina teisinį aiškumą, tai svarbu ir įrodinėjimo dalyko bei ribų nustatymo klausimu (pagal CK 2. 50 str. negali būti keliamas reikalavimas įrodyti žalą, neteisėtus veiksmus), be to, netinkamas sąlygų pritaikymas gali lemti neteisingą rezultatą.

Darbo autorės nuomone, siekiant užtikrinti dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles instituto veiksmingumą jį reikia vertinti kaip savarankišką teisių gynimo būdą, netapatinant su deliktinės atsakomybės institutu.

⁹⁰ Papijanc V., *supra* note 4, p. 111.

⁹¹ *Ibid.*

2. JURIDINIO ASMENS DALYVIO KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTO TEISINIO STATUSO YPATUMAI

Piktnaudžiavimo ribota atsakomybe subjektais yra pripažįstami juridinio asmens dalyviai. Būtent jiems kyla atsakomybė įstatyminiu pagrindu kaip yra nustatyta Lietuvos teisiniame reguliavime (LR CK 2. 50 str. 3 d.), arba spręsti dalyvio atsakomybės klausimą paliekama išimtinai teismams, nesant įstatymo normos. Piktnaudžiavimo ribota atsakomybe grėsmė kyla tiek vieno dalyvio valdomuose juridiniuose asmenyse, tiek ir įmonių grupėse. Siekiant teisingai taikyti tinkamiems subjektams civilinės atsakomybės taisyklės reikalingas dalyvių sąvokos ir jų statuso aptarimas.

Juridinio asmens dalyvio kaip civilinės atsakomybės subjekto ypatumai pasireiškia tuo, kad ne kiekvienas juridinio asmens dalyvis faktiškai gali būti pripažintas atsakomybės subjektu LR CK 2. 50 str. 3 d. prasme, svarbu įvertinti tokio subjekto vaidmenį ir realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai. Be to, galimos situacijos kuomet dalyvis *de facto* veikia kaip juridinio asmens valdymo organas (vadovas) ir tokiu atveju kyla juridinio asmens dalyvio ir vadovo santykio problema. Siekiant užtikrinti tinkamą kreditorių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, bei siekiant dalyvių teisinės padėties apibrėžtumo šiuos klausimus būtina aptarti. Šiame skyriuje taip pat skiriamas dėmesys dalyvių kaip skolininkų daugeto civilinės atsakomybės pobūdžio klausimui, taip pat ir subsidiariosios dalyvių civilinės atsakomybės sampratai.

2.1. Juridinio asmens dalyvio sąvoka

LR CK 2. 45 str. pateikia juridinio asmens dalyvio sąvoką: „*juridinio asmens dalyvis (akcininkas, narys, dalininkas ir pan.) yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu*“. Taigi, fizinio ar juridinio asmens kaip dalyvio statusas yra siejamas su viena iš dviejų teisinių ypatybių: arba nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą turėjimu, arba prievolinių teisių ir (ar) pareigų buvimu.

Vienas iš juridinio asmens požymių⁹² yra turto atskirumas, kuris reiškia, kad juridinis asmuo kaip susivienijimas sujungiantis asmenų interesus ir kapitalą turi atskirą turtą, gali savarankiškai dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose už savo prievolės atsakydamas jam nuosavybės ar patikėjimo teise priklausančiu turtu. Būtent šis požymis lemia, kad juridinio asmens dalyviai paprastai neišsaugo nuosavybės teisių į turtą, kuris perduodamas juridiniam

⁹² Plačiau apie juridinio asmens požymius žr. Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 250-251.

asmeniui. Vis dėlto juridinio asmens dalyvis nuosavybės teises į tam tikrą turtą gali išlaikyti tada, kuomet juridinio asmens steigėjas yra valstybė ar savivaldybė, kurie juridiniam asmeniui perduoda turtą ne nuosavybės, o patikėjimo teise.

Pažymėtina, kad juridinio asmens dalyviai, įstatymuose reglamentuojančiuose konkrečias juridinių asmenų teises formas, įvardijami įvairiai. Pavyzdžiui, akcinės bendrovės dalyvis yra akcininkas, atitinkamai LR akcinių bendrovių įstatymo 3 str. pateikiama tokia akcininko sąvoka: „*Akcininkai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų*“⁹³. Ūkinių bendrijų dalyviai – tikrasis narys, komanditorius⁹⁴. Viešųjų įstaigų – dalininkai⁹⁵ ir t.t. Minėti įstatymai bei kiti, reglamentuojantys juridinių asmenų teises formas, gali nustatyti tam tikrus reikalavimus keliamus dalyviams, pavyzdžiui, susijusius su veiklos tikslais. Reikalavimai gali būti nustatyti ir juridinio asmens steigimo dokumentuose, atsižvelgiant į CK 1. 5 str. įtvirtintus teisingumo, protingumo, sąžiningumo principus.

Minėta, kad nors juridinio asmens dalyvis ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet jis įgyja tam tikrų prievolių teisių ir (ar) pareigų, kurios susijusios su tuo juridiniu asmeniu. Juridinio asmens dalyvio įgyjamos prievolinės teisės ir (ar) pareigos gali būti įvairios ir jos priklauso nuo juridinio asmens teisinės formos. Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvis neturi reikšmingų prievolių juridiniam asmeniui⁹⁶, išskyrus dalyvauti juridinio asmens veikloje kapitalu⁹⁷. Be abejo, kaip ir bet kuris kitas civilinės teisės subjektas taip ir juridinio asmens dalyviai turi tokias prievoles, kurias suponuoja bendrieji civilinės teisės principai t.y. dalyviai savo veiklą privalo grįsti vadovaudamiesi protingumo ir sąžiningumo principais, konkrečiai šią pareigą numato LR CK 1. 5 str. „civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus“, taipogi LR CK nustato pareigą nepiktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims ar prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai (LR CK 1. 137 str. 3 d.).

Kadangi dažniausiai akcininkai piktnaudžiauja ribota atsakomybe atlikdami nesąžiningus veiksmus, atskirai reikėtų aptarti akcininko kaip juridinio asmens dalyvio teisinio statuso ypatumus. Reikėtų pažymėti, kad pats terminas „akcininkas“ yra kompleksiškas. Pirmiausia, mokslinėje literatūroje nurodoma, kad vien tik akcininkas-fizinis asmuo gali užimti tris skirtingas pozicijas: dalyvauti įmonės valdyme kaip pasyvus investuotojas; būti paskirtu

⁹³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Žin., 2000, Nr. 64-1914.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. Žin., 2003, Nr. 112-4990.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas. Žin., 1996, Nr. 68-1633.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 14 str. 2 d. nustatyta, kad akcininkai neturi kitų turtinių įsipareigojimų bendrovei, išskyrus įsipareigojimą nustatyta tvarka apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina.

⁹⁷ Bartkus, G., *supra* note 6, p. 118-119.

bendrovės direktoriumi; kontroliuoti bendrovės valdymo organų kasdienius verslo sprendimus – veikti kaip šešėlinis direktorius. Tuo tarpu akcininko - juridinio asmens elgesio modelių variantų yra mažiau: jis negali turėti valdybos nario ar administracijos vadovo įgaliojimų ir veikti kaip *sui generis* valdymo organas, tačiau jam lieka galimybė faktiškai valdyti bendrovę.⁹⁸

Dažna situacija, kai akcinis kapitalas yra sutelktas vieno asmens rankose, dažniausiai tai yra ribotos civilinės atsakomybės uždaro tipo akcinės bendrovės, jose faktinę kontrolę įgyvendina tik vienas dalyvis. Kadangi vienanarė bendrovė neturi nuosavybės ir valdymo atskyrimo, teisė į tokios bendrovės egzistavimą žiūrėjo nepalankiai. Tačiau dabar ES vykdoma bendrovių teisės harmonizavimo politika šią problemą išsprendė, kadangi priėmus Dvyliktąją Tarybos direktyvą buvo įteisintas vienanarių bendrovių steigimasis Europos Sąjungoje. Faktinę kontrolę įgyvendinant tik vienam dalyviui kyla piktnaudžiavimo pavojus, kai nepaisoma atskirumo principo⁹⁹.

Bendrosios teisės tradicijos šalyse paties fakto, kad bendrovė turi tik vieną akcininką nepakanka, kad teismai atsisakytų taikyti ribotos atsakomybės taisyklę, tačiau jei tik yra ignoruojamas bendrovės atskirumas tokiu atveju galimas ribotos atsakomybės panaikinimas. Atsakomybę galima užsitraukti, pavyzdžiui, tais atvejais, kai akcininkas elgiasi su savo turtu kaip su asmeniniu, savavališkai išima lėšas iš bendrovės.¹⁰⁰ Tokie veiksmai traktuojami kaip nesąžiningi ir Lietuvos teismų.

V. Papijanc atkreipia dėmesį į tai, kad juridinio asmens dalyvio atsakomybės institutas faktiškai taikomas būtent patronuojančios įmonės atsakomybei nustatyti ir efektyviai netaikomas smulkiems juridinio asmens dalyviams¹⁰¹. Kadangi piktnaudžiavimas ribota atsakomybe pasireiškia ir įmonių grupėse, todėl manytina toliau būtų tikslinga aptarti patronuojančios įmonės kaip dukterinės įmonės dalyvės statusą ir atsakomybės ypatumus.

Įmonių grupė yra organizacinis vienetas, kurį sudaro nariai, kuriuos sieja kokybiškai ir kiekybiškai pakankamo intensyvumo ryšiai, leidžiantys kalbėti apie grupę kaip organizaciją¹⁰². Organizaciniai vienetai, kurie sudaro įmonės grupę yra savarankiški ir tai atitinkamai reiškia, kad dalyvaudami teisiniuose santykiuose kiekvienas iš narių formaliai reiškia savo valią, sprendimus priima to organo nariai ir kiekvienas grupės narys atsako už savo prievoles - tą nulemia ribotos atsakomybės taisyklės taikymas įmonių grupėje. Dėl šios priežasties tradiciškai tiek Europoje, tiek JAV patronuojanti bendrovė neatsako už dukterinės bendrovės prievoles. Ribotos atsakomybės taisyklės taikymas nulemia ir tai, kad grupei palankiausia jos nario forma yra

⁹⁸ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 109.

⁹⁹ Plačiau žr. *Ibid.*, p. 47- 49.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 49.

¹⁰¹ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 60.

¹⁰² Papijanc, V. Įmonių grupės teisinio reguliavimo aspektai: samprata ir požymiai. *Jurisprudencija*. 2007, 4 (94): 82.

pripažįstama ribotos civilinės atsakomybės bendrovė. Šiuo atveju taip pat pažymėtina, kad pačiai grupei kaip organizaciniam vienetui juridinio asmens statusas nesuteikiamas.

Tam, kad atsirastų įmonių grupė tarp jų turi būti tam tikras kontrolės santykis, kuris pasireiškia patronuojančios įmonės galimybe daryti įtaką dukterinės įmonės ūkinei ir finansinei veiklai. Pažymėtina, kad šitokią kontrolę patronuojanti įmonė gali įgyvendinti būdama dukterinės įmonės dalyve ir tokiu būdu ji gali kontroliuoti dukterinės įmonės dalyvių susirinkimą ir valdymo organų sudarymą ar atšaukimą (šiuo būdu kontroliuojantis subjektas paprastai valdo įmonės akcijas ir jam suteiktos balsavimo teisės dalyvių susirinkime). Kontroliuoti įmonę galima ir nesant jos dalyviu, o yra pripažįstama ir ekonominė įmonės kontrolė. Ekonominė galia dažniausiai atsiranda sutarčių pagrindu ir ji atsiranda tada kai viena įmonė įgyja tokią didelę ekonominę įtaką kitai, kad dėl pirmosios įmonės vienokio ar kitokio ekonominio sprendimo priklauso antrosios ekonominis likimas¹⁰³.

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad praktikoje dažnai nuogaustaujama dėl dukterinių įmonių ribotos civilinės atsakomybės, ypač grupėse, kurios narės yra kitos įmonės kapitalo dalyvės. Patronuojanti įmonė apriboja savo civilinę atsakomybę dukterinės įmonės turto dydžiu ir taip „nuskriaudžia“ kreditorius. Realus ekonominis santykis vyksta tarp grupės kaip ekonominio vieneto ir kreditoriaus, o atsako tik to ekonominio vieneto dalis – dukterinė įmonė.¹⁰⁴ Taigi įmonių grupė sukuria galimybę perkelti vienu subjektu atsakomybę kitiems ir taip piktnaudžiauti grupei priklausančių subjektų ribota atsakomybe tokiu būdu pakenkiant kreditorių interesams. Tuo tarpu didesnių problemų neturėtų kelti situacija, kai nemokia tampa kontroliuojanti bendrovė, nes kreditoriams atitenka kontroliuojamų bendrovių akcijos, kuriomis jie gali disponuoti savo nuožiūra¹⁰⁵. Doktrinoje pažymima, kad žvelgiant iš istorinės perspektyvos, sunku pateisinti patronuojančių įmonių ribotą atsakomybę, kadangi ši taisyklė nebuvo skirta taikyti bendrovėms-akcininkėms, o visų pirma buvo skirtos tik fiziniams asmenims¹⁰⁶. Mokslininkai siūlo tam tikras alternatyvias priemones galiojančiam ribotos atsakomybės režimui, tačiau kartu pripažįstama, kad kyla rizika, jog ribotos atsakomybės panaikinimas iškreiptų rinkos mechanizmą.

Dauguma autorių patronuojančios bendrovės ribotos atsakomybės panaikinimui pritaria tuo atveju, kai įmonė neteisėtai siekia išvengti atsakomybės steigdama dukterinę bendrovę, arba kai dukterinė bendrovė viršija normalius verslo standartus rizikos požiūriu¹⁰⁷.

Taigi įmonių grupės organizacinė struktūra lemia, kad patronuojanti įmonė būdama dukterinės įmonės dalyve, arba pasinaudojant kitais kontrolės būdais gali piktnaudžiauti ribota

¹⁰³ Papijanc, V., *supra* note 102, p. 86.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 84.

¹⁰⁵ Kriauciūnas D. Įmonių grupės: reglamentavimas Europos Bendrijos ir Lietuvos teisėje. *Teisė*, 2001 (38): 42.

¹⁰⁶ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 50.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 53.

atsakomybe. Tai sąlygoja teismų galimybę formuoti sąrašą aplinkybių, kada bendrovės ribota atsakomybė galima panaikinti ją perkeliant akcininkams, arba tai daryti įstatyminiu būdu.

Taigi LR CK 2. 45 str. juridinio asmens dalyvio sąvoką pateikia bendriausia prasme. Piktnaudžiavimo ribota atsakomybe grėsmė kyla tiek vieno dalyvio valdomuose juridiniuose asmenyse, kadangi vieno dalyvio teisinis statusas leidžia įgyvendinti faktinę kontrolę, tiek įmonių grupėse, kurios organizacinė struktūra lemia, kad patronuojanti įmonė būdama dukterinės įmonės dalyve irgi gali piktnaudžiauti ribotos atsakomybės privilegija.

2.2. Lemiamos įtakos kriterijus sprendžiant juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės klausimą

LR CK norma, reglamentuojanti juridinio asmens dalyvio atsakomybę pagal juridinio asmens prievolės taikoma labai plačiam subjektų ratui. Ji apima visų rūšių juridinio asmens dalyvio civilinę atsakomybę už nesąžiningus veiksmus: ir viešo, ir privataus, ir ribotos, ir neribotos civilinės atsakomybės¹⁰⁸. LR CK komentaro autoriai nurodo, kad jeigu juridinio asmens dalyviui, kuris neturi pakankamai įtakos juridinių asmenų dalyvių susirinkime, arba užsiima tik kapitalo investicijomis į kitus juridinius asmenis, negali būti taikoma LR CK 2. 50 str. 3 d.¹⁰⁹. Taip pat doktrinoje, kalbant apie akcininko atsakomybę už juridinio asmens prievolės yra pažymima, kad ne kiekviena bendrovė gali būti akcininko piktnaudžiavimo priemonė, o tokia išvada leidžia daryti prielaidą, kad ne kiekvienas akcininkas gali būti atsakomybės subjektu¹¹⁰. Tą nulemiančiomis priežastimis yra pripažįstama: visų pirma, bendrovės valdymo organas, o ne akcininkas turi nedeleguotiną pareigą daryti verslo sprendimus. Antra, strateginiai sprendimai, kurie yra akcininko kompetencijoje, priimami kolegialiai ir dar balsų dauguma.¹¹¹ A. Tikniūtė teigia, tam, jog atsirastų priežastinis ryšys LR CK 2. 50 str. 3 d. prasme dalyvis ne tik turi turėti kontrolės įgyvendinimo galimybę, bet ir ja naudotis, pažeisdamas pareigą elgtis sąžiningai.

Apskritai kalbant apie akcininko vaidmenį valdant įmonę pažymėtina, kad atsakomybės klausimas LR CK 2. 50 str. 3 d. prasme yra aktualesnis uždarosioms akcinėms bendrovėms, kadangi tokiu atveju yra mažesnis atstumas tarp akcininkų ir kitų bendrovės organų bei jų narių, taip pat didesnė pavienio akcininko įtaka bendrovės valdymui, turto disponavimui, darbuotojų priėmimui ir kitiems gyvybiškai svarbiems bei lemiamą reikšmę bendrovės veiklai darantiems

¹⁰⁸ Kiršienė, J., Tikniūtė, A., *supra* note 6, p. 73.

¹⁰⁹ Bartkus G., *et al.*, *supra* note 6, p. 128.

¹¹⁰ Kiršienė, J., Tikniūtė, A. *op cit.*, p. 73. Atsakomybė smulkiesiems akcininkams negali būti taikoma dėl to, kad toks akcininkas neturi realios įtakos priimant bendrovės organų sprendimus, t. y. jie neturi realios kontrolės ir neturi galimybės daryti lemiamą įtaką ūkio subjekto veiklai. Arba, kitais žodžiais tariant, smulkaus akcininko vaidmuo dėl nurodytų priežasčių nelemia priežastinio ryšio (ne dėl smulkiojo akcininko veiksmų juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės kreditoriui).

¹¹¹ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 108.

sprendimams, kai akcininkas – kontroliuojantis asmuo gali įgyvendinti savo sprendimus dėl kontroliuojamo ūkio subjekto ūkinės veiklos, valdymo organų sprendimų ar personalo sudėties.¹¹² Atitinkamai tą patvirtina ir Lietuvos teismų praktika. JAV teismų praktikoje irgi pastebėtina, kad bylose, kuriose teismai leido kreditoriams pasiekti akcininkų turtą beveik visos apimdavo uždarąsias akcines bendroves. Taipogi dažniausia tai yra vienintelis akcininkas, kuris pats valdo bendrovę, nesilaikydamas jokių bendrovės veiklai būdingų formalumų, ir be to, pati bendrovė neturi savo veiklai adekvataus kapitalo¹¹³.

Teismų praktikoje¹¹⁴ taip pat pripažįstama, kad tam, jog juridinio asmens dalyvis būtų pripažintas atsakomybės subjektu CK 2. 50 str. 3 d. prasme, toks asmuo turi turėti realią ir lemiamą įtaką.

Taigi tuo norima pasakyti, kad sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės svarbu įvertinti jo vaidmenį ir realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai. Toliau svarbu išsiaiškinti, apie kokią pakankamą, lemiamą įtaką yra kalbama sprendžiant juridinio asmens dalyvio atsakomybės klausimą ir ar visais atvejais smulkusis dalyvis gali išvengti civilinės atsakomybės.

LR akcinių bendrovių įstatymo 5 str. reglamentuoja patronuojančios ir dukterinės bendrovės teisinį statusą. Straipsnio 1 dalis nurodo, jog bendrovė yra laikoma patronuojančia, jei ji kitoje bendrovėje, kuri yra jos dukterinė bendrovė tiesiogiai ir (ar) netiesiogiai turi balsų daugumą, arba tiesiogiai, ar netiesiogiai gali daryti lemiamą įtaką kitai bendrovei. Toliau įstatymas apibrėžia tiesioginės ir netiesioginės įtakos sąlygas.

Doktrinoje¹¹⁵ kalbant apie akcininko lemiamą įtaką bendrovei vartojamos kontrolės ir dominavimo sąvokos. Išskiriami du tokios įtakos bendrovei pagrindai – kontrolinio akcijų paketo nuosavybė, arba įtaka bendrovei neatsižvelgiant į faktinį akcijų skaičių. Kontroliuojančiu laikomas akcininkas, kuris turi didžiąją bendrovės akcijų dalį, o dominuojančiu laikomas akcininkas, kuris įgyvendina bendrovės kasdienės veiklos kontrolę. Smulkusis akcininkas taip pat gali tapti dominuojančiu jei tiesiogiai, ar netiesiogiai gali daryti įtaką bendrovei. Taigi kontroliuojančiu galima laikyti tą juridinio asmens dalyvį, kuris teisiškai valdo juridinį asmenį, tuo tarpu dominuojančiu dalyviu laikome tą asmenį, kuris kaip minėta įgyvendina kasdienės veiklos kontrolę t. y. jam daro lemiamą įtaką ne teisinėmis priemonėmis.

Teismų praktikoje pažymima, kad jei bendrovėje yra vienintelis akcininkas vadinasi jis daro didelę įtaką bendrovės veiklai bei priimant bendrovės sprendimus. Kitaip tariant,

¹¹² Civilka M. Akcininkų atsakomybė už bendrovės prievoles (1). *Juristas*. 2006, 1: 4.

¹¹³ JAV byla: *Kinney Shoe Corporation v. Polan*, 939 F.2d 209 (4thCir. 1991) tekste Butrimienė G., *supra* note 6, p. 75.

¹¹⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1159-603/2013.

¹¹⁵ Kiršienė J.; Tikniūtė, A., *supra* note 6, p. 74.

kontroliuojantis akcininkas yra *de facto* aktyvus (yra susipažinęs su bendrovės veikla ir pan.) Pavyzdžiui: LapT byloje konstatavo: „Atsakovo atliktus veiksmus teismas vertino vadovaudamasis protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principais, atsižvelgė į atsakovo statusą – jis yra vienintelis AB „Kasyba“ akcininkas, todėl žinojo ar turėjo žinoti apie sunkią įmonės finansinę situaciją atsakovui naudingų užskaitų sudarymo metu. [...] atsakovas siekė patenkinti išimtinai savo interesus. Teismas teisingai konstatavo, kad atsakovas būdamas vienintelis AB „Kasyba“ akcininkas darė šiai bendrovei tiesioginį lemiamą poveikį ir ją kontroliavo“.¹¹⁶ Arba kitoje byloje: „Taigi, atsakovas turėjo teisę vienasmeniškai priimti sprendimus, kaip vienintelis bendrovės akcininkas [...] atsakovas pripažintinas turėjęs tiesioginę ir lemiamą įtaką bendrovės veiklai ir finansinei padėčiai“.¹¹⁷ Be abejo, atsakomybė LR CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu gali kilti ne tik vieno akcininko bendrovei, bet ir akcininkams, kurie drauge su susijusiais asmenimis turi daugumą bendrovės akcijų arba būdami vieninteliais bendrovės valios reiškėjais daro lemiamą įtaką jos valdymui ir sprendimų priėmimui ir jų vykdymui. Panevėžio apygardos teismas vienoje nutartyje konstatuoja: „Būdami vieninteliai bendrovės akcininkai, o apeliantė dar ir bendrovės vadovė, apeliantai iš esmės buvo vieninteliai bendrovės valios reiškėjai tiek valdant įmonę, tiek santykiuose su trečiaisiais asmenimis, turėję teisę priimti visus sprendimus bendrovės pelno (nuostolių) paskirstymo, įstatinio kapitalo didinimo ir mažinimo klausimais, bendrovės reorganizavimo, pertvarkymo ar likvidavimo klausimais (Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnis).¹¹⁸

Galima sakyti, kad jeigu visuotiniame akcininkų susirinkime nesąžiningas sprendimas buvo priimtas lemiamą įtaką galinčio daryti akcininko ir smulkieji akcininkai neturėjo įtakos sprendimui, pastariesiems atsakomybė negresia. Tačiau, teismų praktikoje pripažįstama, kad ir smulkiąjam akcininkui tam tikrais atvejais gali kilti atsakomybė.

Šiuo atveju analizuotina LAT 2009 m. priimta nutartis¹¹⁹. Bylos faktinės aplinkybės yra tokios: kasatoriai A. K. Č. ir Š. Č. (tėvas ir sūnus) yra vieninteliai ieškovo BUAB „Čeltaura“ akcininkai, turintys atitinkamai 75 proc. ir 25 proc. bendrovės akcijų, be to A. K. Č. iki bankroto bylos minėtai įmonei iškėlimo buvo dar ir bendrovės vadovas – direktorius, o Š. Č. dirbo įmonėje direktoriumi komercijai. Kasatoriai priėmė sprendimą išmokėti sau bei įmonės darbuotojams įmonės veiklos rezultatų neatitinkančias išmokas, o vėliau kreipėsi dėl bankroto bylos iškėlimo, tokiu būdu elgėsi nesąžiningai ir taip pažeidė kreditorių interesus. LAT paliko

¹¹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-431/2013.

¹¹⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1159-603/2013.

¹¹⁸ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-416-198/2013.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2009.

galioti apeliacinės instancijos teismo nutartį, kadangi šis teismas tinkamai vertino kasatoriaus Š. Č. kaip akcininko vaidmenį ir realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai: visų pirma, ginčijamą sprendimą minėti akcininkai priėmė vienbalsiai. Antra, byloje nėra duomenų, kad Š. Č. kaip pagal turimą akcijų skaičių (25 proc.) neturintis lemiamos įtakos visuotiniame akcininkų susirinkime sprendžiant byloje aktualų klausimą, būtų, ar visuotiniame akcininkų susirinkime, ar vėliau išreiškęs nesutikimą su ginčijamu sprendimu, taip pat nėra duomenų, kad akcininkas būtų išreiškęs ne tikrąją savo valią. Abu akcininkai finansiškai buvo suinteresuoti ginčijamo sprendimo priėmimu ir Š. Č. jei būtų elgęsis sąžiningai būtų atsisakęs priimti nutartas išmokėti sumas. Ir galiausiai teismas padaro išvadą: „Konstatuotina, kad jeigu bendrovės akcininkas, nors ir neturintis lemiamos įtakos visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo priėmimui, elgdamasis nesąžiningai, visuotiniame akcininkų susirinkime balsuoja už jo paties naudai priimamą sprendimą ir realiai pasinaudoja tokio sprendimo sukurtomis teisinėmis pasekmėmis, tai tokiam akcininkui esant kitoms būtinoms atsakomybės sąlygoms, gali būti taikoma CK 2.50 str. 3 d. numatyta subsidiarioji atsakomybė už juridinio asmens prievoles“. Taigi šioje byloje asmuo pagal turimą akcijų skaičių neturi lemiamos įtakos visuotiniame akcininkų susirinkime, tačiau esant įrodytoms papildomoms aplinkybėms, tokioms kaip, pavyzdžiui, smulkiojo akcininko veikimas išvien su didžiuoju akcininku pasinaudojant priimamo sprendimo teikiama nauda sau asmeniškai lemia tokio akcininko atsakomybę.

Smulkiojo akcininko atsakomybė atsiranda tuomet, kai toks akcininkas nesiima veiksmų, kuriuos atlikti leidžia jo turimas akcijų paketas. Pavyzdžiui, tam, kad inicijuoti visuotinį akcininkų susirinkimą pakanka 10 proc. akcijų. Šiuo atveju paminėtina 2009 m. nagrinėta LAT byla¹²⁰. Čia teismas konstatuoja: „Byloje priimtoje apeliacinės instancijos teismo nutartyje konstatuota, kad atsakovai neturėjo pareigos sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, kuriame būtų renkamas bendrovės vadovas, nes kiekvienas iš atsakovų buvo smulkusis akcininkas, kiekvieno iš kurių balsai neturėjo lemiamos reikšmės. Kasacinio teismo teisėjų kolegija su tokia išvada nesutinka, laikydama ją neviseiškai teisėtai pagrįsta. Byloje konstatavus, kad kiekvienas iš atsakovų turėjo bendrovės akcijų, kurios suteikė po 11 proc. visų balsų, iš tikrųjų atskiro atsakovo balsas neturėjo lemiamos sprendžiamosios galios. Sistemiškai taikant Akcinių bendrovių įstatymo 23 straipsnio 1-3 dalis, nebelikus bendrovės vadovo, pareiga inicijuoti visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą tenka bet kuriam akcininkui, kurio turimų akcijų kiekis yra ne mažiau kaip 10 proc.“ Taigi tokią pareigą turėjo vykdyti bet kuris iš bendrovės akcininkų, valdžiusių ne mažesnę kaip 10 proc. bendrovės akcijų paketą.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329/2009.

Teismų praktikoje¹²¹ sprendžiant klausimą dėl akcininko, kaip juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės už nesąžiningus veiksmus klausimą yra vartojamas „popierinio“ akcininko terminas, kuris reiškia, kad toks akcininkas nors ir yra akcijų savininkas, tačiau jis realiai įmonės veikloje nedalyvauja, o dalyvauja tik tiek, kiek yra būtina pagal Akcinių bendrovių įstatymą (pvz., skiriant ar atleidžiant vadovą, tvirtinant įmonės finansinę atskaitomybę). Atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes toks „popierinis“ akcininkas neturėtų būti traukiamas civilinės atsakomybės, kaip nedarantis įtakos bendrovės veiklai asmuo.

JAV teismai neskiria smulkiųjų ir stambiųjų akcininkų, jei jie faktiškai daro lemiamą įtaką bendrovei. Teismai juos priskiria vienai grupei ir taiko jiems valdymo organo fiduciarinių pareigų standartą¹²².

Apibendrinant galima teigti, kad sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens dalyvio atsakomybės svarbu įvertinti realią dalyvio galimybę daryti įtaką bendrovės veiklai. Atsakomybės subjektu CK 2. 50 str. 3 d. prasme gali būti ne tik šimtaprocentinį akcijų paketą valdantis ar kontrolinį balsų skaičių turintis akcininkas, bet ir smulkusis akcininkas, kai atsižvelgiant į konkrečias bylos faktines aplinkybes toks akcininkas nepaisant to, kad jo turimas akcijų skaičius nedaro lemiamos įtakos visuotiniame akcininkų susirinkime, nustačius jo nesąžiningumą bei kitas civilinės atsakomybės sąlygas, galimas traukti civilinės atsakomybės. Teismams paliekama diskrecijos teisė spręsti klausimą dėl nesąžiningo smulkiojo akcininko atsakomybės.

2.3. Juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės santykis su įmonės vadovo civiline atsakomybe

LR CK 2. 50 str. 1 d. nustatyta, kad juridinis asmuo atsako pagal savo prievoles jam nuosavybės ar patikėjimo teise priklausančiu turtu. Tai lemia juridinio asmens savarankišką atsakomybę ne tik dalyvių, bet ir kitų juridinio asmens veikloje dalyvaujančių asmenų – vadovų ir darbuotojų atžvilgiu. Nesant jų pačių ar įstatymų leidėjo valios pastarieji taip pat neatsako pagal juridinio asmens prievoles. Juridinio asmens vardu veikiantys asmenys gali prisidengti savarankiška ir ribota juridinio asmens atsakomybe ir todėl elgtis nesąžiningai juridinio asmens kreditorių atžvilgiu. Siekiant užkirsti kelią nesąžiningiems veiksams, įstatymas numato ne tik dalyvių, bet ir vadovų civilinę atsakomybę. Dažniausiai teismų praktikoje kreipiamasi į teismą dėl žalos atlyginimo iš juridinio asmens dalyvio būtent tais atvejais kai dalyvis kartu yra ir įmonės valdymo organas – vadovas. Tokiu atveju atsiranda daugiau galimybių įrodyti juridinio

¹²¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1020/2014.

¹²² Kiršienė J., Tiknūtė A., *supra* note 6, p. 75.

asmens dalyvio galėjimą valdyti įmonės veiklą ir pripažinti jį atsakingu už padarytą žalą. Tačiau, pažymėtina, kad tiek dalyvio, tiek vadovo teisinė padėtis nėra vienoda, kiekvieno iš jų civilinė atsakomybė pasižymi tam tikrais ypatumais.

Visų pirma pažymėtina, kad vadovą ir jo vadovaujamą įmonę sieja fiduciariniai santykiai, nuo pat tapimo įmonės vadovu momento vadovas privalo elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai, veikti pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Įmonės vadovo civilinę atsakomybę lemia tiek jam imperatyviai teisės aktuose nustatytų pareigų pažeidimas (pvz., pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, įmonei tapus nemokiai), tiek fiduciarinių pareigų įmonės atžvilgiu pažeidimas¹²³. Atsižvelgiant į subjektą ši civilinė atsakomybė galima tiek prieš pačią įmonę, tiek ir prieš jos kreditorius. Kaip pažymima LAT praktikoje bendrovė privalo veikti atsižvelgdama į visų suinteresuotų asmenų, įskaitant ir kreditorių interesus. Bendrovės vadovas privalo šiuos interesus derinti ir siekti jų pusiausvyros. Dėl šios priežasties pripažįstama vadovo fiduciarinė pareiga ne tik akcininkų, bet ir bendrovės kreditorių atžvilgiu. Jeigu vadovui neatsirastų atsakomybės, arba atsirastų tik įstatymo tiesiogiai numatytais atvejais, tai nebūtų realaus priverstinio mechanizmo užtikrinti fiduciarinių pareigų kreditoriams vykdymą. Juridinio asmens valdymo organų nariams turint fiduciarines pareigas juridiniam asmeniui t. y. veikti išimtinai juridinio asmens interesais, šių pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas lemia valdymo organų narių civilinę atsakomybę pagal LR CK 2. 87 str. 7 d. Tuo tarpu, kadangi juridinio asmens dalyvio interesai ne visada sutampa su juridinio asmens interesais¹²⁴, dalyvis *per se* neturi įstatyme nustatytų pareigų bendrovei, išskyrus pareigą apmokėti įstatinį kapitalą, akcininkų susirinkime jis gali balsuoti, vadovaudamasis savo interesais, jam galioja tik draudimas piktnaudžiauti ribota atsakomybe¹²⁵, tai juridinio asmens dalyvių veiksmų vertinimui taikoma LR CK 2. 50 str. 3 d., o ne LR CK 2. 87 str. 7 d. Vertinant akcininko – bendrovės vadovo – sudarytų sandorių teisėtumą taikytina kasacinio teismo praktikoje suformuluota verslo sprendimo taisyklė – sprendžiant klausimą dėl sandorio aplaidumo atsižvelgiama – ar verslo sprendimas priimtas protingai įvertinus riziką (ar prieš sudarant sandorį, ar priimant sprendimą buvo tinkamai surinkta ir įvertinta informacija) ir ar vadovas, priimdamas tokį sprendimą, galėjo protingai tikėti, kad toks sprendimas yra bendrovės naudai¹²⁶. Taigi skirtingas juridinio asmens dalyvių ir vadovų statusas lemia civilinę atsakomybę skirtingais pagrindais. Todėl tam, kad

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014.

teisingai taikyti atsakomybės teisės normas kiekvienu atveju svarbu nustatyti atsakomybės pagrindą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad dalyvio ir vadovo teisinės padėties skirtumas yra susijęs su jų atliekamomis funkcijomis. Vadovu laikytinas valdymo ir priežiūros organo narys, kurio veikla susijusi su kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimu ir tokios veiklos priežiūra. Dalyvis yra įmonės kapitalo teikėjas ir bendrovės organo – dalyvių susirinkimo narys. Dalyvių susirinkimas nėra laikytinas valdymo organu, kadangi neatlieka valdymo organui būdingų kasdienės veiklos organizavimo funkcijų. Dalyvių susirinkimas neišeidamas už jam įstatymo priskirtos kompetencijos ribų sprendžia svarbiausius ir paprastai su ilgalaike įmonės veiklos perspektyva susijusius, nekasdienius veiklos klausimus, todėl dalyvių veikla kasacinio teismo yra vadinama strateginiu bendrovės valdymu.¹²⁷ Kitoje byloje LAT konstatuoja: „Pagal CK 2. 82 straipsnį juridinio asmens dalyvių susirinkimas laikomas įmonės organu, tačiau šio straipsnio prasme nelaikomas įmonės valdymo organu. Akcininko teisės apibūdinamos kaip valdymas nuosavybės teise, taip atskiriant nuo bendrovės valdymo organų veiklos – įmonės reikalų tvarkymo. Visuotinis akcininkų susirinkimas, nors ir būdamas aukščiausias įmonės organas, neturi teisės spręsti klausimų, priskirtų kitiems tos bendrovės valdymo organams. Įstatyme įtvirtintos atskiros visuotinio akcininkų susirinkimo teisės spręsti bendrovės reikalus, tačiau atskiri dalyviai (akcininkai) negali vienokiu ar kitokiu būdu duoti tiesioginių nurodymų valdymo organams, kuriems priskirta teisė spręsti jų kompetencijos klausimus. Juridinio asmens dalyvių susirinkimas priima sprendimus dėl valdymo organų sudarymo, steigimo dokumentų keitimo, juridinio asmens pasibaigimo ir kitais klausimais, kurie nėra tokio asmens kasdienės veiklos pobūdžio ir susiję su viso ar esminės juridinio asmens dalies turto pasikeitimu (pvz., akcinės bendrovės įstatinio kapitalo didinimu ar mažinimu).“¹²⁸ Taigi, aiškiai skiriamos kompetencijos.

Skiriasi ir sąlygos civilinei atsakomybei kilti. Įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlygos yra šios: neteisėti veiksmai, dėl jų atsiradusi žala, priežastinis neteisėtų veiksmų ir žalos ryšys¹²⁹. Nustačius vadovo neteisėtus veiksmus, lėmusius žalos (nuostolių) atsiradimą, jo kaltė preziumuojama, todėl ieškovas neprivalo įrodinėti, kad bendrovės vadovas kaltas. Bendrovės vadovas šią prezumpciją gali paneigti. Pažymėtina, kad vadovas atsako ne dėl bet kokių jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau tik dėl jo didelės kaltės t. y. tyčios siekiant pažeisti kreditorių interesus ar didelio neatsargumo pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329 /2009.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011.

pareigas, todėl paprastas vadovo neatsargumas, susijęs su ūkinės komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindas atsirasti vadovo civilinei atsakomybei LR CK 6. 263 straipsnio pagrindu. Tuo tarpu dalyvio civilinės atsakomybės sąlygos yra šios: juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės, dalyvių nesąžiningi veiksmai ir priežastinis ryšys tarp nesąžiningų veiksmų ir negalėjimo įvykdyti prievolės. Tiek vadovo, tiek dalyvio atsakomybė yra subsidiaraus pobūdžio.

Kadangi juridinio asmens dalyvis gali veikti kaip *de jure* ar *de facto* ir kaip įmonės vadovas, kyla klausimas koku pagrindu atsiranda civilinė atsakomybė tokiam asmeniui.

Valdymo funkcija yra išimtinai priskirta valdymo organų dispozicijai. Vis dėlto šios funkcijos turinys priklauso nuo bendrovės dydžio ir akcijų paketo pasiskirstymo, pavyzdžiui, didelė tikimybė, kad atviro tipo bendrovėse valdymo funkciją vykdys valdyba ir (ar) bendrovės vadovas, o uždaro - dalyviai, kurie *de jure* ir yra direktoriai arba tik faktiškai vykdo šias pareigas, nors formaliai jos priskiriamos kam nors kitam¹³⁰. Doktrinoje teigiama, jog tam, kad vienas ar kitas bendrovės organas būtų valdymo organas, jam turi būti deleguota kontrolė arba esminė jos dalis¹³¹. Jei tokia kontrolė nėra deleguota, vadinasi patys dalyviai įgyvendina valdymo funkciją, pavyzdžiui, vienanarėse bendrovėse patys dalyviai veikia kaip *de facto* vadovai. Tokiu atveju bendrovės valia visiškai sutampa su jos dalyvių interesais ir valia.

Atskirai reikėtų pažymėti, kad valdymo sąvoka nėra apibrėžta, tiesiog LR CK 2. 82 str. išvardijamos nedeleguotinos pareigos priskirtos valdymo organams, atitinkamai ir ABĮ valdymo sampratos nepateikia. Nesant pateiktos sampratos jos turinys iš esmės yra fakto klausimas.

De facto vadovo samprata yra plačiai išvystyta bendrosios teisės tradicijos valstybėse, ją taip pat pripažįsta kontinentinės teisės tradicijos šalys¹³². *De facto* vadovu gali būti laikomas asmuo, kuris nors ir nėra formaliai paskirtas eiti vadovo pareigas, tačiau faktiškai vykdo visas vadovo funkcijas, tokiems asmenims ne tik priskiriamos visos valdymo organų nariams priklausančios pareigos, bet ir taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas¹³³. Tokios pozicijos laikosi Anglija, JAV, Vokietija, Prancūzija.

Lietuvoje *de facto* vadovo sampratos nėra įtvirtintos norminiuose teisės aktuose, tačiau teismų praktikoje tokia sąvoka yra vartojama. Pavyzdžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo¹³⁴ byloje buvo nagrinėtas klausimas dėl bendrovės vienintelio akcininko padėties nesant paskirto bendrovės vadovo. Šioje byloje buvo susiklosčiusi tokia teisinė situacija: vienintelis bendrovės akcininkas, sudarė darbo sutartį su buvusia bendrovės direktore, vėliau šią sutartį

¹³⁰ Tikniūtė A., *supra* note 1, p. 70.

¹³¹ Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47): 38.

¹³² Jakuntavičiūtė, G., *supra* note 5, p. 54.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-22/2010.

nutraukė bei dokumentų priėmimo-perdavimo aktu iš buvusios direktorės perėmė bendrovės turtą ir dokumentus, taigi, kaip teismas konstatavo *de facto* perėmė ir bendrovės valdymo teises ir pareigas, nes kito asmens įmonės vadovu nepaskyrė. Dėl šios priežasties buvo pagrindas vienintelį bendrovės akcininką traktuoti subjektu, kuriam kyla pareiga teismui pateikti reikalaujamus dokumentus. Teismas konstatavo, kad tokiu atveju *de facto* įmonės vadovo pareigas vykdo vienintelis bendrovės akcininkas, kuriam privalu vykdant įstatymo reikalavimus, vienvaldiškai spręsti įmonės vadovo paskyrimo klausimą. Kitoje byloje¹³⁵ juridinio asmens dalyvis pripažįstamas *de facto* vadovu ir tais atvejais kai jis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo kaip dalyvio kompetencijai, tačiau būdingi valdymo organo nariui.

Taigi pripažinus juridinio asmens dalyvį *de facto* vadovu kyla klausimas kokių pagrindu atsako toks dalyvis, ar kaip juridinio asmens dalyvis, kadangi toks jo formalus statusas, ar kaip vadovas ir atitinkamai jam taikomos normos reglamentuojančios dalyvio ar įmonės vadovo civilinę atsakomybę. Siekiant teisinio aiškumo į šiuos klausimus būtina atsakyti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs: „*Atsižvelgiant į šių funkcijų skirtingumą, civilinės atsakomybės bylose kiekvienu konkrečiu atveju spręstina, ar byloje atsakovu nurodytas asmuo atliko vadovui ar dalyviui būdingas funkcijas. Jei dalyvis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ar steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio kompetencijai, bet būdingi vadovui, laikytina, kad jis veikia kaip faktinis vadovas ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas. Kai tas pats asmuo yra ir vadovas, ir dalyvis, arba tik dalyvis ir atlieka dalyviui būdingus, bet neteisėtus žalos sukėlusius veiksmus, jo atsakomybė turi būti nustatoma kaip dalyvio civilinė atsakomybė*“.¹³⁶ Taigi Lietuvos teismų praktika pateikia tokį atsakymą: dalyviui veikiant *de facto* vadovu, taikomas vadovo civilinės atsakomybės standartas. Doktrinoje laikomasi irgi tokios pat pozicijos. Pavyzdžiui A. Tikniūtės teigimu valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas turėtų būti taikomas visiems asmenims, vykdantiems valdymo funkciją, nepriklausomai nuo jų formalaus statuso, tokiai pozicijai pritaria ir G. Jakuntavičiūtė, teigdama, kad asmenys nors ir nesantys *de jure* vadovais, tačiau *de facto* vykdantys valdymo funkciją, neturėtų išvengti valdymo organams taikomo civilinės atsakomybės standarto. Pastaroji autorė tikrai nesutinka su A. Tikniūtės teigimu, kad LR CK reikėtų įtvirtinti *de facto* vadovo apibrėžimą, kadangi tai efektyviau padėtų kovoti su piktnaudžiavimo įmonių grupėse reiškiniu, teigiant, jog užtenka tokio instituto įtvirtinimo

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.

doktrinoje, be to, galima susidurti su tinkamos definicijos nustatymo problema¹³⁷. Sutiktina su šios autorės palaikoma pozicija, kiekvienu atveju teismas sprenddamas klausimą ar juridinio asmens dalyvis yra *de facto* vadovas tai darys atsižvelgdamas į konkrečias bylos faktines aplinkybes.

Kritikuotini teismų veiksmai kuomet sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens dalyvių ir vadovų civilinės atsakomybės pagrindų, atitinkamai esant šių pagrindų konkurencijai, neįvertinamos asmenų faktiškai atliekamos funkcijos ir kompetencija ir dėl to tinkamai nenustatomas atsakomybės pagrindas. Teismai tokį vertinimą turėtų atlikti vadovaudamiesi įstatymais bei steigimo dokumentais, ir tokį vertinimą turėtų atlikti kiekvienu individualiu atveju. Nustačius, kad dalyvis atliko veiksmus kurie pagal įstatymus ar steigimo dokumentus priskirtini jo kompetencijai, negali būti taikomas vadovo civilinės atsakomybės standartas, atitinkamai nustačius, kad dalyvis atliko veiksmus, kurie pagal įstatymą ar steigimo dokumentus priskirtini atlikti vadovui, tai taikomas vadovo civilinės atsakomybės standartas. Praktikoje, be abejo, gali pasitaikyti atvejų, kuomet atliekamos skirtingo pobūdžio funkcijos, todėl ir vertinimas yra individualus. Lietuvos Aukščiausias Teismas panaikino žemesnės instancijos teismų sprendimus dėl netinkamo atsakomybės pagrindo įvertinimo. Šioje byloje abu atsakovai buvo bendrovės akcininkai, kasatorius A. J. valdė 51 proc. UAB „Nigema“ akcijų, o atsakovas V.G. – 49 proc. UAB „Nigema“ akcijų ir kartu buvo bendrovės administracijos vadovas. Žemesnės instancijos teismai jiems taikė solidariąją civilinę atsakomybę CK 2. 50 str. pagrindu, kaip bendrovės akcininkams, kurie atliko nesąžiningus veiksmus. Tuo tarpu LAT konstatavo: *„nagrinėjamoje byloje teismai taikė atsakovams atsakomybę CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu, t. y. kaip bendrovės akcininkams, nors tik vienas iš nesąžiningais pripažintų akcininkų veiksmų priskirtinas išimtinai akcininkų susirinkimo kompetencijai [...] akcininkams [...] iš įmonės kasos atliktas 50 000 Lt dividendų išmokėjimas. Dalis nesąžiningais akcininkų veiksmais kvalifikuotų veikų pagal Akcinių bendrovių įstatymą yra išimtinai bendrovės vadovo kompetencija ir buvo atlikta tik atsakovo V. G., pavyzdžiui, 60 00 Lt paskolos sau susigrąžinimas [...] atlikti keturi BUAB „Nigema“ ir UAB „Statybų kryptis“ tarpusavio reikalavimų įskaitymai. Trečioji, didžiausia grupė teismų nesąžiningais pagal CK 2. 50 str. 3 d. kvalifikuotų veiksmų taip pat nepriskirtini dalyvio ir dalyvių susirinkimo kompetencijai, nes tai vadovo kompetencijai pagal ABĮ priskirti su bendrovės valdymu susiję sprendimai, atlikti su akcininkų susirinkimo pritarimu. [...] akcininkų susirinkimo pritarimas šiems sandoriams neatleidžia vadovo nuo civilinės atsakomybės“*¹³⁸. Taigi kiekvienu individualiu atveju teismai turi vertinti kokias pareigas pažeidžia atsakovai – ar valdymo organų pareigas veikti išimtinai įmonės interesais, ar akcininkų pareigą

¹³⁷ Jakuntavičiūtė G., *supra* note 5, p. 56.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-389/2014.

nepiktnaudžiauti ribota atsakomybe. Tinkamas kvalifikavimas lemia kiekvieno iš atsakovų skirtingą atsakomybės pagrindą, bei skirtingų taisyklių taikymą dėl atsakomybės rūšies esant skolininkų daugumai, žalos priteisimo ir žalos dydžio paskirstymo.

Pažymėtina, kad tuo atveju, kai juridinio asmens dalyvis yra ir juridinio asmens valdymo organas, jų interesų skirtumas labai sumažėja, todėl, ieškovas formuluodamas ieškinį sprendžia, koks atsakomybės pagrindas taikytinas¹³⁹.

G. Jakuntavičiūtė kelia klausimą ar patronuojanti įmonė turėtų būti pripažįstama dukterinių įmonių *de facto* vadove. Autorė teigia, kad tai fakto klausimas. Jei patronuojanti įmonė iš esmės vykdo dukterinės įmonės valdymo organų funkcijas, t. y. priima valdymo sprendimus, veikia dukterinės įmonės vardu ir kt., tai tokiu atveju patronuojanti įmonė turėtų būti pripažįstama dukterinės įmonės *de facto* vadove ir jai turėtų būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas. Patronuojančiai įmonei tik teikiant nurodymus ar instrukcijas, kaip dukterinės įmonės valdymo organo nariai turėtų veikti, kokius sprendimus priimti, tokiu atveju patronuojančios įmonės negalima pripažinti *de facto* vadove.¹⁴⁰ V. Papijanc teigia, kad vien kontrolės faktas ir net jos įgyvendinimas nėra pakankami veiksniai pripažinti patronuojančią įmonę dukterinės įmonės vadove¹⁴¹. Lietuvoje teismų praktika šiuo konkrečiu klausimu dar nepateikia išaiškinimo, tačiau manytina, kad teismai sprenddami patronuojančios įmonės kaip *de facto* dukterinės įmonės vadovo klausimą laikytųsi tokios pačios praktikos kaip ir sprendžiant dalyvių – fizinių asmenų veikiančių *de facto* vadovais klausimą t. y. atsižvelgę į konkrečias faktines aplinkybes ir nustatę, kad patronuojanti įmonė vykdo dukterinės įmonės valdymo funkciją būtų taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas.

Taigi apibendrinus galima teigti, kad kadangi dažnai teismų praktikoje kreditoriai kreipiasi dėl žalos atlyginimo juridinio asmens dalyviui veikiant kartu ir kaip juridinio asmens vadovui svarbu tinkamai nustatyti atsakomybės pagrindą. Kiekvieną kartą teismai sprenddami atsakomybės pagrindų klausimą turi įvertinti asmenų atliekamas funkcijas ir kompetenciją. Valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas yra taikomas visiems asmenims atliekantiems valdymo funkciją, taigi ir juridinio asmens dalyviams.

2.4. Civilinės atsakomybės taikymo ypatumai esant dalyvių daugumai

Su juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės teisinio statuso ypatumais glaudžiai susijęs skolininkų (dalyvių) daugeto klausimas. Tinkamas civilinės atsakomybės rūšies

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76/2011.

¹⁴⁰ Jakuntavičiūtė, G., *supra* note 5, p. 56.

¹⁴¹ Papijanc V., *supra* note 4, p. 112.

identifikavimas lemia svarbias teisines pasekmes. Keleto skolininkų (dalyvių) atlikti nesąžiningi veiksmai gali reikšti dalinės arba solidariosios civilinės atsakomybės taikymą. Kaip žinoma, bendra taisyklė yra tokia: jeigu skolininkai yra du ar daugiau asmenų (bendraskolių), tai kiekvienas iš jų privalo įvykdyti prievolę lygiomis dalimis (dalinė prievolė) išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu numatytus atvejus¹⁴². Tuo tarpu skolininko solidarioji prievolė nepreziumuojama, išskyrus įstatymų numatytas išimtis¹⁴³. Pavyzdžiui, kai prievolės dalykas yra nedalus, jeigu prievolė yra susijusi su paslaugų teikimu, jungtine veikla arba kelių asmenų veiksmiais padarytos žalos atlyginimu.

Visų pirma pažymėtina, kad sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės rūšies esant skolininkų daugumai turi būti tinkamai nustatytas atsakomybės pagrindas, t. y. ar žalą padarė bendrovės vadovas, ar *de facto* vadovas, ar bendrovės akcininkai. Tai svarbu padaryti, kadangi esant skirtingiems atsakomybės pagrindams taikomos skirtingos taisyklės dėl atsakomybės rūšies. Taip pat sprendžiant klausimą, ar konkrečiu atveju taikytina solidari ar dalinė atsakomybė, būtina nustatyti priežastinio ryšio tarp dalyvių neteisėtos veikos ir atsiradusios žalos pobūdį, t. y. kaip dalyvių nesąžiningi veiksmai nulėmė žalos atsiradimą ar jos padidėjimą. Pagal kasacinio teismo išaiškinimus¹⁴⁴, taikant deliktinę atsakomybę, netiesioginis priežastinis ryšys pripažįstamas tinkama civilinės atsakomybės sąlyga, jeigu neteisėti veiksmai padėjo žalai atsirasti ar jiems padidėti, o tais atvejais kai priežastinio ryšio tarp atsakovų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdis yra skirtingas t. y. vieno atsakovo veiksmai buvo tiesioginė žalos atsiradimo priežastis, o kito veiksmai tik netiesiogiai turėjo įtakos žalos atsiradimui, atsakovų atsakomybė bus dalinė.

Teismų sprendimuose grindžiant atsakomybės pobūdį yra remiamasi bendrosiomis deliktinės atsakomybės taisyklėmis. Paprastai solidari atsakomybė deliktiniuose santykiuose yra taikoma, kai: 1) asmenis sieja bendri veiksmai dėl padarinių; 2) sieja bendri veiksmai neteisėtų veiksmų atžvilgiu; 3) sieja bendra kaltė; 4) kai padaroma žalos ir neįmanoma nustatyti, kad vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo; 5) kai pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu; 6) kai žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus¹⁴⁵.

Taigi konstatavus bendrus dalyvių nesąžiningus veiksmus jų kaip skolininkų daugeto atsakomybė pripažintina solidariaja. Vienoje byloje LAT konstatuoja, kad jei žala padaroma pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. bendrais akcininkų veiksmiais, pagal bendrąją deliktinės atsakomybės taisyklę bendrininkavimo atveju taikytina solidari atsakomybė pagal LR CK 6. 279 straipsnio 1

¹⁴² LR CK 6. 5 str.

¹⁴³ LR CK 6. 6. str. 6. 279 str.

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-186/2011.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-59/2008.

d. ir 6. 6 straipsnio 3 d.¹⁴⁶. Tokios pozicijos yra laikomasi ir kitose bylose, pavyzdžiui, LAT nustatė, kad abu atsakovai kaip dalyviai vienbalsiai priimdami sprendimą parduoti už mažesnę kainą brangiau įsigytus žemės sklypus, kitą dieną atsakovui įgyvendinant tokį sprendimą kaip vadovui, nuostolius bankrutavusiai įmonei padarė bendrais veiksmais nors ir atsakomybės pagrindas skiriasi¹⁴⁷. Taigi norint juridinio asmens dalyviams (vadovams) taikyti solidariąją atsakomybę ieškovai turi įrodyti, o teismai išnagrinėję ir įvertinę visas aplinkybes nustatyti bendrų veiksmų faktą. Kiekvieno atsakovo atsakomybės apimtis turi būti įvertinta atskirai, analizuojant ar ginčo atveju gali būti taikoma dalinė atsakomybė, atsižvelgiant į subjektų veiksmus skirtingu laiku, skirtingas jų funkcijas, galimai skirtingą kaltės formą¹⁴⁸. Teismų praktikoje¹⁴⁹ dažniausiai bendrais veiksmais pripažįstami tokie dalyvių veiksmai, kuomet vienbalsiai priimami sprendimai visuotiniame akcininkų susirinkime. Atlikus teismų praktikos analizę nustatyta, kad dažniausiai taikoma solidari atsakomybė esant dalyvių daugetui.

Teismų praktikoje pripažįstama, jog dėl skirtingų bendrovės vadovo bei dalyvių funkcijų jų atsakomybė dėl bankroto bylos neinicijavimo *paprastai* nėra solidari¹⁵⁰. Solidari atsakomybė kils jei bus nustatytas neteisėtų veiksmų bendrumas. Apskritai sprendžiant klausimą dėl įmonės vadovo bei akcininko civilinės atsakomybės neįvykdžius pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo¹⁵¹, pažymėtina, kad *pirmiausia* įmonės vadovui tenka ši pareiga, kadangi jis geriausiai žino įmonės finansinę būklę, tuo tarpu akcininkas (dalyvis) kaip jau buvo minėta anksčiau, paprastai įmonės kasdieninėje veikloje nedalyvauja (nebent yra valdymo organo narys), taip pat santykiuose su kreditoriais ir įsipareigojimais jiems. Teismų praktikoje¹⁵² pažymima, kad vien buvimas įmonės dalyviu nelemia jo civilinės atsakomybės, nenustačius, kad dalyvis būtų vykdęs kokius nors vadovui būdingus veiksmus iki bankroto bylos iškėlimo, nėra pagrindo daryti išvadą, kad dalyvis privalėjo kontroliuoti bei žinoti apie įmonės kasdienę veiklą

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-389/2014.

¹⁴⁷ Lietuvos apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1164/2014.

¹⁴⁸ Lietuvos apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1093/2014.

¹⁴⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje Nr. 2A-589/2014., Lietuvos apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1164/2014 ir kitos.

¹⁵⁰ Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1388/2012., Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1093/2014., Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-744/2012. Šioje byloje teismas konstatuoja, kad CK 2. 50 str. 3 d., 2. 87 str. 7 d., IBĮ 8 str. 4 d. normos nenumato solidarios atsakomybės (CK 6.6 str. 1 d.).

¹⁵¹ Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalis nustato, kad jei įmonė negali ar negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, esant šio įstatymo 4 d. 4 p. nurodytai sąlygai, įmonės vadovas (savininkai) privalo pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Taigi, bet kuris iš minėtų asmenų gali inicijuoti bankroto bylą.

¹⁵² Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1093/2014.

ir situacijos kuomet kilo pareiga inicijuoti bankroto bylą atsiradimą. Būtina įvertinti faktines aplinkybes, koku konkrečiu momentu ar bent apytikriu momentu dalyviui atsirado pareiga kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo.

Taigi juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės rūšis (dalinė ar solidari) priklauso nuo konkrečių bylos faktinių aplinkybių, nesant specialių dalyvio civilinės atsakomybės rūšių reglamentuojančių normų teismai vadovaujasi bendrosiomis dalinės ir solidarios prievolės normomis. Nustačius dalyvių bendrininkavimo faktą taikytina solidari atsakomybė.

Dalyvio ir vadovo atliekamos skirtingos funkcijos sąlygoja, kad bylose, kuriose sprendžiamas klausimas dėl atsakomybės už bankroto bylos neinicijavimą, solidariosios atsakomybės nebuvimą.

2.5. Subsidiariosios juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės samprata

Kaip nurodyta LR CK 2. 50 str. 3 d. dalyvio civilinė atsakomybė pagal juridinio asmens prievolės yra subsidiari (papildoma). Tokia prievolė juridinio asmens dalyviui kils tik esant visoms minėtame straipsnyje nurodytoms sąlygoms. Šios civilinės atsakomybės rūšies įgyvendinimo ypatumai išdėstyti bendrojoje LR CK 6. 245 str. 5 d. normoje, numatančioje, kad kreditorius iki pareikšdamas reikalavimus asmeniui, kuris pagal įstatymą ar sutartį atsako papildomai kartu su kitu asmeniu, turi pagrindiniam skolininkui pareikšti reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo. Pagrindiniam skolininkui atsisakius atlyginti nuostolius arba kreditoriui negavus iš skolininko atsakymo į pareikštą reikalavimą, kreditorius gali pareikšti reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo subsidiariai atsakingam skolininkui. Taigi pagal šią įstatymo normą subsidiariosios atsakomybės kilimas yra siejamas su dviem aplinkybėmis: skolininko atsisakymu atlyginti nuostolius ar atsakymo iš skolininko negavimu. Kokia tvarka turi būti pareikštas reikalavimas pagrindiniam skolininkui įstatymas nedetalizuoja. Kasacinio teismo praktikoje¹⁵³ yra išaiškinta, kad reikalavimas pagrindiniam skolininkui gali būti reiškiamas tiek teisme, tiek tiesiogiai pačiam skolininkui, svarbiausia, kad būtų konstatuota esminė aplinkybė – pagrindinis skolininkas prievolės neįvykdė, t. y. nėra iš ko (turto) jas įvykdyti¹⁵⁴.

Praktikoje dažnai asmenys skundžiantys teismo sprendimus remiasi aplinkybėmis, kad neva nebaigus bankroto bylos negali būti sprendžiamas klausimas dėl subsidiariosios atsakomybės taikymo, nes turto nepakankamumo įvertinimas gali būti duodamas tik bankroto bylos pabaigoje, o nebaigus bankroto bylos nėra pagrindo pripažinti, jog juridinis asmuo negali

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-620/2004.

¹⁵⁴ Šiaulių apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-608-124/2013.

įvykdyti prievolės. LAT šiuo klausimu pasisako taip: „[...] CK 2. 50 str. 3 d. norma neturi būti aiškinama siaurinamai – kaip nustatanti, kad juridinio asmens negalėjimas vykdyti prievolės, kaip juridinio asmens subsidiariosios atsakomybės sąlyga, galėtų būti konstatuojamas tik pasibaigus to juridinio asmens bankroto procedūrai. [...] Aplinkybė, kad juridiniam asmeniui yra iškelta bankroto byla, nėra privalomas civilinės bylos, kurioje juridinio asmens dalyviams yra pareikštas ieškinys pagal CK 2. 50 str. 3 d. sustabdymo pagrindas per se¹⁵⁵. Taigi nėra pagrindo stabdyti bylos nagrinėjimą iki bus baigta juridinio asmens likvidavimo procedūra. Tuo atveju kai teismo sprendimu yra priteisiamas prievolės įvykdymas iš pagrindinio ir subsidiaraus skolininkų, priteistos sumos gali būti išieškomos iš subsidiaraus skolininko tik vykdymo procese, nustačius, kad pagrindinis skolininkas negali patenkinti kreditoriaus reikalavimo¹⁵⁶. Kasacinio teismo taip pat išaiškinta, kad vykdant teismo sprendimą dėl subsidiariosios juridinio asmens dalyvio atsakomybės išieškojimas į subsidiaraus dalyvio turtą gali būti nukreipiamas tik tada, kai baigtas išieškojimas iš pagrindinio skolininko turto, ir tik tiek, kiek pagrindinė prievolė liko neįvykdyta¹⁵⁷. Pažymėtina ir tai, kad įmonės likvidavimas jos dalyvio subsidiariai atsakomybei įtakos neturi t. y. ieškovas pasibaigus bankroto bylai turi teisę pareikšti ieškinį tiesiogiai likviduoto juridinio asmens dalyviui¹⁵⁸. Pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. prievolė atsiranda savarankišku teisiniu pagrindu – dėl juridinio asmens dalyvių nesąžiningų veiksmų. Todėl nėra pagrindo sutikti, kad pasibaigus bankroto bylai, kreditorius neturi teisės pareikšti ieškinio tiesiogiai likviduoto juridinio asmens dalyviui.

Teismų praktikoje¹⁵⁹ laikomasi pozicijos, kad ieškovui nepareiškus reikalavimų pirmiausia juridiniam asmeniui, o tokį reikalavimą pareiškus subsidiariai atsakingam asmeniui (dalyviui), toks ieškinys laikytinas nepagrįstu. Byloje T. M. v. N. R. ieškovas, remdamasis LR CK 2. 50 str. 3 d. reiškė ieškinį tiesiogiai atsakovui (dalyviui) ir tuo pažeidė LR CK 2. 624 str. 5 d. nustatytą reikalavimą, nes pagrindinis ieškovo skolininkas yra bankrutuojanti įmonė UAB „NVLAS“, kuri galbūt ir būtų patenkinusi ieškovo reikalavimus. LAT konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje svarbus faktas, jog įmonei yra iškelta bankroto byla ir tai reiškia, kad kreditorius reikalavimą pagrindiniam skolininkui turi pareikšti laikydamasis ĮBĮ nustatytos tvarkos. Nustatyta, kad šia tvarka kasatorius reikalavimo BUAB „NVLAS“ nebuvo pareiškęs t. y. jo finansinis reikalavimas nėra patvirtintas. Nors kasatorius teigė, kad jis nors ir neįtrauktas į

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-118/2011.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-620/2004.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-118/2011.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-509/2008.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-261/2014.

kreditorių sąrašą, tačiau kreipėsi į teismą nepažeisdamas LR CK 6. 245 str. 5 d. ypatumų, nes įmonė nurodė, kad skolos negrąžins, neatsakė į prašymą sumokėti skolą, buvo atmesti kaip nepagrįsti.

Taigi, Lietuvos teismų praktikoje kreditoriams nenustatoma ypač didelių reikalavimų nukreipiant reikalavimą į subsidiarųjį skolininką. Nėra keliamas reikalavimas visomis priemonėmis siekti, kad reikalavimas pirmiausia būtų patenkintas iš pagrindinio skolininko ir į subsidiarųjį skolininką kreiptis tik tuomet, kai skolos išieškomos iš pagrindinio skolininko. Iš esmės užtenka negauti per protingą terminą atsakymo ir tada suteikiama teisė kreiptis į subsidiarųjį skolininką. Kartu pažymėtina ir tai, kad bankroto specifika, paskirtis nulemia juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės įgyvendinimo procesinius ypatumus.

3. RIBOTOS ATSAKOMYBĖS JURIDINIO ASMENS DALYVIO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS BEI JŲ TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Lietuvoje įstatymų leidėjas skirtingai nuo daugelio kitų valstybių pasirinko novatorišką juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės nustatymo būdą dėl piktnaudžiavimo ribota atsakomybe, kadangi tai padaryta įtvirtinant LR CK 2. 50 straipsnio 3 dalį. Nagrinėjant šią normą galima teigti, kad įstatymų leidėjas numatė tokias atskirumo principo nepaisymo sąlygas: *juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės; dalyvio nesažiningi veiksmai; priežastinis ryšys tarp juridinio asmens negalėjimo įvykdyti prievolės ir dalyvio nesažiningų veiksmų* (šią sąlygą patvirtina įstatymų leidėjo vartojama formuluotė „dėl“).

Doktrinoje nurodoma, kad, visų pirma, galimybė panaikinti korporacinę apsaugą yra sunorminta ir tai formaliai palengvina kreditorių galimybę ginti savo pažeistas teises, tačiau normos turinys yra nepakankamai apibrėžtas, o tai turi neigiamą įtaką tiek kreditorių, tiek dalyvių teisėtiems lūkesčiams¹⁶⁰. Dalyvio civilinės atsakomybės dėl nesažiningų veiksmų norma yra suformuluota gana plačiai, todėl jos aiškinimo klausimas paliekamas teismų diskrecijai.

Aptarus atsakomybės pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. normą subjektų ratą, ne ką mažiau svarbus ir dalyvio civilinės atsakomybės sąlygų išgryninimas teismų praktikoje. Teismų praktikos analizė padės nustatyti šio instituto vietą, teismų požiūrį į ribotos atsakomybės režimą bei apskritai įvertinti instituto veiksmingumą kreditorių ir dalyvių teisių apsaugos požiūriu. Pirmiausia bus aptariamas juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės kaip vienas iš dalyvių civilinės atsakomybės pagrindų.

3.1. Juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės kaip viena iš dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų

Ankstesniame skyriuje buvo minėta, kad juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės institutas yra netapatus deliktinės atsakomybės institutui, kadangi abiejų institutų sąlygos yra skirtingos, pavyzdžiui, juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės nėra žala. V. Papijanc¹⁶¹ teigia, kad negalėjimas įvykdyti prievolės nėra nei turto netekimas ar sužalojimas, nei turėtos išlaidos, o negalėjimas įvykdyti prievolės yra priežastis, kodėl kreditoriai negali atgauti savo pvz., lėšų. Su tokia autoriaus pozicija visiškai sutinkama. Atsižvelgiant į tai, kad atsakomybės privilegijos panaikinimas neturi būti tapatinamas su deliktine atsakomybe, tai atitinkamai reiškia, kad asmenins siekiantiems

¹⁶⁰ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 112.

¹⁶¹ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 61.

dalyvių civilinės atsakomybės nereikia įrodinėti žalos. Vis dėlto teismų sprendimuose galima rasti pavyzdžių kuomet ieškovui yra keliamas reikalavimas įrodyti žalą. Pavyzdžiui, civilinėje byloje UAB „Saulėtekis“ v. I. K., L. M., R. P.¹⁶² apeliacinio teismo teisėjų kolegija panaikino Vilniaus apygardos teismo sprendimą ir atmetė ieškinį, nurodyma, kad ieškovas neįrodė žalos padarymo fakto UAB „Saulėtekis“. Šią bylą nagrinėjant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo taipogi akcentuojama, kad LR CK 2. 50 str. 3 d. nurodytos civilinės atsakomybės sąlygos yra ne tik nustatyti neteisėtus veiksmus, bet ir žalos padarymo faktą, todėl ir apeliacinės instancijos teismo sprendimas buvo paliktas galioti. Tokia teismų praktika kritikuotina, tačiau pažymėtina, kad pastarųjų metų teismų praktikoje sutinkama pozicija, kad sprendžiant klausimą dėl subsidiariosios atsakomybės pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. nereikia nustatinėti padarytos žalos fakto, kaip tai nurodyta CK 6. 249 str., o subsidiariajai atsakomybei taikyti pakanka nustatyti juridinio asmens negalėjimo įvykdyti prievolę kreditoriui faktą¹⁶³. Sutiktina su V. Papijanc, kad negalėjimą įvykdyti prievolės vadinti neigiamomis pasekmėmis arba žala kreditorių interesams būtų pagrįsta tik bendra prasme, tačiau ne CK prasme (6. 249 str. 1 d.)¹⁶⁴.

Kadangi įstatyme (LR CK 2. 50 str. 3 d.) nėra tiesiogiai apibrėžta kas laikytina juridinio asmens negalėjimu vykdyti prievolės, tačiau nustačius, kad tai nėra žala, toliau svarbu išsiaiškinti, ar šiuo atveju kalbama apie kraštutinį negalėjimo įvykdyti prievolę atvejį – nemokumą. Atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens dalyvio civilinė atsakomybė yra subsidiari, pagrindinio skolininko negalėjimas įvykdyti prievolės yra subsidiariosios atsakomybės kilimo sąlyga, kuomet juridinis asmuo neturi turto iš ko įvykdyti prievolę, nes jei įmonė tokį turtą turėtų, tai dalyviams negalėtų būti keliamas subsidiariosios civilinės atsakomybės klausimas. Teismų praktikoje pripažįstama, kad vien juridinio asmens neatsiskaitymo (vengimo atsiskaityti) su kontrahentu fakto per maža tam, kad būtų galima priteisti skolą iš juridinio asmens dalyvio subsidiariai. Juridinio asmens dalyvio subsidiari civilinė atsakomybė atsiranda dėl tokių dalyvio veiksmų, dėl kurių juridinis asmuo negali įvykdyti finansinių prievolių, t. y. nėra turto iš kurio jas įvykdyti.¹⁶⁵ Pagal kasacinio teismo praktiką, juridinio asmens negalėjimas vykdyti prievolės kaip juridinio asmens dalyvio subsidiariosios civilinės atsakomybės sąlyga gali būti susijusi, tačiau nėra tapatinama su juridinio asmens bankrotu ar likvidavimu¹⁶⁶. Taip pat konstatuojama, jog negalėjimu įvykdyti prievolės pripažįstamos skirtingos faktinės aplinkybėmis situacijos,

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006.

¹⁶³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-431/2013.

¹⁶⁴ Papijanc V., *supra* note 4, p. 61.

¹⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-145/2010.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-118/2011.

kai pagrindinis skolininkas – juridinis asmuo – neįvykdo prievolės kreditoriui dėl to, kad neturi reikalingų lėšų ar turto, *inter alia* dėl bankroto. Faktinė aplinkybė, kad vykdant išieškojimą iš įmonės antstolis neranda turto, iš kurio galėtų išieškoti, pakanka konstatuoti įmonės negalėjimą atsiskaityti su kreditoriais¹⁶⁷. Taip pat aplinkybę, kad juridinis asmuo nebegali įvykdyti finansinių prievolių gali rodyti nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių vykdymas, kadangi tokios nutarties vykdymo metu gali paaiškėti, kad surasto turto akivaizdžiai nepakanka ieškovo reikalavimui patenkinti¹⁶⁸. LAT byloje *UAB „Panevėžio gelžbetonis“ v. L. G.* konstatavo, kad LR CK 2. 50 str. 3 d. taisyklė dėl juridinio asmens dalyvio subsidiariosios atsakomybės *inter alia* taikytina ir tais atvejais, kai esant neįvykdytiems bendrovės piniginiams įsipareigojimams kreditoriams pagal prievoles, kurių vykdymo terminai suėję, bendrovės akcininkai priima sprendimą išsimokėti ir išsimoka dividendus, jei bendrovė yra nemoki ar tampa nemoki po dividendų išmokėjimo, ir tokiu atveju bendrovės nemokumu laikytina tokia būklė, kai ji negali vykdyti piniginių prievolių, kurių vykdymo terminai yra suėję, nepriklausomai nuo to ar įmonei iškelta bankroto byla¹⁶⁹.

Teismų praktikos analizė patvirtina, kad beveik visose bylose, kuriose teismai taikė LR CK 2. 50 str. 3 d. įmonės buvo nemokios ir negalėjimą įvykdyti prievolės parodo juridiniam asmeniui iškelta bankroto byla¹⁷⁰.

Taigi juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės, kaip viena iš ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų, yra grindžiama skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis esančiomis situacijomis, kai pagrindinis skolininkas neturi turto iš kurio būtų galima įvykdyti prievoles kreditoriams.

3.2. Nesąžiningi juridinio asmens dalyvių veiksmai kaip viena iš dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų

Kita juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės sąlyga – dalyvių nesąžiningi veiksmai. Nesąžiningumas yra bene sudėtingiausia ribotos atsakomybės privilegijos panaikinimo sąlyga. Ieškovas turi įrodyti, kad juridinio asmens dalyvis pažeidė kiekvieno civilinės teisės subjekto pareigą elgtis sąžiningai, o kol neįrodyta priešingai galioja sąžiningumo prezumpcija t.

¹⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-442/2012.

¹⁶⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-552/2011.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-576/2009.

¹⁷⁰ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-604/2006 ir kitos.

y. laikoma, kad dalyvio veiksmai atitinka bendrovės interesus, nes ir patys dalyviai yra suinteresuoti bendrovės turto ir kapitalo gausinimu. Įstatymų leidėjas nepateikia nesąžiningumo sąvokos, jos vertinimo kriterijų – tai palikta teismų diskrecijai. Teismų praktikoje nurodoma, kad juridinio asmens dalyvio nesąžiningumas pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. suprantamas kaip juridinio asmens negalėjimo atsiskaityti su įmonės kreditoriais priežastis¹⁷¹.

Pažymėtina, jog vieni mokslininkai bando išaiškinti nesąžiningų veiksmų turinį sudarydami pavyzdinius nesąžiningų veiksmų sąrašus, o kiti mėgina analizuoti bendras nesąžiningumo ir sąžiningumo sąvokas ir jų turinį¹⁷². Lietuvos teismų praktiką būtų galima priskirti pirmajam variantui, kadangi teismai kiekvienu atveju tiesiog nustato atskirus nesąžiningumo atvejus.

Doktrinoje¹⁷³ nurodoma, kad pavyzdiniais nesąžiningais juridinio asmens dalyvių veiksmais galėtų būti laikomi tokie veiksmai: naujos kompanijos įkūrimas ir veiklos, turto perdavimas tai naujai kompanijai siekiant išvengti atsakomybės; juridinio asmens veiklos tvarkos pažeidimai, pavyzdžiui, nepatvirtinami kasmetiniai kompanijos finansiniai rezultatai, neišrinkimas vadovaujančių organų, ar nesugebėjimas spręsti nuostolių paskirstymo klausimo; dalyvių sprendimas mokėti pinigų sumas juridinio asmens dalyviams ar darbuotojams, kai tokie mokėjimai neatitinka įmonės finansinių rezultatų; turto maišymas; tokių dalyvių pareigų pažeidimas kaip neinicijavimas bankroto procedūros, kai įmonė yra nemoki, nesilaikymas pareigos sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, tam, kad, pavyzdžiui, paskirti naują direktorių; sudarymas niekinės ir negaliojančios sutarties, pavyzdžiui, asmuo, kuris yra vienintelis įmonės akcininkas ir jos direktorius parduoda įmonės turtą savo giminėms ar kitiems susijusiems asmenims už nepagrįstai žemą kainą ir tai sukelia įmonės nemokumą; skolų nurašymas.

Tie autoriai, kurie nesąžiningų veiksmų sąlygą bando aiškinti per sąžiningumo turinio atskleidimą, taiko doktrinoje ir teismų praktikoje bendrai aiškinant sąžiningumą paplitusį dviejų kriterijų testą – objektyvaus ir subjektyvaus¹⁷⁴. Kasacinio teismo praktikoje¹⁷⁵ išaiškinta, kad pirmiausia turi būti atsakoma į klausimą, ar asmens veiksmai gali būti pripažinti sąžiningais atsižvelgiant į objektyvias bylos faktines aplinkybes t. y. atsiribojant nuo subjektyvių asmens vertinimų bei jo savybių. Taikant šį kriterijų turi būti orientuojamasi į įprastinio apdairumo,

¹⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-145/2010.

¹⁷² Papijanc, V., *supra* note 4, p. 64.

¹⁷³ Stulgytė Ž. Bad Faith Acts by a Member of a Legal Entity's is it Possible for a Creditor to Recover the Debts? [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-08]. <www.baltictimes.com/news/articles/23860#.VDUUYQ>; Butrimienė, G., *supra* note 6, p. 67; Bartkus G., *et al.*, *supra* note 6, p. 128.

¹⁷⁴ Papijanc V., *op cit.*, p. 65.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-827/2000.

atidumo asmens elgesio standartą. Subjektyvusis kriterijus nusako asmens vidinę būseną konkrečioje situacijoje, šiuo atveju atsižvelgiama į konkretaus asmens savybes: amžių, kvalifikaciją, profesiją, sveikatą - jei tai fizinis asmuo, o jei tai juridinis asmuo: įmonės veiklos pobūdį, įmonės veiklos mastą¹⁷⁶. Doktrinoje¹⁷⁷ galima rasti nuomonę, kad vargu ar reikėtų vadovautis subjektyviuoju testu, kadangi nepriklausomai nuo to, kad asmuo negalėjo suprasti jog, pavyzdžiui, yra maišomas jo ir įmonės turtas, kreditorių interesai vis tiek pažeidžiami. Be to, subjektyvusis testas jei ir būtų taikomas tai tik fiziniams asmenims, o kyla klausimas kaip tuo atveju, kai nesąžiningai elgiasi patronuojanti įmonė.

Teismų praktikoje linkstama prie to, kad nesąžiningumas yra konstatuojamas vadovaujantis objektyvių veiksmų pagrindu, pavyzdžiui, byloje *UAB „Gollner expedition“ v. S. Beinorius*¹⁷⁸ teismas pripažino, kad atsakovų nesąžiningumas pasireiškė tam tikra veiksmų visuma, kartu pažymėtina, kad teismas šioje byloje nedetalizavo koks testas turėtų būti taikomas siekiant įvertinti konkrečius dalyvių veiksmus, teismas nesirėmė subjektyviuoju kriterijumi.

Kadangi LR CK 2. 50 str. 3 d. normoje įtvirtinto teisinio reguliavimo pagrindas yra bendrasis sąžiningumo principas, tai sprendžiant dėl juridinio asmens dalyvio nesąžiningų veiksmų, teismų taikytini bendrieji civilinių teisinių santykių subjektų elgesio sąžiningumo kriterijai - *juridinio asmens dalyvis laikytinas sąžiningu, jei jis nežinojo, negalėjo ir neturėjo žinoti, kad jo elgesys neigiamai veikia juridinio asmens gebėjimą vykdyti savo prievolę*¹⁷⁹. Taigi teismų praktikoje nesąžiningumas yra susiejamas su juridinio asmens dalyvio žinojimu, ar turėjimu galimybės žinoti, kad dėl jo elgesio juridinis asmuo negalės vykdyti prievolės kreditoriui. Dalyvis siekdamas išvengti civilinės atsakomybės LR CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu gali teigti, kad jis visiškai nesidomėjo įmonės finansine padėtimi, nežinojo apie įmonės įsiskolinimus kreditoriams ir pan., tačiau, vargu, ar tokie argumentai pasiteisins, kai įmonėje, pavyzdžiui, veikia vienintelis akcininkas ir kuris turi galimybę daryti įtaką bendrovės veiklai. Dažniausiai visiškai nesirūpinimas bendrovės finansine padėtimi, bendrovės gebėjimu vykdyti prievoles yra traktuojamas kaip nesąžiningas elgesys. Tačiau visiškai suabsoliutinti tokios taisyklės negalima. Praktikoje gali susiklostyti ir tokių situacijų, kuomet iš tikrųjų būtų neteisinga dalyvį laikyti

¹⁷⁶ Civilka, M., *supra* note 112, p. 8.

¹⁷⁷ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 65.

¹⁷⁸ Atsakovas S. B. įsteigė naują juridinį asmenį „Transbaninis“, buvo šios bendrovės vieninteliu dalyviu ir vadovu. Tokiems S. B. veiksams neprieštaravo ir kitas juridinio asmens dalyvis – sutuoktinė. Atsakovas vienu metu kontroliavo UAB „Baninis“ ir UAB „Transbaninis“ veiklą, jų atsiskaitymą su kreditoriais, dėl to nebuvo išmokėta ieškovui priteista pinigų suma pagal įsiteisėjusį teismo sprendimą, nes buvo perleistas UAB „Baninis“ veiklai reikalingas turtas, o veikla perkelta į naujai įsteigtą juridinį asmenį, piniginės lėšos, gautos iš UAB „Baninis“ komercinės veiklos pagal sukurta finansinių operacijų schemą atitekdavo UAB „Transbaninis“. Tuo ir pasireiškė atsakovų nesąžiningi veiksmai, kurie ir paneigia sąžiningumo prezumpciją. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-124/2004.

¹⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-794/2012; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-284/2012; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-552/2011.

nesąžiningu, kadangi jis nežinojo apie tokią įmonės padėtį, kai ji negali atsiskaityti su savo kreditoriais. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas atsižvelgęs į tokias aplinkybes, kad didžiausias akcininkas buvo išrinktas įmonės vadovu, jis vykdė įmonės kasdienę veiklą ir buvo už ją atsakingas, neinformavo kitų akcininkų apie susidariusią padėtį, atsakovas (akcininkas, valdęs 26 proc. įmonės akcijų) įmonėje dirbo labai trumpą laiką, kitas akcininkas dirbo be atlygio, konstatavo, kad *„išdėstytos aplinkybės nesudaro pagrindo spręsti, kad atsakovai žinojo ar turėjo žinoti apie tokią įmonės padėtį, dėl kurios ji nebegali atsiskaityti su savo kreditoriais. Tokiu atveju, kai įmonė veikia neilgą laiko tarpą, jai vadovauja vienas iš akcininkų, tai kitų akcininkų nesidomėjimas įmonės veikla negali būti pripažįstamas lemiančiu įmonės nesugebėjimą atsiskaityti su savo kreditoriais ir laikomas nesąžiningu elgesiu jų atžvilgiu“*¹⁸⁰. Šioje byloje apeliacinis teismas pakeitė Vilniaus apygardos teismo sprendimą, šiems akcininkams pateiktą ieškinį teismas atmetė. Taigi, kiekvienu atveju sprendžiant klausimą dėl juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės, svarbu nustatyti, ar dalyviai žinojo, ar turėjo žinoti, kad jo elgesys neigiamai veikia juridinio asmens galėjimą atsiskaityti su kreditoriais. Be to, ši aplinkybė glaudžiai susijusi su realia galimybe daryti įtaką juridinio asmens veiklai.

Nesąžiningų veiksmų konstatavimas kartu reiškia juridinio asmens dalyvio kaltę. Taigi nustačius, kad juridinio asmens dalyviai atliko nesąžiningus veiksmus, laikytina, kad jie kalti dėl nesąžiningų veiksmų atlikimo ir kaltės įrodinėti nereikia¹⁸¹.

Nesąžiningumo nereikia tapatinti su neteisėtais veiksmais. Tai atitinkamai veda prie klaidingo supratimo, kad tam, jog būtų įrodyti nesąžiningi veiksmai reikia įrodyti jų neteisėtumą¹⁸². Atvirkščiai, juridinių asmenų dalyvių veiksmai gali būti teisėti ir galiojantys, tačiau nesąžiningi. Pažymėtina, kad teismų praktikoje nesąžiningumas paprastai skiriamas nuo neteisėtumo, pavyzdžiui, byloje *UAB „Gollner Spedition“ v. S. Beinorius LAT* konstatuoja: *„laikydamas atsakovų veiksmus nesąžiningais kreditoriaus atžvilgiu, teismas neturėjo konstatuoti jų sudarytų sandorių neteisėtumo, nes nesąžiningumas ir sandorio neteisėtumas CK 2. 50 straipsnio 3 dalies prasme negali būti sutapatinami, kadangi įstatymas nereikalauja sandorių neteisėtumo pripažinimo, be to, tai nėra Pauliano (CK 6. 66 str.). Šiuo atveju pakanka juridinio asmens dalyvio veiksmų nesąžiningumo t. y. pakanka konstatuoti, kad sandoris*

¹⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-284/2012.

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2004.

¹⁸² Papijanc V., *supra* note 4, p. 63.

nesąžiningas neanalizuojant sandorio teisėtumo klausimo“¹⁸³. Tačiau pasitaiko ir tokių teismų sprendimų kuomet neteisėti ir nesąžiningi veiksmai yra sutapatinami¹⁸⁴.

Nesąžiningumas yra fakto klausimas, todėl teismai kiekvienu individualiu atveju atsižvelgdami į konkrečias bylos aplinkybes sprendžia ar atsakovo veiksmai buvo nesąžiningi.

Praktiniai juridinių asmenų dalyvių nesąžiningų veiksmų įmonės kreditoriams pavyzdžiai:

*1. Juridinio asmens dalyviai pripažintini atsakingais už žalą kreditoriams, atsiradusią dėl to, kad dalyviai nevykdė pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo bendrovei negalint arba ateityje negalėsiant atsiskaityti su kreditoriais (IBĮ 8 str. 1 d.)*¹⁸⁵.

Pavėluotas bankroto bylos iškėlimas gali pažeisti tiek esamų, tiek potencialių kreditorių interesus (kai šie asmenys, pavyzdžiui, nežinodami apie įmonės nemokumą toliau tiekia prekes, teikia paslaugas). Laiku nesikreipiant į teismą prarandama galimybė pasinaudoti palankesnėmis bankroto bylos iškėlimo suteikiamomis sąlygomis (draudimas vykdyti visas finansines prievoles, neįvykdytas iki bankroto bylos iškėlimo ir kt.). Todėl įstatymų leidėjas numato civilinę atsakomybę už tokį neteisėtą neveikimą.

Teismų praktikoje¹⁸⁶ galima rasti pavyzdžių, kuriuose teismai nesąžiningais juridinių asmenų dalyvių veiksmais laiko tai, kad dalyvis nevykdė teisės aktų jam nustatytų reikalavimų kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Kasacinio teismo sprendimu, kad kai nėra įmonės vadovo, ir jos akcininkai nesusaukia visuotinio akcininkų susirinkimo įmonės vadovui išrinkti, kuris turi pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, tai akcininkams yra taikoma civilinė atsakomybė už įmonės kreditoriams padarytą žalą dėl to, kad įmonei esant nemokiai nebuvo kreiptasi dėl bankroto bylos jai iškėlimo¹⁸⁷.

Tokiai praktikai, kuomet nesąžiningais juridinių asmenų dalyvių veiksmais yra laikoma tai, kad jie laiku nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo nepritartina dėl keleto priežasčių. Visų pirma dalyvio atsakomybė pagal įmonės prievoles yra išimtis, kuri turėtų būti aiškinama ribojamai ir taikoma išimtiniais atvejais, kai to paties tikslo negalima pasiekti

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2004.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006.

¹⁸⁵ LR IBĮ 8 str. 1 d. nustato, kad jeigu įmonė negali arba negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo arba yra sąlyga, nurodyta šio įstatymo 4 straipsnio 4 punkte, įmonės vadovas, savininkas (savininkai) privalo pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo.

¹⁸⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-250/2007; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-910/2014. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-442/2012.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329 /2009.

naudojantis kitais institutais¹⁸⁸. Manytina, kad taikant įmonės vadovo atsakomybės modelį arba deliktinės atsakomybės institutą juridinio asmens dalyviai turėtų būti traukiami civilinė atsakomybėn už tokios konkrečiai įstatyme numatytos imperatyvios normos pažeidimą, tuo tarpu LR CK 2. 50 str. 3 d. tokiose bylose neturėtų būti taikoma. Taip pat pažymėtina, kad pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo pirmiausia kyla įmonės vadovui, kadangi jis geriausiai žino įmonės finansinę būklę, tuo tarpu paprastai akcininkas kasdieninėje įmonės veikloje nedalyvauja, nebent jis kartu yra įmonės valdymo organo narys. Be to, ĮBĮ 4 d. nustato įmonės vadovo ir „kitų asmenų“ atsakomybę už ĮBĮ 8 str. 4 d. pažeidimą. Tai atitinkamai rodo įstatymų leidėjo valią už šį pažeidimą taikyti būtent vadovo civilinės atsakomybės institutą, o ne dalyvio¹⁸⁹.

Tačiau esant kitokiai praktikai, kai vis dėlto toks dalyvių neveikimas gali būti pripažįstamas nesąžiningu veiksmu LR CK 2. 50 str. 3 d. prasme, teismai laikosi pozicijos, jog, tam, kad kiltų dalyvio civilinė atsakomybė už pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo nevykdymą kyla būtinybė įrodyti, kad dalyvis žinojo apie sunkią įmonės finansinę padėtį. Vienoje byloje¹⁹⁰ teismas atmetė prašymą iš akcininko priteisti žalos atlyginimą, kadangi konstatavo, kad byloje nebuvo pateikta įrodymų, jog akcininkui buvo suteikta informacija, arba jis kitaip turėjo žinoti apie tai, kad yra pagrindai inicijuoti bankroto bylos UAB „Medpjova“ iškelimą, nes nėra duomenų, kad būtų buvęs sušauktas visuotinis akcininkų susirinkimas, kuriame akcininkai būtų informuoti apie bendrovės nemokumą ir po to nevykdytų pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo. Toks teismo išaiškinimas remiasi bendraisiais sąžiningumo kriterijais.

2. Juridinio asmens dalyviai atsako pagal bendrovės prievolės subsidiariai kai priimamas sprendimas parduoti turtą už žymiai mažesnę kainą nei rinkos vertė, taip pat kitų nenaudingų sandorių sudarymas.

Byloje BUAB „Altusas“ v. G. Z., A. M.¹⁹¹ teismas konstatavo apelianto veiksmų nesąžiningumą, kadangi jis, 49 įmonės akcijų savininkas, kartu su kitu akcininku priėmė sprendimą parduoti du žemės sklypus, kurie buvo įgyti vos prieš dvi dienas už ženkliai mažesnę kainą; šių objektų pardavimą su atsakovais susijusiam pirkėjui, o vėliau ir pačiam apeliantui; sklypų pardavimo kainos neadekvatumą ne tik jų pirkimo kainai, bet ir panašių objektų rinkos vertei, nustatytai turto vertintojų, nors dalyviai žinojo apie sunkią finansinę įmonės padėtį. Šioje byloje teismas pripažino, jog nebuvo būtinybės skubiai parduoti žemės sklypus už ženkliai

¹⁸⁸ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 68.

¹⁸⁹ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 68

¹⁹⁰ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-419-544/2009.

¹⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1164/2014.

mažesnę kainą. Taigi, remiantis tokių objektyvių veiksmų visuma ribotos atsakomybės privilegija buvo panaikinta.

Visgi pažymėtina, kad pats savaime turto pardavimas už mažesnę negu rinkos kainą negali būti pripažįstamas nesąžiningais veiksmais, kadangi civilinėje teisėje galiojantis sutarčių laisvės principas leidžia sutarties šalims laisvai tartis dėl sutarčių sąlygų, nepažeidžiant imperatyvių įstatymo normų. Tokie veiksmai turėtų būti pripažįstami nesąžiningais, kai atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes nustatoma, jog nėra būtinybės sudaryti tokius sandorius, įmonės finansinė būklė yra sunki ir pažeidžiami kreditorių interesai. Teismų praktikoje pripažįstama, tam, kad juridinio asmens dalyviai (vadovai) atsakytų savo turtu turi būti nustatyta, kad šie asmenys sudarydami sandorius, akivaizdžiai viršijo ūkinės-komercinės rizikos ribas, veikė aplaidžiai ir viršijo įgaliojimus, jų atlikti veiksmai prieštarauja geriems verslo standartams¹⁹². Įrodžius, kad su bendrovės turtu sudaromi sandoriai yra ekonomiškai naudingi, nesąžiningumas gali būti paneigiamas. Be to, pažymėtina, kad bendrovės akcininkai priimdami sprendimus privalo veikti bendrovės naudai ir užtikrinti, kad jų priimami sprendimai būtų naudingi ir protingi.

LAT formuoja praktiką, kad įmonės dalyviai yra atsakingi už padarytą žalą kreditoriams, kai priimamas sprendimas parduoti turtą, sudarantį didžiąją įstatinio kapitalo dalį, už nepagrįstai mažą kainą. Byloje *UAB „Alaja“ ir „ko“ v. L. A., V. A.*¹⁹³, ieškovas (kreditorius) remdamasis LR CK 2. 50 str. 3 d. prašė priteisti žalos atlyginimą iš atsakovų: bankrutavusios įmonės vienintelio akcininko ir generalinio direktoriaus K. A. ir jo sūnaus V. A., ieškinį grįsdamas tuo, kad atsakovas K. A. nesiėlgė sąžiningai, parduodamas savo sūnui 1 400 000 Lt vertės įmonės turtą už 207 946, 00 Lt. LAT šioje byloje pripažino, kad nustačius tokius nesąžiningus veiksmus, konstatuotina ne tik jo atsakomybė pagal LR CK 2. 50 str. 3 d., bet ir bendro pobūdžio pareigos laikytis tokio elgesio standartų, kad savo veiksmais nepadarytum kitam asmeniui žalos pažeidimas – generalinis deliktas. Tai, kad deliktinę atsakomybę reglamentuojančiomis materialinės atsakomybės normomis nesirėmė ieškovas, nereiškia šios bylos ribų peržengimo. Pažymėtina, kad šioje byloje ieškovas prašė patraukti civilinę atsakomybėn už nesąžiningus veiksmus įmonės akcininko sūnų, kuris buvo nenaudingos pirkimo-pardavimo sutarties kita šalis, tačiau toks subjektas nepatenka į atsakomybės pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. subjektų ratą. Atitinkamai teismai tą ir pripažino.

Praktikoje dažnai juridinio asmens dalyviai traukiami civilinėm atsakomybėn pagal juridinio asmens prievolės už tai, kad jie neveikė t. y. laiku nesiėmė veiksmų, kad nebūtų

¹⁹² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-481/2014.

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008.

sudaryti tokie sandoriai, pagal kuriuos nebus galima atsiskaityti ateityje. Pavyzdžiui, vienoje byloje LAT konstatavo: „kasatorius žinodamas bendrovės kritinę finansinę padėtį ir jos nemokumą, suprato, jog neturės galimybių atsiskaityti su ieškovu už parduotą produkciją, tačiau nepriėmė jokių sprendimų situacijai įmonėje sureguliuoti, todėl atsakovo atžvilgiu elgėsi nesąžiningai [...] turėjo lemiamą įtaką juridiniame asmenyje bei plačius įgaliojimus elgtis taip, kad nesukeltų papildomų nuostolių ieškovui (tartis dėl sutarties sąlygų pakeitimo, informuoti ieškovą apie susiklosčiusią finansinę padėtį, nutraukti sutartį, kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo, spręsti klausimą dėl juridinio asmens pertvarkymo ir pan.) tačiau jokių veiksmų neatliko¹⁹⁴. Kitoje byloje teismas taipogi konstatuoja nesąžiningumą, kadangi tiek bendrovės direktorius, tiek vienintelis akcininkas žinojo apie nepalankią įmonės finansinę situaciją, suprato, kad neturės jokių finansinių galimybių atsiskaityti su ieškove už suteiktas paslaugas, tačiau nesiėmė jokių veiksmų pagerinti įmonės padėtį. Kartu teismas atsižvelgė ir į kitos sandorio šalies elgesį „ieškovė, kaip verslininkė, turėjo būti atsakinga ir pati, pasidomėti viešai teikiama įmonės finansiniais duomenimis ir nuspręsti, ar sudaryti sandorį. Kad ieškovė nebuvo pakankamai rūpestinga ir atsakinga, pati prisidėjo prie nuostolių atsiradimo, patvirtina ir pačios ieškovės veiksmai. [...] rangos sutarties 4. 3 p. šalys susitarė, kad jeigu užsakovo įsiskolinimas už atliktus darbus viršija 3000 Lt, transporto priemonė gali būti palikta neaptarnaujama, tol, kol nebus sumokėta skola. Bylos duomenimis patvirtinta, kad ieškovė šia teise nepasinaudojo, tačiau toliau atliko darbus UAB „Frignita“ ir taip pati prisidėjo prie nuostolių atsiradimo.“¹⁹⁵ Pažymėtina, kad šiuo atveju kitos šalies elgesys reikšmingas ne pačiam dalyvių nesąžiningumo faktui konstatuoti, o tos šalies žalos dydžiui nustatyti.

Taigi teismai linkę pakankamai lanksčiai taikyti civilinę atsakomybę juridinio asmens dalyviams už tokį jų neveikimą. Tokiu atveju dalyviai kiekvieną kartą priimdami sprendimus ar veikdami *de facto* vadovais turėtų rimtai įvertinti savo finansines galimybes atsiskaityti ateityje, arba jau susiklosčius tokiai situacijai, kai pasunkėja prievolių vykdymas imtis konkrečių veiksmų, kad ateityje nekiltų klausimas dėl jų nesąžiningumo.

Juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės dėl nesąžiningų veiksmų sudarius nenaudingus sandorius kontekste, kyla klausimas, koks yra šio instituto santykis su LR CK 6. 67 str. įtvirtintomis nesąžiningumo prezumpcijomis, kadangi rėmimasis jomis reikštų, kad ieškovas neturėtų įrodinėti, jog dalyvis buvo nesąžiningas. Manytina, kad kreditorius norėdamas patraukti dalyvį civilinės atsakomybės LR CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu šiomis prezumpcijomis negalėtų remtis. Šią poziciją galima pagrįsti vadovaujantis tuo, kad visų pirma LR CK 6. 67 str.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76/2011.

¹⁹⁵ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-114-125/2012.

straipsnyje įtvirtintomis prezumpcijomis negali būti remiamasi, nes jos taikomos išskirtinai *actio Pauliana* kreditoriaus teisių gynimo būdui, o bendrai civilinėje teisėje galioja *sąžiningumo prezumpcija*. Įstatymų leidėjas tokio nesąžiningumo kriterijų sąrašo, kuriuo remiantis nesąžiningumas yra preziumuojamas LR CK 2. 50 str. 3 daliai įgyvendinti nesudarė. Laikant, kad juridinio asmens dalyviui galioja sąžiningumo prezumpcija neviseiškai suprantamas teismų rėmimasis LR CK 6. 67 str. prezumpcijomis. Pavyzdžiui, byloje konstatuota, kad remiantis LR CK 6. 67 str. 7 p. nuostatomis pirkimo-pardavimo sandorių šalių nesąžiningumas preziumuojamas, nes tiek pardavėjo, tiek pirkėjo įmonės direktorė ir akcininkai sutampa. Teismo teigimu, tai reiškia, kad juridinio asmens dalyvio nesąžiningumas preziumuojamas ir kad nesąžiningumo, kaip subsidiarios juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės sąlygos, papildomai nustatinėti nėra būtinybės¹⁹⁶.

3. Juridinio asmens dalyvių veiksmai, kuriais bendrovė privedama prie bankroto ir kurie yra pagrindas konstatuoti bendrovės bankrotą tyčiniu.

Remiantis ĮBĮ 2 str. 12 d. tyčinis bankrotas – tai įmonės privedimas prie bankroto sąmoningai blogai valdant įmonę (veikimu, neveikimu) ir (arba) sudarant sandorius, kai buvo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (ar) teisėtus interesus. Likvidavus įmonę dėl bankroto, žalą dėl įmonės neįvykdytos prievolės kreditoriui turi atlyginti asmuo (asmenys) dėl kurių veikimo (neveikimo) kilo tyčinis bankrotas (ĮBĮ 20 str. 7 d.). Remiantis norma atsakomybės subjektu gali būti tiek įmonės dalyvis, tiek įmonės valdymo organai. Tyčinio bankroto požymiais laikytinos aplinkybės kai įmonė tyčia paslepia, išvaisto, dovanoja ar sunaikina savo turtą ar vykdo kitus tyčinius veiksmus, dėl kurių yra pagrindas manyti, kad iš likusio turto nebus galima įvykdyti įmonės finansinių įsipareigojimų. Taigi, ĮBĮ numato savarankišką atsakomybės pagrindą asmenims, dėl kurių veiksmų (neveikimo) kilo tyčinis bankrotas. Pažymėtina, kad įmonės dalyvio (vadovo) veiksmai, kuriais įmonė privedama prie bankroto ir kurie yra pagrindas konstatuoti tyčinį bankrotą (ĮBĮ 20 str. 2 d.) yra tapatūs tiems, kurie galėtų būti pripažįstami nesąžiningais CK 2. 50 str. 3 d. prasme.

Teismų praktikoje¹⁹⁷ atsakovo veiksmai buvę pagrindu konstatuoti, kad bankrotas buvo tyčinis įrodo tai, kad atsakovas atliko nesąžiningus veiksmus, užtraukiančius subsidiariąją atsakomybę CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu.

4. Juridinio asmens dalyviai atsako pagal juridinio asmens prievolės savo turtu subsidiariai kai visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu priimamas sprendimas išmokėti

¹⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-257/2011.

¹⁹⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342/2012.

dividendus ir šie išmokami pažeidžiant ABĮ reikalavimus t. y. bendrovė yra nemoki arba išmokėjusi dividendus taptų nemoki.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹⁹⁸ pažymi, kad ABĮ 60 str. 3 d. 1 p. normoje įtvirtinta nemokumo samprata neturi būti aiškinama analogiškai Įmonių bankroto įstatyme įtvirtintai įmonės nemokumo sampratai, nes jos tikslai yra kitokie. ABĮ 60 str. 3 d. 1 p. vartojama nemokumo sąvoka turi būti aiškinama teikiant prioritetą bendrovės kreditoriaus teisei gauti savo reikalavimo patenkinimą iš bendrovės prieš bendrovės akcininko turtinę teisę gauti bendrovės pelno dalį (dividendą). Dėl šios priežasties negali būti pateisinama situacija kai, esant neįvykdytiems bendrovės piniginiams įsipareigojimams kitiems kreditoriams pagal prievolės, kurių vykdymo terminai suėję, bendrovės akcininkai priima sprendimą išsimokėti ir išsimoka sau dividendus, paneigdami prioritetines kreditorių teises. Bendrovės nemokumas ABĮ 60 str. 3 d. 1 p. prasme yra tokia bendrovės būklė, kai ji negali vykdyti piniginių prievolių, kurių vykdymo terminai yra suėję. Be to, teismų praktikoje pažymima, kad svarbiausia yra ne teisinis įmonės nemokumas, dalyviai priimdami sprendimą išmokėti dividendus, turi atsižvelgti į konkrečias aplinkybes (pelno-nuostolių balansai), galbūt, rodančias, kad įmonės finansinė padėtis nuolat blogėja¹⁹⁹.

Vienoje byloje²⁰⁰ teisėjų kolegija V. G. ir A. J. pripažino subsidiariai atsakingais LR CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu. Byloje nustatyta, kad dividendai išmokėti 2009 m. spalio 28 d. UAB „Nigema“ vadovo pareiškimas teisme dėl bankroto bylos iškėlimo gautas 2009 m. lapkričio 10 d. Šios aplinkybės teismui leido spręsti, kad atsakovams tokių veiksmų atlikimo metu buvo žinoma sunki įmonės finansinė padėtis. Teismas šioje byloje pažymėjo, kad reikšminga yra ne tiek tai, kad akcininkai bendrąja prasme turi teisę gauti dividendus, o reikšmingos yra būtent aplinkybės, patvirtinančios akcininkų nesąžiningą elgesį, pasireiškusį bendrovės nemokumo būsenoje pirmenybės būtent sau kaip įmonės kreditoriams ir/ ar akcininkams suteikimu, kai įmonė turėjo finansinių įsipareigojimų ir kitiems kreditoriams. Panaši situacija ir 2009 m. LAT²⁰¹ nagrinėtoje byloje. Atsakovai A. K. Č. ir Š. Č. yra vieninteliai UAB „Čeltaura“ akcininkai, turintys atitinkamai 75 proc. ir 25 proc. bendrovės akcijų, be to A. K. Č. buvo įmonės vadovas, o Š. Č. direktorius komercijai. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad akcininkai žinodami, jog įmonė dirba nuostolingai, įmonė valstybei turi sumokėti daugiau kaip 300 000 Lt, taip pat, kad yra daugiau įmonės nepadengtų įsipareigojimų kreditoriams, priimdami sprendimą išmokėti sau

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-576/2009.

¹⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-589/2014.

²⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1210/2013.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2009.

ir kitiems darbuotojams tame sprendime nurodytas įmonės veiklos rezultatų neatitinkančias išmokas, elgėsi nesąžiningai, taip vengdami prievolių įmonės kreditoriams įvykdymo sumažindami įmonės nemokumą, todėl yra kalti dėl įmonės negalėjimo atsiskaityti su savo kreditoriais. Svarbu pabrėžti nuostolių dydžio apskaičiavimą tokio pobūdžio bylose. Byloje buvo prašoma priteisti didesnes sumas nei, kad buvo išmokėtos akcininkams dividendų sumos. LAT nurodė, kad tokio ieškinio reikalavimo mastui (dydžiui) neturi teisinės reikšmės tai, kokia konkrečiai ginčijamu sprendimu išmokėta suma teko patiems kasatoriams, nes civilinės atsakomybės aspektu kasatorių nesąžiningi veiksmai reikšėsi ne tik tam tikrų lėšų realiu gavimu asmeniškai, bet ir nesąžiningais veiksmais priimant ginčijamą sprendimą, dėl kurio sumažėjo bendrovės turtas, atitinkamai tapo negalimas jos prievolių įvykdymas kreditoriams. Teismas pažymėjo, kad esminę reikšmę turi tai, ar ieškovo reikalaujama priteisti suma neviršija nesąžiningu sprendimu bendrovei sukurtų teisinių pasekmių, dėl kurių ji negali įvykdyti prievolių kreditoriams, dydžio. Tuo tarpu iš bylos duomenų akivaizdu, kad iš akcininkų reikalaujama priteisti bendra suma neviršija nesąžiningu sprendimu bendrovei sukurtų teisinių pasekmių. Dėl to teismas priteisė didesnes sumas nei akcininkams išmokėti dividendai.

Vertinant dalyvių nesąžiningumą tokio pobūdžio bylose svarbu nustatyti ar akcininkai, priimdami sprendimą išmokėti dividendus elgėsi atidžiai, rūpestingai ir protingai. Akcininkai privalo įvertinti esamą įmonės finansinę padėtį, ekonominę situaciją rinkoje ir jos galimą įtaką įmonės veiklai, smunkančias nekilnojamojo turto kainas ir jų galimus pokyčius ir pan.

5. Juridinio asmens dalyvis nesilaiko teisinės juridinio asmens veiklos tvarkos: nešaukiami visuotiniai susirinkimai, netinkamai tvarkoma finansinė apskaita, neužtikrinimas tinkamas valdymo organų (vadovo) rinkimas ir veikimas, maišomas asmeninis juridinio asmens dalyvių turtas su juridinio asmens turtu.

Pažymėtina, kad ir juridinių asmenų dalyvių pasyvumas gali padaryti tiek įmonei, tiek jos kreditoriams žalos, pavyzdžiui, kai nesiimama būtinų veiksmų esamam įmonės turtui apsaugoti, užkertant kelią dar didesnės žalos atsiradimui.

Šiuo atveju tinka A. R. v. KB „Kėdainių šilas“ ir kt.²⁰² bylos pavyzdys. Šioje byloje ieškovas ir atsakovai yra buvę KB „Kėdainių šilas“ pajininkai. Ieškovas pateikė pranešimą apie išstojimą iš bendrovės kartu prašydamas grąžinti jam priklausančią pajinį įnašą ir sukurtą turto dalį, išmokėti dividendus, bendrovės apyvartai proporcingą pelno išmoką. Šios išmokos turėjo būti sumokėtos per 6 mėnesius po pranešimo apie išstojimą. Ieškovas teigė, kad atsakovai, kaip bendrovės pajininkai nevykdė pareigos elgtis sąžiningai, bendrovė tapo finansiškai nepajėgi atsiskaityti su ieškovu, tai bendrovės pajininkai yra atsakingi pagal bendrovės prievoles.

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-147/2009.

Teismai tenkindami ieškinio reikalavimą LR CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu dėl buvusių pajininkų subsidiariosios atsakomybės nurodė, jog buvo atsižvelgta į tai, kad išrinkus naują valdybos pirmininką nebuvo vykdomos įstatymuose ir bendrovės įstatuose nustatytos pareigos – šaukti pajininkų susirinkimus, priimti sprendimus dėl pelno paskirstymo, dėl atsiskaitymo su iš bendrovės išstojusiu nariu, dėl valdymo organų išrinkimo kai iš pareigų pasitraukė valdybos pirmininkas, sudarė fiktyvius sandorius dėl pajų ir bendrovės turto perleidimo. Tokie veiksmai pripažinti nesąžiningais, kartu pabrėžiant tai, kad pareigos elgtis sąžiningai nevykdymas reiškia ne tik asmens kaltus tyčinius veiksmus, bet ir tokius veiksmus (neveikimą), kuriais juridinio asmens dalyviai siekia išvengti prievolės tenkančios juridiniam asmeniui įvykdymo, kas ir lemia negalėjimą įvykdyti prievolę kreditoriui.

Kitoje byloje²⁰³ įmonės vienintelio akcininko nesąžiningi veiksmai taip pat pasireiškė neveikimu: nesiimta jokių veiksmų, kad būtų sušauktas visuotinis akcininkų susirinkimas ir patvirtinta finansinė atskaitomybė, sušauktas neeilinis akcininkų susirinkimas, tvirtinama bendrovės veiklos ataskaita, neužtikrintas tinkamas valdymo organo (vadovo) rinkimas. Dėl tokio dalyvio neatsakingumo, nesidomėjimo įmonės veikla buvo prarasti bendrovės dokumentai ir turtas, laiku nepastebėtas įmonės nemokumas. Taigi šioje byloje dėl tokių dalyvio veiksmų ribotos atsakomybės privilegija jam buvo panaikinta, sutinkant, kad juridinio asmens dalyviui nesant tokiam apdairiam ir rūpestingam koks atitinkamomis sąlygomis turėtų būti, kreditoriams žala turi būti atlyginta. Vadinasi, pripažintina, kad dalyvių veiklai taikomas taip vadinamas „rūpestingo šeimos galvos“ elgesio standartas (*bonus pater familias*). Be to, manytina, kad dalyvių elgesys turėtų būti laikomas nesąžiningu *per se*, net jei dalyvis elgiasi apdairiai, tačiau dėl tokių pareigų nevykdymo esant sunkiai įmonės finansinei padėčiai kreditorių interesai pažeidžiami.

Pažymėtina, kad tokio pobūdžio bylose teismai nesąžiningus juridinio asmens dalyvių veiksmus (neveikimą) konstatuoja remdamiesi įstatymų normomis (ABĮ). ABĮ 20 str. 1 d. 9 p. įtvirtina visuotinio akcininkų susirinkimo išimtinę teisę tvirtinti metinę finansinę ataskaitą ir daugelis kitų normų taip pat įtvirtina teises, o ne, atrodytų, pareigas. Tačiau teigti, kad dėl veiksmų, kurie nepriskirti pareigoms neatlikimo negalima taikyti dalyviui atsakomybės, negalima, kadangi šiuo atveju galioja bendros sąžiningumo taisyklės, kad akcininkas jam suteiktomis teisėmis turi naudotis tinkamai, negali jomis piktnaudžiauti, dalyviai turi elgtis taip, kad dėl jų neveikimo neatsirastų žalos tretiesiems asmenims.

Nesąžiningais juridinio asmens dalyvių veiksmais yra laikomos situacijos, kuomet juridinio asmens dalyvių turtas yra maišomas su juridinio asmens turtu. Tokio pobūdžio

²⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-282/2011.

nesąžiningų veiksmų pavyzdžiu galėtų būti 2014 m. Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėta byla²⁰⁴. Teisėjų kolegija konstatavo, kad UAB „J&V“ vadovas ir dalyviai bendrovės veiklą vykdė neskaidriai, įvairios ūkinės operacijos būdavo atliekamos ne per įmonės sąskaitą, asmeninės paslaugos apmokamos įmonėmis lėšomis. Būtent tokios aplinkybės lėmė privačių ir bendrovės interesų konfliktą, bei juridinio asmens turto supainiojimą su asmeniniu. Arba kitoje byloje²⁰⁵ teismas taipogi panaikino ribotos atsakomybės privilegiją, kadangi nustatė, kad atsakovas (įmonės akcininkas) neatlygintinai panaudojęs ieškovui (įmonei) priklausančias statybines medžiagas jo tėvui nuosavybės teise priklausančioje sodyboje vykdant statybas, siekė sau asmeninės naudos, bei įteisinti nelegalią statybą.

5. Juridinio asmens dalyvių veiksmai, kai siekiant išvengti prievolių kreditoriams vykdymo, įsteigiamas kitas juridinis asmuo.

Tokio pobūdžio nesąžiningų veiksmų pavyzdžiu galėtų būti LAT nagrinėta byla UAB „Gollner Spedition“ v. S. B.²⁰⁶ Nagrinėjant šią nutartį išskirtina keletas svarbių veiksmų nustatant nesąžiningus veiksmus. Pirma, tai veiksniai, susiję su organizacine (vidine) struktūra. Dalyviai pardavė transporto priemones tretiesiems asmenims, vieną iš jų atsakovų sūnui, vėliau išsinuomojo tuos pačius automobilius, formaliai verslą perkėlė į kitą įmonę, sukūrė finansinę schemą, kad lėšos nepatektų į įmonės sąskaitas ir būtų išvengta išieškojimo. Antra, akcentuojami išoriniai veiksniai: įsteigta nauja dukterinė įmonė (UAB „Transbaninis“) ir sena įmonė (UAB „Baninis“) labai panašios: panašus pavadinimas, tas pats direktorius ir akcininkas, ta pati buveinė, tie patys pašto adresai. Tai leidžia tretiesiems asmenims manyti, kad rinkoje veikia tas pats asmuo. Taigi naikinant atsakomybės privilegiją buvo nustatyti ir vidiniai, ir išoriniai veiksniai. V. Papijanc nuomone, *piercing* institutas turėtų būti taikomas įrodžius tik vidinius veiksmus, o vien išorinių veiksmų nepakanka, tam, kad dukterinė įmonė taptų nemoki ir negalėtų įvykdyti prievolių. Kartu autorius pripažįsta, kad tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktikoje paprastai vidinius veiksmus lydi išoriniai veiksniai t. y. jie persipynę, todėl taikant dalyvio atsakomybės institutą būtina nagrinėti tiek vidinius, tiek išorinius veiksmus²⁰⁷. Pažymėtina, kad teismų praktikoje minėti veiksniai yra nagrinėjami kartu.

Kitoje byloje teismas taipogi vertino tiek vidinius, tiek išorinius veiksmus sprendamas klausimą dėl dalyvių nesąžiningumo. LAT²⁰⁸ 2011 m. nagrinėjo bylą dėl žalos atlyginimo

²⁰⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1105/2014.

²⁰⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1169/2013.

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2004.

²⁰⁷ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 66–67.

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-29/2011.

valstybei, atsiradusios dėl apskaičiuotų, tačiau nesumokėtų PVM delspinigių. Šioje byloje nustatyta, kad atsakovė yra visų UAB „Mikroapskaita“ akcijų savininkė ir eina šios bendrovės vadovo pareigas. Minėta bendrovė sumokėjo tik dalį PVM skolos, o kita dalis PVM ir visi delspinigiai liko nesumokėti. Iš dalies įsiskolinimą išieškojęs antstolis vykdomąją bylą užbaigė grąžindamas vykdomąjį dokumentą kartu su išieškojimo negalimumo aktu. Dėl to bendrovė liko skolinga valstybės biudžetui. Šioje byloje buvo nustatyti tokie atsakovės nesąžiningai veiksmai lėmę atsakomybę LR CK 2. 50 str. 3 d. prasme: įsteigta kita įmonė UAB „Makroapskaita“, kuri registruota UAB „Mikroapskaita“ veiklos adresu, taigi pavadinimas panašus, joje įsidarbino visi darbuotojai ir pati ieškovė, UAB „Mikroapskaita“ pardavė turėtą nekilnojamąjį turtą ir už jį gautas lėšas perdavė naujai įsteigtai įmonei. Teismas nustatė, kad UAB „Mikroapskaita“ vykdyta veikla sąmoningai ir suderintais veiksmais buvo perkelta į kitą įmonę. Dėl tokių veiksmų UAB „Mikroapskaita“ tapo neveikiančia ir nemokia įmone, galiojanti prievolė sumokėti PVM ir delspinigius liko neįvykdyta. Tokie vienintelės bendrovės akcininkės ir vadovės sprendimai buvo akivaizdžiai nenaudingi ir neprotingi. Tokiais veiksmais tyčia siekta padaryti įmone nemokia, palikti neįvykdytas mokesčines prievoles, o veiklą perkelti į kitą įmonę, kuriame atsakovė įsidarbino, žinodama, kad uždaroji akcinė bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo ir tuo prisidengdama ir piktnaudžiaudama.

Teismų praktikoje juridinio asmens dalyviai, kurie be jokių įsipareigojimų perleidžia bendrovės turtą, kai ši nemoki, reorganizavimo pagrindu įsteigta naujai įmonei, laikomi nesąžiningais²⁰⁹.

Pažymėtina, kad kiekybinis aspektas neturėtų būti laikomas esminiu sprendžiant klausimą dėl atsakomybės privilegijos panaikinimo, svarbiausia kokybinis aspektas, kuris reiškia, kad dalyvio nesąžiningi veiksmai buvo gana intensyvūs, dėl ko pažeidžiamos kreditoriaus teisės, o pati įmonė su jais jau nebegali atsiskaityti. Pažymėtina ir tai, kad įstatymas nedraudžia asmeniui steigti keletą įmonių ir jose vykdyti analogiško pobūdžio veiklą, tačiau kai tai daroma siekiant išvengti prievolių kreditoriams vykdymo, tokie veiksmai negali būti vertinami kaip sąžiningi tiek geros verslo praktikos, tiek moralės normų požiūriu.

Aukščiau nurodyti praktiniai juridinių asmenų dalyvių nesąžiningi veiksmai nereiškia galutinio jų sąrašo, tai tik dažniausiai praktikoje pasitaikantys atvejai. Teismų praktikoje dar sutinkami, pavyzdžiui, tokie nesąžiningų juridinių asmenų dalyvių veiksmų pavyzdžiai: neadekvatus planuojamai veiklai įstatinio kapitalo dydžio pasirinkimas²¹⁰, nustatoma

²⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-331/2012.

²¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-232/2013.

nusikalstama veika²¹¹, šuo atveju pažymėtina, kad tyčiniai neteisėti veiksmai, kurie sudaro nusikalstamos veikos sudėtį teismų praktikoje vertinami kaip *per se* nesąžiningi veiksmai²¹².

Teismų praktikos analizė parodė, kad atskirus nesąžiningus veiksmus linkstama konstatuoti objektyvių atsakovių veiksmų ir kriterijų pagrindu, nustačius, kad juridinio asmens dalyvis žinojo ar turėjo žinoti, kad jo elgesys neigiamai veikia juridinio asmens gebėjimą vykdyti savo prievoles, ir kaip anksčiau buvo minėta, svarbu įvertinti dalyvio vaidmenį ir realių galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai.

Pažymėtina, kad baigtinio nesąžiningų veiksmų sąrašo nėra ir negali būti, kadangi tai fakto klausimas, o teismams paliekama plati diskrecijos teisė kiekvienu individualiu atveju vadovaujantis savo vidiniu įsitikinimu, teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais spręsti dėl nesąžiningumo kaip juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės sąlygos buvimo ar nebuvimo. Kadangi įstatymų leidėjas nepateikia jokių nesąžiningumo vertinimo kriterijų tam, kad juridinių asmenų dalyviai žinotų kokio elgesio iš jų yra reikalaujama ir taip užtikrinti teisėtų lūkesčių principą, šį tikslą iš dalies padeda įgyvendinti teismų praktikos „išgryninimas“. Kartu pažymėtina, kad išlieka teisinio nenuspėjamumo grėsmė tiek kreditorių, tiek dalyvių atžvilgiu.

Pažymėtina ir tai, kad teismų praktikoje linkstama išplėsti dalyvio atsakomybę.

3.3. Priežastinis ryšys kaip viena iš juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų

Net ir konstatavus juridinio asmens dalyvių nesąžiningus veiksmus, tai *per se* dar nelemia jo atsakomybės, nes ji gali kilti tik tuo atveju, kai šie nesąžiningi veiksmai yra priežastiniame ryšyje su juridinio asmens negalėjimu įvykdyti prievolės. Be to, pažymėtina, kad tam, jog kiltų juridinio asmens dalyvių civilinė atsakomybė pagal juridinio asmens prievoles būtina nustatyti, kad būtent dalyvių, o ne kitų asmenų nesąžiningi veiksmai buvo priežastis nulėmusi juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prievolės. Dėl šios priežasties kiekvienoje byloje svarbu, o ypač kalbant apie juridinio asmens valdymo narių ir dalyvių santykį, atskirti ir konkrečiai nustatyti ar juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės nulemtas dalyvio, ar vadovo veiksmų atlikimo, ar neatlikimo²¹³.

Priežastinis ryšys yra nustatomas pagal bendras taisykles²¹⁴. Pažymėtina, kad doktrinoje²¹⁵ šiai sąlygai nėra skiriama daug dėmesio, o ir teismų praktikoje ne visada

²¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje Nr. 2A-315/2008.

²¹² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1844-585/2014.

²¹³ Plačiau apie juridinių asmenų dalyvių instituto santykį su įmonės vadovo atsakomybės institutu žr. 2. 3 skyriuje.

²¹⁴ LR CK 6. 247 str.

²¹⁵ Didesnis dėmesys skiriamas V. Papijanc daktaro disertacijoje.

priežastinis ryšys LR CK 2. 50 str. 3 d. prasme yra nagrinėjamas²¹⁶. Dėl to, manytina, būtina plačiau aptarti šią sąlygą ir jos taikymą teismų praktikoje.

Kiekvienoje byloje svarbu nustatyti ar yra priežastinis ryšys tarp dviejų LR CK 2. 50 str. 3 d. taikymui būtinų sąlygų – juridinio asmens dalyvių nesąžiningų veiksmų ir fakto, kad pagrindinis skolininkas negali įvykdyti prievolės kreditoriui. LAT pažymi, kad vertinant priežastinį ryšį tarp juridinio asmens dalyvio civilinei atsakomybei kilti būtinų sąlygų iš esmės svarbus dalyvių nesąžiningų veiksmų padarinys – pagrindinio skolininko nemokumas, o ne konkretus kreditoriui neįvykdytos prievolės dydis²¹⁷. Ir tai suprantama, kadangi LR CK 2. 50 str. 3 d. prasme dalyvio atsakomybei kilti, negali būti keliamas reikalavimas įrodyti padarytą konkretų žalos dydį, kadangi dalyvio civilinės atsakomybės institutas nėra tapatus deliktinei atsakomybei. Be to, jau buvo minėta, kad pagrindinio skolininko negalėjimas įvykdyti prievolės kreditoriui (-iams) negali būti laikomas žala, negalėjimas įvykdyti prievolės tik sąlygoja žalos kreditoriui atsiradimą. Taip pat pažymėtina, kad kreditoriui kreipiantis į teismą dėl juridinio asmens dalyvio subsidiariosios atsakomybės taikymo už juridinio asmens prievoles, kreditorius dar gali nežinoti kokio dydžio žalos patirs (ieškinys CK 2. 50 str. 3 d. pagrindu gali būti teikiamas ir tenkinamas tada, kai dar nėra žinoma, kokia apimtimi prievolės kreditoriui neįvykdys pagrindinis skolininkas)²¹⁸. Dėl to kreditoriui negali būti keliamas reikalavimas įrodyti, kokia apimtimi kiekvienas atsakovo veiksmas sąlygoja žalos kreditoriui atsiradimą, ir ar ta žala vis tiek būtų atsiradusi, jei nebūtų buvę nesąžiningų veiksmų. Kitaip tai vestų prie klaidingo supratimo, jog priežastinis ryšys nustatomas tarp nesąžiningų veiksmų ir kreditoriaus patirtos žalos dydžio, o ne tarp negalėjimo įvykdyti prievolės – nemokumo. Atitinkamai teismų praktikoje priežastinis ryšys yra nustatomas taip: *„minėta, pagrindinio skolininko bankroto byloje įsiteisėjusia teismo nutartimi nustatyta, kad būtent atsakovo veiksmai nulėmė pagrindinio skolininko nemokumą. Taigi apeliacinės instancijos teismas pagrįstai sprendė, kad egzistuoja priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir pagrindinio skolininko nemokumo, t. y. negalėjimo įvykdyti prievolės kreditoriui, kartu tai reiškia, jog egzistuoja priežastinis ryšys kaip CK 2. 50 straipsnio 3 dalies taikymo sąlyga.*²¹⁹

Kuomet juridinio asmens dalyvių nesąžiningi veiksmai, pavyzdžiui, pasireiškia priimtu visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu išsimokėti dividendus, priežastinis ryšys yra

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-250/2007.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342/2012.

²¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342/2012.

²¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342/2012.

nustatomas vertinant, ar šis konkretus nesąžiningas dalyvių veiksmas sąlygojo juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prievolės kreditoriui. Vienoje iš teismo nutarčių, kuriose nagrinėjamas priežastinio ryšio nustatymo klausimas dėl dalyvių priimto sprendimo išsimokėti dividendus konstatuojama: „[...] jau pats sprendimas priimtas UAB „Belkona“ esant faktiškai nemokiai, nors teisinis įmonės nemokumas konstatuotas ir vėliau. Akcininkai priėmė sprendimą išsimokėti dividendus 2 559 104 Lt sumai, nors tuo metu vien trumpalaikiai įmonės įsipareigojimai sudarė 18 238 334 Lt ir jie viršijo pusę įmonės balanse esančio turto vertės. Taigi, nepaisant prastos įmonės finansinės padėties, akcininkai nusprendė didelę pinigų sumą panaudoti ne įmonės paimto kredito grąžinimui ar veiklos vystymui, iš ko paskui būtų gaunama pajamų, kuriomis būtų galima atsiskaityti su kreditoriais, bet „išimti“ iš įmonės ir išmokėti akcininkams kaip dividendus. Po šio akcininkų sprendimo priėmimo faktiniai duomenys patvirtina, kad įmonės įsipareigojimai didėjo, prievolės kreditoriams nebuvo vykdomos, byloje duomenų, kad įmonė būtų vykdžiusi veiklą, didinusi pajamas ir mažinusi įsipareigojimus, nėra. Taigi, visų bylos aplinkybių kontekste darytina išvada, jog apeliančių veiksmai, priimant neteisėtą sprendimą išsimokėti dividendus, kuriuo buvo sumažintas įmonės turtas (piniginės lėšos), buvo viena iš priežasčių, sąlygojusių įmonės negalėjimą įvykdyti piniginės prievolės ieškovui“²²⁰. Priežastinis ryšys tarp nesąžiningų veiksmų ir negalėjimo įvykdyti prievolės gali būti akivaizdus, tačiau galimi atvejai, kai negalėjimas įvykdyti prievolės gali atsirasti ne tik dėl nesąžiningų veiksmų, nesąžiningi veiksmai gali būti tik viena iš daugelio priežasčių prisidėjusių prie juridinio asmens negalėjimo įvykdyti prievolės kaip, kad nurodytos bylos atveju. Tokiu atveju vadovaujantis deliktinės atsakomybės taisyklėmis ir netiesioginis priežastinis ryšys bus pripažįstamas tinkama civilinės atsakomybės sąlyga, kai neteisėti veiksmai (nesąžiningi) padėjo žalai (negalėjimui įvykdyti prievolės) atsirasti, ar jiems padidėti, t. y. pakanka nustatyti, kad nesąžiningi veiksmai lėmė tai, jog sumažėjo bendrovės turto. Arba, esant situacijai kai patronuojanti įmonė atlieka vien tik išorinius nesąžiningus veiksmus, tai nelemia priežastinio ryšio su dukterinės įmonės negalėjimu įvykdyti savo prievolės²²¹.

Kitoje apeliacinio teismo nutartyje taip pat konstatuojama, kad akcininkų sprendimas išsimokėti dividendus iš dalies nulėmė įmonės nemokumą, kadangi šis sprendimas priimtas kitą dieną po galutinio Vyriausiojo administracinio teismo sprendimo priėmimo, kuriuo patvirtinta įmonės nemokestinė priemoka valstybei, be to praėjus mėnesiui po sprendimo priėmimo tie patys akcininkai kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo²²².

²²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-413/2013.

²²¹ Papijanc, V., *supra* note 4, p. 69.

²²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2009.

Jei juridinių asmenų dalyvių nesąžiningi veiksmai pasireiškia nevykdymu pareigos pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, priežastinio ryšio kaip vienos iš dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų konstatavimui svarbu nustatyti dėl kokių priežasčių sumažėjo įmonės turto, ar turto sumažėjimas priklausė nuo kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo momento²²³. Šiaulių apygardos teismas konstatavo esant priežastinį ryšį kuomet dėl nesikreipimo į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, įmonės turto neužtenka administravimo išlaidoms apmokėti. Pasak teismo, jei atsakovai būtų kreipęsi į teismą finansiniams rodikliams rodant įmonės faktinį nemokumą, tačiau nelaukiant kol įmonėje neliks turto, administravimo išlaidos būtų apmokėtos iš lėšų, gautų pardavus įmonės turtą²²⁴.

Nustatant priežastinį ryšį tarp nesąžiningų veiksmų, pasireiškiančių nenaudingų sandorių sudarymu, įvertinama tokio sandorio įtaka juridinio asmens negalėjimui įvykdyti prievolės. Vienoje byloje nustatyta, kad tuo metu, kai buvo sudaromi sandoriai su UAB „Sveiki dantys“, pagal kuriuos liko neatsiskaityta, UAB „Sveiki dantys“ nemokumo požymių nebuvo, įmonės finansinė padėtis komplikavosi vėliau, kasatoriui priėmus sprendimą dėl nekilnojamojo turto, sudariusio įmonės įstatinio kapitalo pagrindą, pardavimo įmonei nenaudingomis sąlygomis²²⁵. Kitoje byloje LapT pažymėjo, kad *„nors pirkimo-pardavimo sutarčių tikslai galėtų būti vertinami kaip nesąžiningi, tačiau ieškovas neįrodė priežastinio ryšio tarp sandorių sudarymo ir neatsiskaitymo su juo. Ieškovas elgėsi neapdairiai, nes jis turėjo ir galėjo žinoti svarbius sudarant sutartį duomenis apie atsakovą UAB „Darstra grupė“ bei įvertinti ar įmonė galės tinkamai įvykdyti savo prievoles pagal pirkimo-pardavimo sutartį.“*²²⁶

Pagal teismų praktiką tai, kad egzistuoja priežastinis ryšys tarp dalyvių nesąžiningų veiksmų ir įmonės negalėjimo įvykdyti prievolės kreditoriui patvirtina nutartis dėl tyčinio bankroto iškėlimo, o aplinkybės nustatytos toje nutartyje laikytinos prejudiciniu faktu, kurio nereikia įrodinėti²²⁷. Atitinkamai bankroto bylos įmonei iškėlimas patvirtina, kad įmonė negali įvykdyti savo įsipareigojimų, tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad bus konstatuotas priežastinis ryšys, nebent nustatoma, kad dalyvis savo nesąžiningais veiksmais sumažino įmonės turtą, atitinkamai sumažėjo jos mokumas ir tapo negalimas prievolių vykdymas kitiems kreditoriams dėl ko ir buvo iškelta bankroto byla.

²²³ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-38-253/2014.

²²⁴ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr., 2A-406-372/2014.

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008.

²²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-145/2010.

²²⁷ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-86-153/2010.

LAT²²⁸ pažymi, kad, kai juridinių asmenų dalyvių nesąžiningi veiksmai pasireiškia teisinių pareigų nevykdymu, pavyzdžiui, neinicijuojamas visuotinis akcininkų susirinkimo sušaukimas, byloje reikia ištirti ir įvertinti faktines aplinkybes dėl atsakovų teisiškai nepagrįsto neveikimo ir ieškovo nurodytos žalos atsiradimo priežastinio ryšio, t. y. ar atsakovams įvykdžius įstatyme nustatytas pozityvias pareigas ir sušaukus visuotinį akcininkų susirinkimą, kuriame būtų paskirtas bendrovės vadovas (atsakingas už bendrovės turto išsaugojimą asmuo) tokiais neatliktais atsakovų veiksmais būtų galima išvengti žalos bendrovės kreditoriams. Teigiama, kad byloje reikia atsakyti į klausimą, ar dėl atsakovų neveikimo bendrovė prarado tam tikrą turtą, ar kitaip pablogėjo bendrovės turtinė padėtis ir ar toks pablogėjimas galėjo nulemti bendrovės negalėjimą atsiskaityti su kreditoriais (nemokumą). Kadangi apeliacinės instancijos teismas neįvertino šių aplinkybių LAT perdavė bylą nagrinėti iš naujo.

Atlikus teismų praktikos analizę pastebėtina, kad naujesniuose teismų sprendimuose vis daugiau dėmesio skiriama priežastinio ryšio sąlygai, tačiau kartu pažymėtina, kad ir tokiuose teismų sprendimuose²²⁹ teismai vis dar nepakankamai skiria dėmesio priežastinio ryšio, kaip fakto klausimui tarp nesąžiningų juridinių asmenų dalyvių veiksmų ir juridinio asmens negalėjimo įvykdyti prievolės vertinimui, kadangi būtent dėl šios sąlygos nepakankamo įvertinimo aukštesnės instancijos teismai naikina sprendimus ir juos perduoda nagrinėti iš naujo, nors dalyvių nesąžiningi veiksmai ir juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės yra konstatuojamas.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, galima pažymėti, kad Lietuvos teismų praktikoje dėl juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės naudojama tokia priežastinio ryšio schema: juridinių asmenų dalyvių nesąžiningi veiksmai → juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės. Negalėjimas įvykdyti prievolės (nemokumas) sąlygoja kreditoriaus patiriamą žalos dydį, tačiau priežastinis ryšys dalyvių civilinei atsakomybei kilti jos neapima.

Aptarus ribotos atsakomybės juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės sąlygas bei jų taikymą teismų praktikoje galima pastebėti, kad šis dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės institutas vertintinas kaip pakankamai veiksminga kreditorių teisių gynimo priemonė. Kreditoriams šis institutas suteikia galimybę patenkinti savo reikalavimus iš juridinių asmenų dalyvių turto, kai tokie reikalavimai negali būti patenkinti pagrindinio skolininko, kadangi jis neturi turto. Atlikus teismų praktikos analizę pastebėtina, kad kreditoriai pakankamai dažnai naudojami šiuo savo teisių gynimo būdu įrodinėdami dalyvių civilinės

²²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329 /2009.

²²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329 /2009; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-257/2011.

atsakomybės sąlygas, o teismai dažniausiai nustato visas sąlygas dalyvių civilinei atsakomybei kilti ir panaikina juridinių asmenų dalyvių ribotos atsakomybės privilegiją kreditorių naudai.

Žvelgiant iš kitos pusės – juridinių asmenų dalyvių atžvilgiu, dalyvių civilinės atsakomybės institutas vertintinas kaip esantis nepakankamai efektyvus siekiant kovoti su tokių asmenų piktnaudžiavimu ribota atsakomybe, ką rodo ir bylų skaičius. Sutiktina, kad ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina, kuria siekiama sumažinti neigiamus ribotos atsakomybės padarinius, nepasiekia savo prevencinių tikslų, nes jos taikymas neskatina investuotojų tinkamai internalizuoti įmonės rizikos²³⁰.

Kita vertus, pripažinus, kad teismų praktikoje linkstama išplėsti dalyvių civilinę atsakomybę, viena iš priemonių galinčių padėti dalyviams apsisaugoti ar sumažinti dėl ribotos atsakomybės privilegijos panaikinimo patiriamus nuostolius galėtų būti dalyvių civilinės atsakomybės draudimas. Tokia galimų nuostolių rizika dėl subsidiariosios atsakomybės taikymo galėtų būti draudimo objektu. Kadangi galiojantys Lietuvos įstatymai nenumato juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, toks draudimas būtų galimas savanoriškumo pagrindu. Tik iškyla klausimas dėl tokio draudimo populiarumo, ir to pagrindine priežastimi galėtų būti labai didelės draudimo įmokos, kurias draudimo kompanijos nustatytų atsižvelgiant į galimų nuostolių atsiradimo rizikos laipsnį ir galimų nuostolių dydį.

Įstatymų leidėjui nenustačius jokių orientacinių kriterijų nusakant dalyvių civilinės atsakomybės sąlygas, o tik pavojingai plačią diskreciją kyla grėsmė dėl teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių principų užtikrinimo. Atsižvelgiant į šį pavojų I. Levickaitė siūlo tolimesnį atsakomybės sąlygų norminimą, LR CK numatytus sąžiningumo kriterijus apibrėžiant akcinių bendrovių įstatyme. Sutiktina su autore, kadangi toks įstatyminis reglamentavimas suteiktų gaires teismams, kas sąlygotų aukščiau minėtų principų įgyvendinimą. Be to, kadangi dalyvio atsakomybė pagal juridinio asmens prievoles yra išimtis svarbu, kad ji būtų kuo siauriau interpretuojama, o pasekmės numatomos.

Atsižvelgiant į tai, kad juridinių asmenų dalyvių civilinė atsakomybė pagal juridinio asmens prievoles yra išimtis, kuri turėtų būti aiškinama ribojamai ir taikoma išimtiniais atvejais, kai to paties tikslo negalima pasiekti naudojantis kitais institutais, be to, atsižvelgiant į tai, kad toks atsakomybės institutas teismų praktikoje neturėtų būti taikomas taip plačiai, kad paneigtų ribotos atsakomybės principą, deliktinės atsakomybės taikymas galėtų būti laikomas viena iš alternatyvių priemonių, skirtų kovoti su neigiamais ribotos atsakomybės padariniais (dalyvių piktnaudžiavimu). Lietuvos teisiniame reguliavime problemų kelia tai, kad bet kokie dalyvių veiksmai gali būti ginčijami kaip nesąžiningi LR CK 2.50 str. 3 d. pagrindu, tokiu būdu kaip ir eliminuojant deliktinės atsakomybės taikymo galimybę, tačiau aukščiau buvo minėta, kad

²³⁰ Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 114.

dalyvio pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimas galėtų būti traktuojamas pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės arba taikant įmonės vadovo atsakomybės institutą.

IŠVADOS

1. Nepaisant visų ribotos atsakomybės režimo teikiamų privalumų, šis režimas sudaro sąlygas juridinio asmens dalyvių piktnaudžiavimui ir tai yra pripažįstama vienu iš pagrindinių neigiamų ribotos atsakomybės režimo aspektų. Dėl to yra nustatoma išimtis iš bendrosios ribotos atsakomybės koncepcijos. Ši išimtis, ir kartu viena iš priemonių, skirtų kovoti su dalyvių savivaliavimu – tai asmeninės atsakomybės jiems nustatymas. Bendrosios teisės tradicijos šalys yra linkusios ginti ribotos atsakomybės doktriną, todėl „korporacinis šydas“ yra pakeliamas tik išimtiniais atvejais, tuo tarpu kontinentinės teisės tradicijos šalys socialinio teisingumo vardan linkusios tam tikrais atvejais nepaisyti ribotos atsakomybės taisyklės. Lietuvoje dalyvių civilinės atsakomybės institutas pagal bendrovės prievolės turi būti vertinamas kaip savarankiškas kreditorių teisių gynimo būdas netapatinant šio instituto su deliktinės atsakomybės institutu, kadangi jų taikymo sąlygos, struktūra ir paskirtis yra nevienodi.
2. Juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės pagal bendrovės prievolės standartas atsižvelgiant į konkrečias bylos faktines aplinkybes taikomas ir smulkiajam akcininkui. Dažniausiai teismų praktikoje kreditoriai kreipiasi dėl žalos atlyginimo tais atvejais, kai juridinio asmens dalyvis kartu atlieka ir vadovo funkcijas. Tokiu atveju svarbu tinkamai nustatyti atsakomybės pagrindą. Kiekvieną kartą teismai sprendami atsakomybės pagrindų klausimą turi įvertinti asmenų atliekamas funkcijas ir kompetenciją. Teismų praktika patvirtina, kad juridinio asmens dalyvis *de facto* atliekantis juridinio asmens valdymo organo (vadovo) funkcijas, nepaisant jo turimo formalaus statuso, nepatenka į atsakomybės subjektų pagal LR CK 2. 50 str. 3 d. ratą. Juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės rūšis esant dalyvių daugumai (dalinė ar solidari) priklauso nuo konkrečių bylos faktinių aplinkybių, nesant specialių dalyvio civilinės atsakomybės rūšių reglamentuojančių normų teismai vadovaujasi bendrosiomis dalinės ir solidariosios prievolės normomis.
3. Juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės, kaip viena iš ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų, yra grindžiama skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis esančiomis situacijomis, kai pagrindinis skolininkas neturi turto iš kurio būtų galima įvykdyti prievolės kreditoriams. Atlikus teismų praktikos analizę nustatyta, kad atskirus nesąžiningus veiksmus linkstama konstatuoti objektyvių atsakovo veiksmų ir kriterijų pagrindu. Taip pat pastebima, kad teismų praktikoje linkstama juridinio asmens dalyvio atsakomybę išplėsti, kadangi nesąžiningais gali būti pripažįstami bet kokie juridinių asmenų dalyvių veiksmai (pvz., nesilaikoma kapitalo

palaikymo reikalavimų). Lietuvos teismų praktikoje dėl juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės naudojama tokia priežastinio ryšio schema: juridinių asmenų dalyvių nesąžiningi veiksmai → juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės. Negalėjimas įvykdyti prievolės (nemokumas) sąlygoja kreditoriaus patiriamą žalos dydį, tačiau priežastinis ryšys dalyvių civilinei atsakomybei kilti jos neapima.

4. Dalyvių civilinės atsakomybės pagal juridinio asmens prievolės institutas vertintinas kaip pakankamai veiksminga kreditorių teisių gynimo priemonė. Atlikus teismų praktikos analizę pastebėtina, kad kreditoriai pakankamai dažnai naudojami šiuo savo teisių gynimo būdu įrodinėdami dalyvių civilinės atsakomybės sąlygas, o teismai dažniausiai nustato visas sąlygas dalyvių civilinei atsakomybei kilti ir panaikina juridinių asmenų dalyvių ribotos atsakomybės privilegiją kreditorių naudai.
5. Kadangi įstatymų leidėjas nepateikia jokių nesąžiningumo vertinimo kriterijų, tam, kad juridinių asmenų dalyviai žinotų kokio elgesio iš jų yra reikalaujama ir taip užtikrinti teisėtą lūkesčių principą, šį tikslą iš dalies padeda įgyvendinti teismų praktikos „išgryninimas“. Kartu pažymėtina, kad išlieka teisinio nenuspėjamumo grėsmė tiek kreditorių, tiek dalyvių atžvilgiu. Įstatyminis reglamentavimas suteiktų gaires teismams, kas sąlygotų teisėtą lūkesčių ir teisinio tikrumo principų įgyvendinimą. Juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės draudimas galėtų būti pripažįstamas viena iš priemonių padedančių dalyviams apsisaugoti nuo neigiamų pasekmių taikant subsidiariąją atsakomybę ribotos atsakomybės privilegijos panaikinimo atvejais. Deliktinės atsakomybės taikymas galėtų būti laikomas viena iš alternatyvių priemonių, skirtų kovoti su neigiamais ribotos atsakomybės padariniais (dalyvių piktnaudžiavimu). Lietuvos teisiniame reguliavime problemų kelia tai, kad bet kokie dalyvių veiksmai gali būti ginčijami kaip nesąžiningi remiantis LR CK 2. 50 str. 3 d., tokiu būdu kaip ir eliminuojant deliktinės atsakomybės taikymo galimybę, tačiau dalyvio pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimas galėtų būti traktuojamas pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės arba taikant įmonės vadovo atsakomybės institutą.

LITERATŪRA

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

1. Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998.
2. Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
3. Bartkus, G., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
4. Easterbrook, F. H.; Fishel D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harward University Press, 1996.
5. Hannigan, B. *Company Law*. Second edition. Oxford. Oxford University Press, 2009.
6. Jakuntavičiūtė, G. *Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
7. Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
8. Papijanc, V. *Patronuojančios įmonės atsakomybė prieš dukterinės įmonės kreditorius*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
9. Petroševičienė, O. Juridinių asmenų samprata ir jos raidos tendencijos. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
10. Piacentini, V. *Italian Civil Code Translated in English. Italian Company Law*. III ed. Milan: Wolters Kluwer Italia, 2014.
11. Sealy, L.; Worthington, S. *Cases and Materials in Company Law*. Eighth edition. Oxford. Oxford University Press, 2007.
12. Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
13. Van Hulle, K.; Gessel, H. *European Corporate Law*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2006.

Moksliniai straipsniai

14. Augustaitis, A. Akcininko atsakomybė. (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievoles). *Juristas*. 2004, 1: 3–5.
15. Butrimienė, G. Ar ribotos atsakomybės juridinių asmenų dalyviai pagal bendrą taisyklę neatsakantys už bendrovės prievoles gali būti patraukti civilinėn atsakomybėn. *International Journal of Baltic Law*. 2005, 2(4): 60–78.

16. Civilka, M. Akcininkų atsakomybė už bendrovės prievoles 1. *Juristas*. 2006, 1: 3–9.
17. Civilka, M. Akcininkų atsakomybė už bendrovės prievoles 2. *Juristas*. 2006, 2: 24–33.
18. Kiršienė, J., Tikniūtė, A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. *Jurisprudencija*. 2004, 55(47): 68–77.
19. Kiršienė, J.; Tikniūtė, A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47): 32–39.
20. Kriauciūnas, D. Įmonių grupės: reglamentavimas Europos Bendrijos ir Lietuvos teisėje. *Teisė*. 2001, 38: 33–7.
21. Levickaitė, I. Can the Corporate Veil be Pierced under Lithuanian Law? *International Journal of Baltic Law*. 2004, 4: 41–48.
22. Mikalonienė, L. Subsidiari akcininko atsakomybė. Vilniaus universitetas. *Teisė*. 2010, 76: 176–189.
23. Papijanc, V. Įmonių grupių teisinis reguliavimas: samprata ir požymiai. *Jurisprudencija*. 2007, 4(94): 81–88.
24. Papijanc, V. Piercing the corporate veil institutas ir patronuojančios įmonės atsakomybė pagal dukterinės įmonės prievoles Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 10(112): 95–102.
25. Sollars, G. G. An Appraisal of Shareholder Proportional Liability. *Journal of Business Ethics*. 2001, vol. 32, no. 4, p. 329–345.

Elektroniniai leidiniai

26. Alting, C. Piercing the Corporate Veil in American and German Law – Liability of Individuals and Entities: A Comparative View. *Tulsa Journal of Comparative & International Law* [interaktyvus] 1995, 2 [žiūrėta 2014-11-25]. <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/tulcint2&div=20&collection=journals&set_as_cursor=29&men_tab=srchresults&terms=piercing|the|corporate|veil|in|a|american|and|german|law&type=matchall>.
27. Bainbridge, S. M. Abolishing Veil Piercing. *Harvard Law School*. [interaktyvus]. Cambridge. 2000 [žiūrėta 2014-11-25]. <http://papers.ssrn.com/paper.taf?abstract_id=236967>.
28. Carney, W. J. Limited Liability. *Encyclopedia of Law and Economics* [interaktyvus]. 1998 [žiūrėta 2014-11-25]. <<http://ssrn.com/abstrac=50563>>.
29. Civil code of the Russian Federation. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2014-12-7]. <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=247776>.
30. Davis, Wendy B.E.; Hizir S. Dance of the Corporate Veils: Shareholder Liability in the United States of America and in the Republic of Turkey. *Ankara Bar Review* [interaktyvus]. Vol. 1, Issue 2, 2008, p. 76-105. [žiūrėta 2014-11-25].

<http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/ankar1&div=34&collection=journals&set_as_cursor=3&men_tab=srchresults&terms=dance|of|the|corporate|veils&type=matchall>.

31. Farat A.; Michon D. Lifting the corporate veil: limited liability of the company decision-makers undermined? Analysis of English, US, Germany, Czech and Polish approach. *Common Law Review* [interaktyvus] Vol. 8. Issue 9, 2008. [žiūrėta 2014-11-25]. <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/comnlrevi9&div=11&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults&terms=lifting|the|corporate|veil|limited|liability|of|the|company&type=matchall>.
32. Figueroa, D. Comparative Aspects of Piercing the Corporate Veil in the United States and Latin America. *Duquesne Law Review* [interaktyvus]. Vol. 50, Issue 4, 2012. [žiūrėta 2014-11-25]. <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/duqu50&div=30&collection=journals&set_as_cursor=9&men_tab=srchresults&terms=comparative|aspects|of|piercing|the|corporate|veil&type=matchall>.
33. Glynn, T.P. Beyond „Unlimiting“ Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers // *Vanderbilt Law Review* [interaktyvus] 2004. Vol. 57. No. 2. [žiūrėta 2014-11-24]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=572482>.
34. Hansmann, H.; Kraakman, R. Toward Unlimited Shareholder Liability for Corporate Torts // *Yale Law Journal* [interaktyvus]. Vol 100, Issue, 7 1991. [žiūrėta 2014-11-25]. <http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/ylr100&div=73&collection=journals&set_as_cursor=4&men_tab=srchresults&terms=toward|unlimited|shareholder|liability&type=matchall>.
35. Stulgytė, Ž. Bad Faith Acts by a Member of a Legal Entity's is it Possible for a Creditor to Recover the Debts? *The Baltic Times* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2014-11-25]. <www.baltictimes.com/news/articles/23860#.VGJOY_noisQ>.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.
4. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112-4990.
5. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 68-1633.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje *J. Č. v. V. R.* (bylos Nr. 3K-3-827/2000).
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje *S. A. G. A., ir kiti v. AB „Mažeikių nafta“* (bylos Nr. 3K-3-650/2003).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Gollner spedition“ v. S. Beinorius*, (bylos Nr. 3K-3-124/2004).
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Laisvės garantas“ v. V. B. prekybos įmonė, R. L. individuali įmonė, D. L.* (bylos Nr. 3K-3-620/2004).
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Saulėtekis“ v. I. K., L. M., R. P.* (bylos Nr. 3K-3-604/2006).
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Alaja“ ir „ko“ v. K. A., V. A.* (bylos Nr. 3K-3-509/2008).
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. Š. V. VĮ Registų centro Kauno filialas, antstolė Lina Ugnė Dzikienė* (bylos Nr. 3K-7-59/2008).
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. KB „Kėdainių šilas“, A. B., S. T., R. K., K. Ž, G. Ž.* (bylos Nr. 3K-3-147/2009).
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Alveronas“ v. I. S., R. P., A. P., G. M., D. Č.* (bylos Nr. 3K-3-329/2009).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., L. Č., R. Č.* (bylos Nr. 3K-3-486/2009).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio gelžbetonis“ v. L. G.* (bylos Nr. 3K-3-576/2009).
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *G. K. v. L. J.* (bylos Nr. 3K-3-22/2010).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija“ v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-29/2011).

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. „Via Nota“ ir V. J.* (bylos Nr. 3K-3-76/2011).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Klaipėdos šaldytuvų terminalas“ v. J. G. ir kiti.* (bylos Nr. 3K-3-118/2011).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3K-3-130/2011).
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *G. L. v. S. D.* (bylos Nr. 3K-3-186/2011).
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Derivatus“, v. A. V., B. D., L. T., D. M.* (bylos Nr. 3K-3-282/2011).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje *OMV Refining & Marketing GMBH v. R. A. P.* (bylos Nr. 3K-3-342/2012).
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mitnija“ v. UAB „MG Baltic Investment“ v. V. G., E. R.* (bylos Nr. 3K-7-124/2014).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje *T. M. v. N. R.* (bylos Nr. 3K-3-261/2014).
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mitnija“ v. UAB „Statybų kryptis“* (bylos Nr. 3K-3-389/2014).
24. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje *OMV Refining & Marketing, GmbH v. A. P.* (bylos Nr. 2A-250/2007).
25. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Turto bankas“, A. Č. v. A. M.* (bylos Nr. 2A-315/2008).
26. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ost Logistik“ v. UAB „Darstra grupė“.* (bylos Nr. 2A-145/2010).

27. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje *E. K. v. UAB „Joniškio dienos“, UAB „Joniškio leidybos grupė, B. K.* (bylos Nr. 2A-257/2011).
28. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *Bloemert & R. Dunnik B. V. v. UAB „KL Handel import export“*. (bylos Nr. 2A-552/2011).
29. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Autojana“ v. B. J.* (bylos Nr. 2A-331/2012).
30. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Artemsta“, v. A. P., A. Š.* (bylos Nr. 2A-794/2012).
31. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Fitus“, v. T. P., V. J., V. Z.* (bylos Nr. 2A-284/2012).
32. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rytų vaistinė“ v. F. K., I. K.* (bylos Nr. 2A-744/2012).
33. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Profitus“ v. M. V., I. V.* (bylos Nr. 2A-1388/2012).
34. Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Tomega“, v. R. P.* (bylos Nr. 2A-442/2012).
35. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje *R. B. v. T. B., D. L., A. Š.* (bylos Nr. 2A-232/2013).
36. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje *AB SEB bankas v. A. D. K. Š. ir kiti.* (bylos Nr. 2A-413/2013).
37. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaidora“ v. UAB „Mabilta“* (bylos Nr. 2A-431/2013).
38. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Statybų garantija“, v. T. R., S. R., S. V.* (bylos Nr. 2A-1169/2013).
39. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mitnija“, v. UAB „Statybų kryptis“, V. G., A. J.* (bylos Nr. 2A-1210/2013).
40. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Santecha“ v. S. M., Z. M., H. P., ir kiti.* (bylos Nr. 2A-589/2014).
41. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Baltic Shopings Centers“, v. L. Ž., R. Ž., ir kiti.* (bylos Nr. 2A-481/2014).

42. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Auritela“ v. A.R., A. R. (bylos Nr. 2A-1020/2014).
43. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Giluminiai gręžiniai“, v. R. D., R. D. (bylos Nr. 2A-910/2014).
44. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Daliaus vairavimo mokymo centras“ v. D. K., R. R., R. K. (bylos Nr. 2A-1093/2014).
45. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „J&V“, v. V. B., J. B., A. M. (bylos Nr. 2A-1105/2014).
46. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Altusas“, v. G. Z., A. M. (bylos Nr. 2A-1164/2014).
47. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Avirginida“ v. J. S. (bylos Nr. 2A-1159-603/2013).
48. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. O. U. (bylos Nr. 2A-1844-585/2014).
49. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje OMV Refining & Marketing GMBH v. R. L. P. (bylos Nr. 2A-86-153/2010).
50. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 17 d. nutartis
51. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Durų dizaino įvairovė“ v. G. L. UAB „Asmundas“ (bylos Nr. 2A-38-253/2014).
52. Šiaulių apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Tikroji vaivorykstė“ v. UAB „Tolana“, A. P. (bylos Nr. 2A-608-124/2013).
53. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. R. P., A. B., A. V., R. M. (bylos Nr. 2A-406-372/2014).
54. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Medpjova“ v. V. A. V., S. V. (bylos Nr. 2A-419-544/2009).

JAV teismų praktika

55. JAV byla: Sea-land Services, Inc. v. Pepper Source Inc., United States Court of Appeals, 7th Circuit, 914 F.2d. 519 (1991).

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Pagrindinės sąvokos: *ribotos atsakomybės juridinis asmuo, juridinio asmens dalyvis, juridinio asmens dalyvio civilinė atsakomybė, piercing the corporate veil doktrina.*

Šiame magistro baigiamajame darbe siekiama išanalizuoti ir nustatyti juridinių asmenų dalyvių civilinės atsakomybės instituto esminius teorinius ir praktinius aspektus ribotos atsakomybės atvejais, pateikti teisinę atsakomybės pagrindų vertinimą bei civiliniu teisiniu požiūriu įvertinti šio instituto veiksmingumą praktikoje.

Tyrimas parodė, kad dalyvių civilinės atsakomybės institutas vertintinas kaip pakankamai veiksminga kreditorių teisių gynimo priemonė. Teismai linkę išplėsti juridinio asmens dalyvio atsakomybę nesąžiningais pripažindami bet kokius juridinio asmens dalyvių veiksmus (pavyzdžiui, kai nesilaikoma kapitalo palaikymo reikalavimų). Juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės draudimas galėtų būti pripažįstamas viena iš priemonių, padedančių dalyviams apsisaugoti nuo neigiamų pasekmių taikant subsidiariją atsakomybę ribotos atsakomybės privilegijos panaikinimo atvejais. Kartu pažymėtina, kad teismams suteikus plačią diskrecijos teisę vertinant dalyvių civilinės atsakomybės kilimą išlieka teisinio nuspėjamumo grėsmė tiek kreditoriams, tiek dalyvių atžvilgiu. Įstatyminis reglamentavimas suteiktų gaires teismams, kas sąlygotų teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo principų įgyvendinimą.

Key words: legal entity with limited liability, participant of the legal entity, participant's liability for the commitments of the legal entity, piercing the corporate veil doctrine.

The present Master's thesis aims at analysing and determining essential theoretical and practical aspects of the participant's liability for the commitments of the legal entity in cases of limited liability, at presenting the legal assessment of the basis for liability and at evaluating the efficiency of this institute in practice from the legal point of view.

The study revealed that the civil liability of participants is assessed as sufficiently effective legal remedy for creditors. The courts tend to expand the participant's liability for the commitments of the legal entity by unfairly recognizing any actions of the participant of the legal entity (for example, in case of failure to comply with the capital maintenance requirements). The insurance of the participant's liability for the commitments of the legal entity could be identified as one of the measures to protect participants from the negative consequences of using the subsidiary liability in cases of abolition of limited liability privileges. In addition, it should be noted that after the courts have given an extended right of discretion in assessing the rise of the participants' civil liability, the threat of legal unpredictability remains to both creditors and participants. The statutory regulation could provide guidance to the courts, which would determine the implementation of legitimate expectations and legal certainty.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Juridinių asmenų dalyvių civilinė atsakomybė. Teismų praktikos analizė

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjami juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės instituto esminiai teoriniai ir praktiniai aspektai. Tyrimo struktūrą nulėmė išsikelti darbo uždaviniai, todėl kiekvienam jų skiriama atitinkama tyrimo dalis (skyrius). Visą darbą sudaro trys skyriai. Pirmajame skyriuje apžvelgiami juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės prigimties teoriniai aspektai. Aptariamos dalyvio civilinės atsakomybės atsiradimą nulėmusios priežastys santykyje su ribotos atsakomybės režimu, taip pat pateikiamas kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų požiūris į dalyvio civilinės atsakomybės institutą. Galiausiai skyriuje įvertinamas vienas iš probleminių šio instituto aspektų Lietuvos teisinio reguliavimo sistemoje – juridinio asmens dalyvio atsakomybės pagal juridinio asmens prievoles institutas santykyje su deliktinės atsakomybės institutu. Antrajame skyriuje remiantis teismų, doktrinos išaiškinimais bei teisės normų analize, analizuojami juridinio asmens dalyvio kaip civilinės atsakomybės subjekto teisinio statuso ypatumai. Apibrėžiant dalyvio sąvoką, jo teisinio statuso ypatumus, lemiamos įtakos kriterijaus reikšmę bei dalyvio atsakomybės santykį su įmonės vadovo atsakomybe nustatomas civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratas, kuriam taikomas juridinio asmens dalyvio civilinės atsakomybės standartas. Trečiajame skyriuje siekiant nustatyti ir įvertinti probleminius dalyvių civilinės atsakomybės sąlygų aspektus bei šio instituto veiksmingumą kreditorių teisių požiūriu pateikiama ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybės sąlygų bei jų taikymo Lietuvos teismų praktikoje analizė. Pabaigoje pateikiamos darbą apibendrinančios išvados. Tyrimas parodė, kad dalyvių civilinės atsakomybės institutas vertintinas kaip pakankamai veiksminga kreditorių teisių gynimo priemonė. Teismai linkę išplėsti juridinio asmens dalyvio atsakomybę. Juridinio asmens dalyvių civilinės atsakomybės draudimas galėtų būti pripažįstamas viena iš priemonių, padedančių dalyviams apsisaugoti nuo neigiamų pasekmių taikant subsidiariją atsakomybę ribotos atsakomybės privilegijos panaikinimo atvejais. Kadangi dalyvių civilinė atsakomybė už juridinio asmens prievoles yra nustatyta kaip išimtis, deliktinė atsakomybė galėtų būti laikoma viena iš alternatyvių priemonių kovoti su neigiamais ribotos atsakomybės padariniais. Kartu pažymėtina, kad teismams suteikus plačią diskrecijos teisę vertinant dalyvių civilinės atsakomybės kilimą išlieka teisinio nenuspėjamumo grėsmė tiek kreditorių, tiek dalyvių atžvilgiu. Įstatyminis reglamentavimas suteiktų gaires teismams, kas sąlygotų teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo principų įgyvendinimą.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Participant's Liability for the Commitments of the Legal Entity. Case Law Analysis

The present Master's thesis deals with essential theoretical and practical aspects of the participant's liability for the commitments of the legal entity. The structure of the thesis was determined by its tasks, dedicating a respective part of the paper (chapter) for each of them. The paper consists of three chapters. Chapter one gives an overview of natural theoretical aspects of the participant's liability for the commitments of the legal entity. It includes the discussion on the reasons of occurrence of the civil liability in relation to the limited liability regime, as well as the continental and common law traditional approach to the participant's liability. Finally, the chapter assesses one of the most problematic aspects of this institute in the Lithuanian regulatory framework, namely the participant's liability for the commitments of the legal entity in relation to the institute of tort liability. Chapter two examines the features of the legal status of the participant to the legal entity as the subject of civil liability following the interpretation of court decisions and the analysis of legal norms. In defining the concept of the participant, the features of its legal status, the significance of crucial impact criterion and the participant's liability in relation to the liability of the company manager, a circle of subjects with civil legal liability is determined and subject to the standard of civil liability applicable to the participant of the legal entity. In order to identify and assess the problematic aspects of civil liability applicable to the participant of the legal entity as well as the efficiency of this institute in respect of the creditor rights, chapter three provides the analysis of the conditions of the participant's liability for the commitments of the legal entity with limited liability and their application in the Lithuanian case law. The summary findings are presented at the end of the paper. The study revealed that the civil liability of participants is assessed as sufficiently effective legal remedy for creditors. The courts tend to expand the participant's liability for the commitments of the legal entity. The insurance of the participant's liability for the commitments of the legal entity could be identified as one of the measures to protect participants from the negative consequences of using the subsidiary liability in cases of abolition of limited liability privileges. Since the participant's liability for the commitments of the legal entity is established as an exception, the tort liability could be considered as one of the alternative measures to deal with negative effects of limited liability. In addition, it should be noted that after the courts have given an extended right of discretion in assessing the rise of the participants' civil liability, the threat of legal unpredictability remains to both creditors and participants. The statutory regulation could provide guidance to the courts, which would determine the implementation of legitimate expectations and legal certainty.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2014-12-15

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto Civilinės justicijos instituto, civilinės teisės programos studentė, Kristina Baliūnaitė patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Kristina Baliūnaitė